

Չ² Խաչապուրի մեջ մենք ենք

Սեռական հոլով: ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ

Ուսանողական տարիների կտավները Սարյանին էին «սիրահարված»: Ջգաց ու հասկացավ, որ դուրս է գալու լայնահուն ճանապարհից և իր կածանն է բացելու: Սակայն ժամանակ էր պետք, օտարվել էր պետք ազդեցությունից: Եվ ինձ թվում է դրանում մեծ դեր կատարեց այն, որ Ղարաբեկյանը երկար տարիներ աշխատեց Հոլիվուդում: Արեւելյան անվան պետքատրոնում՝ որպես գլխավոր նկարիչ: Հայ և համաշխարհային բազմաթիվ դասականների պիեսների բեմադրությունների ձևավորում հեղինակեց: Դա բարդ, իր օրենքներն ունեցող աշխատանք է, հարկավոր է ստեղծել այնպիսի միջավայր, որը գրական հենքի տիպական պայմաններն ապահովող լինի, որը համընկնի բեմադրող ռեժիսորի միզանսցենարի դրվագների երևակայությանն ու դրվածքին, որն աննկատ օգնի դերասանին կերպարակերտման մերձագրեցություններում, գունային լուծումները բնականի պայման լինեն, այդ բոլորով հանդերձ՝ դեկորները դյուրակիր ու կարճ ժամանակում «կառուցվող» և դեռ՝ պահպանել է պետք արվեստագետի ինքնությունը...

Թատրոնի գլխավոր նկարիչ լինելը տաղանդաշատ գեղանկարչին և՛ օգնեց, և՛ խանգարեց: Այդ տարիների նրա կտավներում մուտք գործեց որոշ խոսուն դեկորայնություն, որն անհատական ձեռագիր դիտվելով հանդերձ, այնուամենայնիվ, ինչ որ տեղ, թույլ նշմարելի «թատրոն» էր պարունակում իր մեջ: Խաչիկը սա զգաց և թվում է, փշաքաղված վանվելու էր «կործանարար» ձևից, բայց... Խոսեց նրա տաղանդի ուժը և նա հասկացավ, որ էթե այդ դեկորայնություն-մատյուրմորտին ենթատեքստային ավյուն է ներարկում, ապա ասելիքը դառնում է գաղափար:

... Ահա «Ինվենտար N 978»-ը: Շրջված իկոնա է, տնտեսվարի անփույթ ձեռքով խզբզված «N 978»: Կողքին ձուկ, շիշ... ջրով լի: Այդ, ջրով: Մեծ երևակայություն պետք չէ հասկանալու համար, որ ինվենտարի համարը թվականն է: Հիշենք այդ թվականների անցուդարձը: Սովետները մեծ շուքով տոնել էին Հոկտեմբերյան մեծ հեղափոխության 60-ամյակը: Ձարգացած սոցիալիզմի տրիունֆը գլխապառույտ էր առաջացնում: 10-րդ հնգամյակի, սոցիալիստական դեմոկրատիայի մասին ԽՍՀՄ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար, ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահ ընկեր Բրեժնևի ասույթները գրնգում էին 22,4 միլիոն քառակուսի կիլոմետր զբաղեցնող երկրի բոլոր անկյուններում: Հայաստանի նկարիչները մասնակցել էին «Սովետական Անդրկովկասի գեղանկարիչները ԽՍՀՄ 25-րդ հնգամյակին», «Փառք աշխատանքին» ցուցահանդեսներին... Իսկ Խաչիկ Ղարաբեկյանը նկարում էր՝ պատմելով, որ սրբությունները շրջված են և ունեն սոսկ ինվենտարի արժեք, որ ձուկը իր ջրում չէ և ջուրը շնչահեղձ, ջրի կարտոն ձկան կողքին՝ թափանցիկ շշով, տառապանքն է... Փոքր շրջանակի մի ամբողջ դարաշրջան ու նրա ողբերգությունը:

«Իմ սեղանը» (1975թ.) օղու դատարկ բաժակ, ծխամորձ, լուցկի, իսկ ինքը՝ չկա:

«Շրջված սրբապատկերներ»... միայն մեկը մայում է հոգուդ մեջ՝ բոլորի կողմից ու անունից արտահայտելով խռովք ու ճիչ...

«Նատյուրմորտ», փշակիր կուժ, դատարկ, անկտավ շրջանակ, որից ... շերեփներ են կախված:

Այս բոլորն անշուշտ չէր ունենար իր գեղագիտական ասելիքը, եթե չլիներ գույների գուսպ համադրումը (այդ մասին դեռ կխոսվի): Հեղինակն ամենաուժգին խռովքի պահին անգամ, զգում էս, անթեղում է իր պորթկումը: Հենց դրանում չէ՞ արդյոք գաղտնիքը, որ այդ զսպաշապիկ հագած պորթկումը ավելի է ներագրում դիտողի վրա: Սակայն եթե թեման վերաբերում է բնանկարներին, Ղարաբեկյանը «առատածեռն» է դառնում: Ահնի-ծորյան շարքը մեր բնաշխարհի երկնաբանության սիմֆոնիկ հիմն է, իսկ «Անձևից առաջ» կտավի գորշ երկնքի ու գորշամած վառ կանաչի համադրումը, «Ձմեռը Յուրմալայում»-ի վերձիգ, դեպի երկինք միտվող բնաշխարհի, բայց երկինք չպատկերող կտավի արծաթե երանգները լառություն են շնչում: Մի դեպքում, ուր որ է պայթոք, լուրջությունը պատահառտող ամպրոպին սպասող լարված համությունն է, մյուսում՝ անդորր, անվերջանալի անդորր....

Տրական հոլով. ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ

Խաչատուրին մենք պարտք ենք:

- Չէ, ինչու՞ ինձ... Բոլոր արվեստագետներին: Ժամանակակիցները միշտ էլ իրենց կողքին ապրող մեծերին, տաղանդավորներին, շնորհքովներին պարտք են:

- Նյութապե՞ս, թե՞ բարոյապես, - խորամանկ հարց են տալիս:
- Է՛ն էլ, է՛ն էլ:
- Դու ո՞ր մեկը կուզեիր:

Մտածում է, վառում ծխամորձը:
- Երկուսն էլ: Շատ նյութական պետք չի: Չկան կոնսերվա լինի, հաց... էտ ա, էլի... Նյութականից որ շատ ուզեինք, չէինք մնա այս աղքատ երկրում... Բայց թեկուզ քիչը՝ պետք է: Արվեստագետին պահել է պետք, որ նա ազգի, ժողովրդի, մոլորակում ապրող բոլորի համար ստեղծագործի: Արվեստագետը մի անգամ է ծնվում: Ուրեմն պահել պետք է թե՛ ընենք, թե՛ ընենք... Օրինակ, որ ես սոված լինեմ, ստիպված պիտի ծախելու համար նկարեմ: Բայց եթե ստեղծագործելիս մտածեցիր, որ նկարում ես ծախելու համար, գեղանկար չի ստացվի:

Հայցական հոլով. ԽԱՉԱՏՈՒՐԸ

Ձախլիկ է: (Մի քիչ էլ ծախորդ, ինչպես բոլոր արվեստագետները): Ողջ կյանքում միս չի կերել: Միայն՝ ձուկ: Խմում է գինի՝ կում-կում: Միրում է փիլիսոփայել, երբեմն էլ՝ շատ անհաջող ու կարգունակ գլուխ գովալ...

- Տեսնում ե՞ս, ինչ լավ նկար ա:
- Հա:
- Ձգում ես, չէ՞:
- Ձգում եմ:
- Այ ըտենց... Ուրիշ ձևով պիտի լինի: Գիշտ նկարիչն ուրիշ ձևով պիտի մայի: Ըտենց չի՞...

Գովասանք լսելիս յուրահատուկ ժպտում է, տրամադրությունը բարձրանում ու կարճ, առողջ-կոկորդային ծիծաղում է՝ հո՛-հո՛-հո՛հըմ:

Բացառական հոլով. ԽԱՉԱՏՈՒՐԻՑ

Խաչատուրից արարվեց պատկերվածի ձևի և բովանդակության համադրությամբ քննաբար մտածելու կերպը:

Ղարաբեկյանի կտավներում աշխարհը առանձնացված է, մերթ «մեծ աշխարհի մեր անկյունն է», մերթ՝ մեր անկյան աշխարհը:

Տրամադրությունը հանդարտ ու գուսպ դասականությամբ է շնչում: Գույները, կոմպոզիցիաները, վրձներանգն ու վրձնաշերտը չեն զիզգազվում, չեն ճչում: Նա, պարզապես, քեզ ուղեկցում է իր «սենյակը» և այն, ինչ կա այնտեղ, դու ինքդ ես տեսնում, քեզ ցույց չեն տալիս: Սակայն, քանի որ մայելն ուրիշ բան է, տեսնելն ուրիշ, նկատելն ուրիշ և հաս-կա-նա-լը ուրիշ... Պայթում է ենթատեքստը և դու ոչ միայն ֆիզիկապես ես նրա հետ այլև՝ գիտակցորեն. գեղանկարչի հետ սկսում ես մտածել, քննել... Եվ աշխարհիկ ենթատեքստը գեղագիտական-ոգեղեն ներկայացում է դառնում՝ գեղագետի ժամանակի մեջ պահելով, նրա հայացքով դիտել տալով այդ ժամանակը:

Եվ էլի մի բան. արվեստագետն այնքան հաստատում է ասում այդ ենթատեքստը, որ բանավիճելու տեղ չի մնում:

Գործիական հոլով. ԽԱՉԱՏՈՒՐՈՎ

Խաչատուրով մի ընդգրկում պատուհան բացվեց: Դրսից ես մայում խոհուն, ծանրակշիռ, տաղանդավոր արվեստագետի աշխարհն է: Ամիջապես ներս է հրավիրում քեզ այդ պատուհանն ու երբ ներսից ես մայում՝ մշտնջենական հմայք ու քմայքով աշխարհն է՝ իր ստեղծումից մինչև այսօր ու հետո:

Եվ այդ աշխարհի մեջ՝ մենք: Մենք՝ հայերս Հաբեթից մինչև այս պահին ծնվող նորամանուկը:

Կանցնեն տարիներ, տասնամյակներ ու Խաչատուր-պատուհանով սերունդները կիմանան մեզ բաժին ընկած աշխարհ-ժամանակի ու մեր մասին: Իսկ մինչ այդ նա ասում է՝ «Աշխարհի կենտրոնը իմ ապրած տեղն է»: Այդպես էր գրել անցած տարվա իր ցուցահանդեսի հրավիրատոմսին ու հրավիրել բոլորիս՝ աշխարհի կենտրոնը:

Սամվել ԽԱՆՍՅԱՆ

Ռուսական մշակույթի կենտրոն «Ռոսիա» հկ-ի հարկի փակ

Հայաստանում ՌԴ դեսպանատան, Հյուսիսային Հայաստանում գլխավոր հյուպատոսարանի, ինչպես նաև հովանավորների ջանքերի շնորհիվ «Ռոսիա» հասարակական կազմակերպության Լոռու մասնաճյուղը վերջապես հարմարավետ գրասենյակ ունեցավ: 2000թ.-ից գործող հկ-ն վերջին 3 տարում գործում էր Վանաձորի թիվ 4 դպրոցի մի փոքրիկ սենյակում: Այժմ «Ավտոմատիկա-ԳՀԻ» ՓԲԸ-ի մասնաձեռնում վարձակալված սենյակները վերանորոգվել են և պատրաստ են ընդունել շահառուներին: Օրերս կայացած բացման արարողությանը ներկա էր գլխավոր հյուպատոս Ալեքսանդր Ֆեդորինովը, ինչպես նաև հկ-ների ներկայացուցիչներ, շահառուներ: - Սա կառնա ռուսական մշակույթի կենտրոն, - մշեց մասնաճյուղի նախագահ Պավել Մարտիրոսովը՝ շնորհակալություն հայտնելով աջակցության և նվերների համար: «Ես հույս ունեմ, որ մի քանի տարի անց այս կենտրոնի անունը բարձր կհնչի և՛ Հայաստանում, և՛ Ռուսաստանում, - ասաց Ա. Ֆեդորինովը: - Սա ռուսաց լեզվի ամրապնդման առա-

ջին քայլն է, որը նաև մի շնորհակալ նպատակի կծառայի՝ մեր երկու ժողովուրդների առավելագույն մտերմությանը», - մասնավորապես մշեց նա: Հյուպատոսն անդրադարձավ հատկապես ռուսաց լեզվի հիմնախնդրին: ԽՍՀՄ-ի փլուզման հետ ռուսերենը՝ իբրև միջազգային հաղորդակցման լեզու սկսեց դիրքերը զիջել, բայց այսօր դարձյալ նկատվում է դրական միտում. շատ հայ երիտասարդներ ցանկանում են ուսումը շարունակել ռուսական բուհերում: Այնինչ, ըստ միջազգային իրավունքի պրոֆեսոր Հովհաննես Հարությունյանի՝ հյուպատոսարանին ուղղված ռուսերեն դիմումներում քաղաքացիները սխալ են թույլ տալիս նույնիսկ սեփական անուն-ազգանուններում: Ի դեպ, փոքրիկ Ռիտա Հովհաննիսյանը խնդրեց ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինին հանձնել իր նամակը՝ զրկած անթերի ռուսերենով: Կազմակերպության անդամներին հուզում էր ոչ միայն ռուսերենի ուսուցումը հայկական դպրոցներում, որտեղ այժմ ստիպված են սովորել նրանց թոռներն ու երեխաները: Նրանք ուրախ էին, որ այսուհետ կլինի մի վայր, որտեղ կարող են հավաքվել, զրուցել, իրենց խնդիրները կիսել, ազգային տոներ մշել: Պ. Մարտիրոսովի տեղեկացմամբ՝ կենտրոնում կբացվեն խմբակներ, որոնցում, անկախ ազգությունից, երեխաներին կսովորեցնեն ռուսաց լեզու և գրականություն, ռուս և հայ ժողովուրդների պատմություն, բայց միայն ռուսերենով: Կենտրոնում հատուկ ուշադրություն պետք է դարձվի վարվեցողության կանոնների ուսուցմանը: Ըստ հկ-ի նախագահի՝ խմբակներում ընդգրկվելու համար նույնիսկ արդեն հերթ է գոյացել: Նշենք, որ «Ռոսիայի» մարզային մասնաճյուղում 986 անդամ է գրանցված, իսկ ռուսները՝ մոտ 8 հազար 600 են, որից 1600-ը՝ Վանաձորում: Հետաքրքիր է, որ Շիրակի մարզում, մասնավորապես Գյումրիում, ռուսական համայնքն ավելի մեծ է և հենց այնտեղ է գտնվում Հյուսիսային Հայաստանում գլխավոր հյուպատոսարանը, սակայն նման կենտրոն այնտեղ առայժմ չի գործում: Գյումրեցի լրագրողի՝ իր իսկ բնորոշմամբ «նախանձով» տրված ինչո՞ւ հարցին հյուպատոս Ա. Ֆեդորինովը պատասխանեց. «Ինձ թվում է Գյումրիում, Շիրակի մարզում ղեկավարությունը դրան այնքան էլ մշանակություն չի տալիս: Միգուցե նաև սոցիալական վիճակով է պայմանավորված»:

Տ. ԱՇՈՒՂԱԹՈՅԱՆ
«Գործարար» ամսագրի համար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԺԸ ՄԵԾ ՊԱՀԱՆՋԱՐԿ ՈՒՆԻ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

2002-2005 թթ. աշխատանք գտնելու նպատակով Հայաստանը լքել է 116 հազարից մինչև 147 հազար մարդ, որի 14 տոկոսը կանայք են: Այս տվյալներն են ստացվել «Ժամանակակից սոցիալական տեխնոլոգիաներ» կազմակերպության անցկացրած հարցման արդյունքներով: Դրանք անցկացվել են Հայաստանի բոլոր մարզերում: Աշխատուժի առավել մեծ արտահոսք է նկատվել Շիրակի և Լոռու մարզերում, փոքր-ինչ ցածր՝ Երևանում, Կոտայքի և Գեղարքունիքի մարզերում և ամենացածրը՝ Արմավիրի, Վայոց Ձորի և Տավուշի մարզերում:

ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի նախագահ Վլադիմիր Պոլյախինը, մեկնաբանելով այս ցուցանիշները, այն կարծիքն է հայտնել, որ Հայաստանը զգալի կախվածություն ունի արտերկրի աշխատուժից, քանի որ հայերի մեծ մասն ապրում է Հայաստանից դուրս: Նա նաև ընդգծել է, որ հայկական աշխատուժը մեծ պահանջարկ ունի Ռուսաստանում, հատկապես բժշկության բնագավառում: ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի ղեկավարը հայտնել է, որ Ռուսաստանի Պետդոմայում 5 հայեր կան, որոնցով իրենք հպարտանում են: **Ա. Ս.**

ԿՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ԳԱՂԹՅԱԼՆԵՐԻ ՇԱՀԵՐԸ

Ռուս-հայկական գործարար համագործակցության ընկերակցության գործունեության շրջանակներում իր աշխատանքն է սկսել իրավական ծառայությունը: Աշխատանքն ընթանում է մոսկվացի հայտնի փաստաբան Ռուբեն Կիրակոսյանի իրավաբանական

խմբի մասնակցությամբ: Գործնական օգնություն ցույց կտրվի ամենատարբեր հարցերում, այդ թվում՝ պաշտպանություն Ռուսաստանի Դաշնությունից ապօրինի արտաբտումից, օգնություն աշխատանքի թույլտվություն ստանալիս, ինչպես այլ հարցերում:

«Ես եւ դու, մենք եւնք Հայաստան աշխարհի րները: Տեր կանգնենք մեր երկրին»

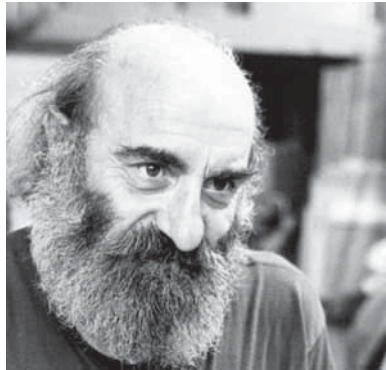

Այս կարգախոսով է «Հանուն Գուգարաց աշխարհի» բիւ-ն մուտք գործում հասարակական կազմակերպությունների դաշտ: Սակայն ինչպես հիմնադիր ժողովում նշեց նախածեռնության հեղինակը՝ Աժ պատգամավոր, «ժողպատգամավոր» խմբի քարտուղար, ֆինանսավարկային, բյուջետային և տնտեսական հարցերի մշտական հանձնաժողովի փոխնախագահ, տնտեսագիտության դոկտոր Վահրամ Բաղդասարյանը, իրենք գալիս են ոչ թե հի-ների թիվը լրացնելու, այլ «ինչ-որ լավ բան անելու հաստատ որոշումով, իրենք առջև դրված խնդիրը լուծելու աներեր վճռակամությամբ»: Հիմնադիր ժողովը, որը կայացավ Հոկտեմբերի 11-ին, Արեւելյանի անվան պետական դրամատիկական թատրոնի լեւի-լեցուն դահլիճում և ուղիղ եթերով հեռարձակվում էր «ՄԻԳ» հեռուստաընկերությամբ, բավականին ներկայացուցչական էր: Ներկա էին Աժ պատգամավորներ, մարզային իշխանությունների, պետական ու հասարակական կառույցների, մշակույթի, կրթության ու արվեստի բնագավառի ներկայացուցիչներ, ՀՀ գլխավոր դատախազ, «Նիգ-Ապարան» հայրենակցական միության նախագահ Աղվան Հովսեփյանը: Հնչեց ՀՀ պետական օրհներգը: Ժողովում նշվեց, որ բարեգործական հասարակական կազմակերպություն ստեղծելու որոշումը մեկ օրում չի կայացվել: Այն հասունացել է բազմաթիվ հանդիպումների, քննարկումների արդյունքում: Բայց քանի որ «2005 թվականը հարուստ էր քաղաքական գործընթացներով՝ ՏԻՄ ընտրություններ, սահմանադրական փոփոխությունների հանրաքվե, քաղաքական երանգներից գերծ մնալու համար», նախածեռնող խումբն առաջին անգամ հանդես է եկել այս տարի՝ հունվարի 9-ին: Հայտարարվեց, որ այս կարծ ժամանակաընթացքում բազմաթիվ քաղաքացիներ՝ 11 հազար 750 մարդ, Վանաձորից և շրջակա գյուղերից կազմակերպությանն անդամակցելու ցանկություն են հայտնել: Նախածեռնության հեղինակները շեշտում են, որ թեև հի-ի անվան մեջ կա որոշակի աշխարհագրական սահմանափակում՝ «Հանուն Գուգարաց աշխարհի», սակայն իրականում դա սոսկ պայմանական է և ընտրվել է իբրև նախածեռնության բնորոշ: Իսկ բիւ-ի նպատակն է տարբեր բարեգործական ծրագրերի միջոցով նպաստել հասարակությանը հուզող սոցիալական, տնտեսական, կրթական, մշակութային, առողջապահական և այլ խնդիրների լուծմանը: Հիմնադիր ժողո-

վի աշխատանքը և հետագա գործողություններն օրհնեց Գուգարաց թեմի առաջնորդ Սեպուհ Եպիսկոպոս Չուլջյանը: «Մաղթում եմ, որ այնպիսի վաստակ ձեռք բերեք, որպեսզի բազմաթիվ մարդիկ օրհնեն և միայն իմ օրհնությամբ չսահմանափակվեք», - ասաց սրբազանը: Ապա հի-ի նպատակներն ու խնդիրները ներկայացրեց Վ. Բաղդասարյանը: «Ստեղծելով բարեգործական հասարակական կազմակերպություն՝ փորձ ենք անում հանդես գալու որպես մարդկային հնարավորությունների, ներուժի և բարի մտադրությունների համախմբման յուրօրինակ կազմակերպիչ ու ոգեշնչող, - մասնավորապես ասաց Վ. Բաղդասարյանը: - Մարդիկ միասին կարող են անել այն, ինչ չեն կարող անել միայնակ: Մենք չունենալով ոչ մի քաղաքական ամբիցիա, չենք բացառում մեր համագործակցությունը բոլոր այն քաղաքական ուժերի հետ՝ թե՛ իշխանական, թե՛ ընդդիմադիր, որոնք կնպաստեն մեր ծրագրերի իրագործմանը: Չենք բացառում նաև մեր համագործակցությունը ցանկացած անձի հետ, ում համար ընդունելի են մեր նպատակներն ու ծրագրերը, ով կփորձի գոնե մի ավագահատիկի չափ աջակցել», - նշեց նա: Բացի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի բարելավմանն ուղղված քայլերից՝ Վ. Բաղդասարյանը կարևորեց կրթության և մշակույթի, մատաղ սերնդի ու երիտասարդության մեջ ազգային արմատավորումը: «Եթե մեր ազգային նկարագրի առաջին հատկանիշները չլինեն բարոյականությունն ու պարկեշտությունը, ապա մենք կկորցնենք ինքներս մեզ, մեր ժողովրդին և, իհարկե, բաց կթողնենք մեր յուրօրինակ ազգային նկարագիրը պահպանելու պատմական պահը», - ասաց նա: Ապա նշելով, որ երկրի հասարակական-քաղաքական գործընթացներին մասնակցությունը շուրջ 15 տարվա պատմություն ունի՝ Վ. Բաղդասարյանը համառոտ ներկայացրեց այդ ընթացքում կատարված բարեգործությունները, ցուցաբերված աջակցությունները ոչ միայն Վանաձորում, այլև հարակից գյուղերում՝ կապված կրթության, մշակույթի, շինարարության և այլ ոլորտների հետ: Այնուհետ խոսեց գալիք ծրագրերից: Այս տարի շուրջ 3 հազար նախադպրոցական տարիքի և տարրական դասարանների երեխաների կհանձնվեն խորհրդանշական նվերներ: Արձագանքելով «Նիգ-Ապարան» հայրենակցական միության կողմից 300 հազար ծառ կտնկվի Գուգարք աշխարհում: 2006-ի մայիսի 28-ը տառ-ճռների գրուսայում կկազմակերպվի Գուգարք աշխարհի օր, և Լոռիի բնութագրող արձան կտեղադրվի: Իսկ ՎՊՄԻ-ի տարածքում կտեղադրվի շուրջ 30 տարի բուհի ֆիզմաթ ֆակուլտետի դեկան աշխատած ժողա Հախինյանի կիսանդրին և այլն: «Հանդգնված եմ, որ կկարողանանք իրագործել մեր ծրագրերը, - ասաց Վ. Բաղդասարյանը՝ խոստանալով 6 ամիս առջև հանդես գալ հաշվետվությամբ: - Եթե ամեն մեկս ծով հիմնախնդիրներից մի բաժակ ջուր վերցնենք, ապա խնդիրների ծովի մակարդակը մի քիչ կիջնի», - հույս հայտնեց նա՝ ակնկալելով նաև մարդիկ դեկավարների աջակցությունը: Աժ «ժողպատգամավոր» խմբի անունից կազմակերպությանը կանաչ ճանապարհ մաղթեց Մկրտիչ Մինասյանը: Իսկ պատգամավոր Աղասի Արշակյանն ընթերցեց «Նիգ-Ապարան» հայրենակցական միության ուղերձը՝ վստահություն հայտնեց, որ հի-ն մեծ հաջողություն է ունենալու: «Մենք ջանք ու եռանդ չենք խնայի մեր համեստ ուժերը ներդնելու այս գործում», - մտավորական ընկերների անունից խոստացավ ՀԳՄ Լոռու մարզային բաժանմունքի նախագահ Հրաչյա Սարուխանը: Հնչեցին բազմաթիվ շնորհավորական և ողջույնի ելույթներ: Ապա ընտրվեց բիւ-ի դեկավար մարմինների կազմը՝ նախագահությունը կազմված 41 և վերստուգիչ հանձնաժողովը՝ 21 անդամից: Կազմակերպության նախագահ միաձայն ընտրվեց Վահրամ Բաղդասարյանը: Հաջորդ քայլը կլինի գրանցվելու համար արդարադատության նախարարություն դիմելը: Ժողովի ավարտից ու փոքրիկ հյուրասիրությունից հետո ներկաներին հրավիրեցին դիտելու առաջին հովանավորչական ներկայացումը՝ «Ռոմեո և Ջուլիետ»։ Ժողովից հետո ՀՀ գլխավոր դատախազ Աղվան Հովսեփյանը պատասխանելով լրագրողների հարցերին, մասնավորապես ասաց. «Հի-ի դերը դրական են գնահատում, որովհետև բարի, կառուցողական նպատակ ունի: Անունը հուշում է, որ ամեն ինչ անելու են, որպեսզի Գուգարք աշխարհի յուրաքանչյուր լոռեցի ունենա բարեկարգ օջախ»:

ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ ՌԱՖԱՅԵԼ ԱԹՈՅԱՆԻՆ

Նկարչի ծննդյան 75-ամյակին

Աթո ջան

Առաջին անգամ չէ, որ վերջին տասնամյակում գրում եմ քեզ, բայց այս նամակս ուղարկում եմ ոչ թե փոստով, այլ թերթի միջոցով՝ շնորհավորելու համար ծննդյանդ 75-ամյակը: Չեմ ուզում խորթություն, արհեստականություն մտցնել խոսքիս մեջ, ենթարկվել «բաց» նամակի պահանջներին: Թող խոսքս լինի անկեղծ, ինչպես միշտ, և միաժամանակ բաց՝ մեր հայրենակիցների համար՝ Երևանում, Լոս-Անջելեսում, Ֆրեզնոյում թե այլուր:

Շուտով կլրանա տասը տարին, ինչ կյանքը բաժանեց մեզ և մեր ամենօրյա կապը վերածվեց նամակագրականի, մեկ-մեկ էլ՝ ինչպես դու կասեիր՝ «բազի-բազի», հեռախոսայինի: Այս վերջինից մենք կամավոր հրաժարվեցինք, երբ հանգրվեցինք, որ անկապ բացականչությունները քիչ բան են տալիս, իսկ լռել կարելի է անշքաջին, երբ լսելի է լռության ձայնը...

Ինչո՞ւ հորեյանդ շնորհավորում եմ ոչ թե քո երևանյան արվեստանոցում, բաժակը ձեռքիս, այլ բաց նամակով՝ երկրագնդի այս կեսից: Հիմ աշխարհի մարդիկ երկիրը պատկերացնում էին երեք հսկա կետերի վրա: Ֆրանսիական հեղափոխությունը նույնպես ուներ իր երեք հենարանները՝ ազատություն, եղբայրություն, հավասարություն: Իսկ մեր անկախ Հայաստանում կետերը շնածկներ դուրս եկան: Ամեն ինչ սկսվեց մոդայիկ բառերից՝ ազատականացում, պրիվատիզացիա, վաուչերիզացիա: Ազատականացումը հայերեն բառ էր, իմաստը՝ զարմանալի: Այն, ինչ երեկ արժեք 5 կոպեկ, այսօր պետք է գնելի 5 ռուբլով: Մինչև հասավ պահը, երբ աշխատավարձը վերածվեց հաշվված ձվերի: Պրիվատիզացիայի հայերենն էլ սարերի հետևում չէր և չնայած անհասկանալի շատ բան էր կատարվում դրա շուրջը, մասնավորեցման գործընթացը չափազանց վարժ հիմնավորում էին այն օրերի ճարտար-ապետ-վարչ-ապետները: Բայց թե ի՞նչ գազան էր վաուչերիզացիան, որ հասարակարգը բաժանեց երկու անհավասար մասերի, քչերը հասկացան: Պարզ էր միայն, որ գործում էր հակադարձ համեմատականության օրենքը՝ որքան անճանալի էր վաուչերներ կուտակող խավը քանակապես, այնքան վիթխարի էին դառնում նրա տնտեսական ուժն ու հնարավորությունները:

Նման իրադրություններում, երբ հրապարակ էր հանվում «լինել թե՛ չլինել» հարցադրումը, ժողովուրդը միշտ ենթարկվել է հոսող ջրի օրենքին: Շատերը գտան այդ ելքը և շատերի թվում՝ դու: Ճիշտն ասած, քո մեկնելն ինձ անհամազայտացրեց: Ինչպե՞ս կարող էր Լենինականում ծնված գյուճերցի Աթոն, որի նկարները շնչում էին Շիրակի գույներով ու եկեղեցիներով, արտերով ու կալերով, խնոցիով ու խեցեղենով, պղնձե ամաններով ու փարչերով, հարմարվել «ֆրիվելյ-

ներին» ու «դաունթաուններին»:

Այսօր, տարիներ անց, ես բախտ ունեմ լինելու այն սակավաթիվ մարդկանցից մեկը, որը երևանյան իր բնակարանում ժամանակ առ ժամանակ թերթում է արտասահմանյան քո այլոսը: Ոչ միայն թերթում, այլև գրուցում, մտովի տեսնում նույն Աթոյանին, ներկայանալին ամրացված նույն կտավի վրա ամիսներով կքված: Միայն քո կողքը չենք մենք, գիտակներս, որ հայտնեիրք մեր amateur կարծիքը:

- Ստորագրիր, Աթո, գործն ավարտված է...
Եվ դու քթիդ տակ քրթմնջալով քանիտորդ անգամ կտայիր նույն պատասխանը.
- Նայա գործընդ կա դեռ...

Ալբոմային նկարներից նայում ես դու՛ նույն Աթոյանը, մեռած վարքությունը կենդանացնող ու շնչավորող կախարդը, բայց արի տես, որ դեղծին ու ծիրանին փոխարինել են բանասն ու անասնը: Նույն Աթոյանն էս, երեկվա ամանց կարոտով ու թախիծով, բայց Գյումրվա ֆայտոնին փոխարինել է անցյալ դարասկզբից պատահմամբ պահպանված տիրամած «Ֆորդը»: Ինչ նոր կտավների տակ էլ դրվի ստորագրությունդ, միևնույն է, արդյունքում ստացվում է կարոտով լցված և թախծոտ աչքերով աշխարհին նայող հայ նկարչի գործ, ճիշտ այնպես, ինչպես ինչ գիրք էլ գրեր քո համաքաղաքացի ամերիկյան արծակագիրը, տողամիջում և տողերի հետևում ուրվագծվում էր հաստ բեղերով բիթլիսցին: Ակամա վերհիշում ես Սիբիրում գրված մեկ այլ մեծ հայի տողերը.

*«Երջանիկ է նա, ով այս աշխարհում
Կրեց իր հոգում մի երկրորդ աշխարհ...»*

Դու պահեցիր քո մեջ աթոյանական քո աշխարհը, սիրելի Աթո, և դրանում է քո արվեստի մշտնջենական ուժը... Եվ ոչ միայն քո: Դրանում է բոլոր այն արվեստագետների ստեղծագործական գաղտնիքը, որոնք ապրում են հայրենիքից հեռու:

Ուրիշ ի՞նչ գրեմ: Հիշո՞ւմ ես քո արվեստանոցի պատուհանից երևացող բազմաշարք բթեմին: Ասում եմ «բազմաշարք», որովհետև շատ կերպարանափոխումներ քաջեց նա քո վրձնից: Գարնանը՝ աղջնակ, ամառը՝ հասուն կին, աշնանը՝ բալզակյան պչրանքով, իսկ ձմռանը՝ պառավ ջարդու: Փոխվում էր նա հարափոփոխ բնության հետ և խորհրդանշում անցողիկ կյանքը:

Այդ բթեմին հիմա չկա: Մթան ու ցրտի տարիներին նա վառվեց ինչ-որ մեկի վառարանում՝ գուցե մի երեխայի կյանք փրկելով: Մի զարմացիր, մրգատու թե ոչ՝ նույն ջերմությունն է տալիս ճարճատվող փայտը...

Միշտ հարցնում ես՝ «տղերքից» ի՞նչ լուր: Նրանց մագերիմ ձյուն է իջել: Կառլեն Ադամյանը հաճախ ելույթ է ունենում հեռուստատեսությամբ և բողոքում, որ ավելացել են սրտանոթային հիվանդությունները: Լավ է, որ «տղերքի» մեջ հոգեբան չկար, այլապես ուրիշ բաներ էլ դեռ կլսեինք... Ալբերտս իր եղբոր Ֆրունզե Սկրլոտչյանի հիշատակն է հավեթացնում, բավական մեծ տրամագծով՝ Գյումրուց Լոս-Անջելես: Ռոբերտ Նազարյանին հիշո՞ւմ ես, քո հայրենակցին, որին «ծո» էինք կանչում... Բայց ավելի լավ է չչարունակեն, որովհետև համարապետության այսօրվա ղեկավարների մեջ ճիշտ նույն անուն-ազգանունով մեկը կա, հանկարծ խոսքս նրան կգնա «քաջ որսկանի գյուլլու պես...»:

Տխուր մի լուր էլ պետք է հաղորդեմ: Մահացավ Ավիյանյան: Հիշում եմ, երբ մեկնեցիր, քո ներկերը նրան թողիր...

Մի քանի օր առաջ նորից ցույց տվեցին «Կարոտը»: Անկեղծորեն ասած՝ բարձր կարծիք չունեմ Հրաչյա Քոչարի ստեղծագործության մասին, բայց դիտելով ֆիլմը, մի անգամ էլ մտածեցի, որ ժողովրդի հիշողության մեջ նա կնմա ավելի քո ստեղծած Առաքելի կերպարով, քան իր գործերով:

Գեղանկարչական կարոտից կարծես անցանք կինոյի կարոտին: Բայց վերահառնանք մեր, ավելի ճիշտը՝ քո տարիներին: Նամակ ուզում եմ ավարտել շնորհավորանքով: Շնորհավորում եմ քո 75 տարիները: Այդ 75-ը, եթե անգամ շաքարի քառակուսիներ լինեին, նորից ծանր կկռեին, ուր մնաց, որ խոսքը աթոյանական տարիների մասին է, տարիները՝ լեցուն ինքնատիպ կտավներով, աթոյանական աշխարհընկալումով, գույներով և ապրումներով, ստեղծագործական հորիզոնների նվաճումով... Ուրախությամբ եմ լսում քո անհատական ցուցահանդեսների մասին ամերիկյան տարբեր քաղաքներում: Վերջերս նոր տեսություն է ի հայտ եկել, ըստ որի ոչ միայն արդարացվում է արվեստագետների արտահոսքը, այլ անգամ դրական միտումներ են այդտեղ հայտնաբերվում: Չեմ ուզում վիճել, թե պետ ասելիք շատ կա: Ուզում եմ պարզապես ասել՝ որտեղ ուզում ես, Աթո ջան, այնտեղ էլ ապրի, միայն ապրի և շատ ապրի, որովհետև չնայած մեր անցյալ դարը հարուստ էր մեծություններով, դրանց շարքում դու գրավել ես քո օրինական տեղը: Եվ թող ամուր լինի քո արարիչ ձեռքը:

Եվ թող մի անհասկանալի եղբայրական համբույր դրոշմեմ քո միրոսին:

Միշտ քո՝
Գրիգոր ԱճԵՍՅԱՆ, Երևան

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ. «ԴԵՌ ԱՄԵՆ ԻՆՉ ԿՈՐԱԾ ՉԷ»

Այս տարի լրանում է անվանի մտավորական, հրապարակախոս և թարգմանիչ Արմեն Հովհաննիսյանի ծննդյան 70-ամյակը: Տասնյակ տարիների ստեղծագործական ճանապարհին նրա գրիչը կանգառներ չի ունեցել, և այսօր էլ իր հրապարակումներում նա շարունակում է ահագնազել հայ մշակույթին դարանած վտանգների մասին:

- Պարոն Հովհաննիսյան, ձեր աչքից, բնականաբար, չէր կարող վրիպել հոգևորի հաշվին որևէ խոչընդոտի չիանդիպող նյութականացման գործընթացը, ինչն, անշուշտ, պետք է մտահոգի յուրաքանչյուր մտավորականի: Այսօր նրա ձայնը որքանով է լսելի:

- Չգիտեմ մյուսներն ինչպես, բայց տարիների ընթացքում, ձեռքս ժամանակի գարկերակին պահած, բազմիցս մատնանշել եմ մեր մշակույթին սպառնացող վտանգները: Ես գտնում եմ, որ մեր լեզուն, քաղաքակրթական մեր արժեքները վտանգված են: Սակայն ամեն անգամ համոզվել եմ քար անտարբերության, հաճախ նույնիսկ քամահրանքի: Այնինչ այսօրվա աղավաղումների հետևվանքները հետո ենք զգալու:

- Դուք դասախոսում եք միաժամանակ երեք համալսարաններում (պետական մանկավարժական, Գլաձորի և հայ-ռուսական) և առավել տեղյակ եք նոր սերնդի մտածողությանն ու հետաքրքրություններին: Ինչո՞վ է նա մտահոգված:

- Այն, ինչ նկատել եմ այսօրվա երիտասարդության մեջ, անտարբերությունն ու, որքան էլ ցավակի է, ամենատարրական բաներից անտեղյակությունն է: Դա, անշուշտ, գալիս է ոչ միայն հետաքրքրության պակասից, այլև արդեն իսկ հաստատված արժեքներից, որոնց ձևավորմանը նպաստեց ոչ այնքան մասնուրջ, որքան հեռուստատեսությունը:

Երբ հայտարարվեց, թե մենք այլևս ազատ ու անկախ հանրապետություն ենք, շատերի համար այն դարձավ ոչ թե փորձություն, այլ փորձանք: Այնինչ ազատությունն ամենից ամառ այն է, թե ինչը չի կարելի: Ու շատերը կորցրին ոչ թե գլուխները, այլ չափամիջները:

- Չե՞ք կարծում, որ այս ամենը չվերահսկված լինելու արդյունք է:

- Անշուշտ: Մասնագիտական առումով վերահսկողությունն անհրաժեշտություն է: Ցածորորակ հաղորդումներով ու «երաժշտությանը» հեղեղված հեռուստալիքների գործունեությունը կարելի է համարել մշակութային դիվերսիա, որի դեմ պետք է պայքարել: Որքան հասարակության լայն խավերը հաճախակի մասնակցեն մշակութային հարցերի քննարկումներին ու պարզաբանումներին, այնքան կնվազի «արևելյան բազար» հիշեցնող շուկայի կողմից թելադրվող արտադրանքի քանակը:

Իմ գործունեության 17 տարիները նվիրված են եղել հեռուստատեսությանն ու ռադիոյին: Ես հիշում եմ, թե ինչպիսի պատասխանատվություն էինք զգում մեր աշխատանքի հանդեպ, գիտակցում էինք մեր առաքելությունը, բեռ ունեինք մեր ուսերին: Ինձ հանձնարարված «Ծիածան» ռադիոկայանի ստեղծման համար շատ կարճ ժամանակում

հավաքեցինք իրենց գործին նվիրված որակյալ մասնագետների, ովքեր հիանալի գիտեին, թե ինչ է պետք ժողովրդին: Ի դեպ, նրանցից շատերն այսօր էլ բարեխղճորեն շարունակում են իրենց առաքելությունը: Իսկ ի՞նչ է կատարվում այսօր: Հեռուստալիքները հանդիսատես նվաճելու մարաթոնում մոռանում են նյութի ընտրության և այն պատշաճորեն մատուցելու մասին: Էլ չեմ խոսում «ժամատախտ» կոչվող գովազդից, որը փորձում է մեզ սովորեցնել ապրել, սնվել, հագնվել, անգամ բարոյական նորմեր է քարոզում, և այդ ամենը՝ աղճատված մայրենիով: Իսկ մի՞թե պարզ չէ, թե գրականության, հեռուստատեսության, ժուռնալիստիկայի բնագավառում որքան մեծ է ճիշտ ընտրված խոսքի դերն ու նշանակությունը:

Ընդհանրապես լեզուն յուրաքանչյուր ժուռնալիստի զենքն է և նրա գործունեության հիմնական բաղադրիչը: Սակայն երբ այդ լեզվում նկատվում են խեղումներ և աղճատում, ապա նույնիսկ ամենացավոտ հարցն է մասին խոսակցությունը դժվար թե մտահոգի ընթերցողին կամ ունկնդրին: Բնականաբար, այս փոքր հանրապետության մեջ այսքան հեռուստալիքներ և թերթեր դժվար կարողանան ապահովված լինել բարձրորակ կադրերով:

- Ի՞նչ եք կարծում, «Մեկ ազգ, մեկ մշակույթ» փառատոնը նպաստե՞ց որչափաքանի հայության համայնքմանը:

- Այն, որ փառատոնի մտահղացման մեջ կային դրական տարրեր, անժխտելի է, սակայն նկատվեց նաև խզման տարր: Երբևէ վիճարկվել է, թե աշխարհի ողջ հայությունը այլևս մեկ ազգ չի և չունի մեկ մշակույթ: Արևմտահայ զանգվածը հետևողականորեն մեզ համարում է բուլշևիկյան գաղափարների ջատագովներ: Ասել է թե՛ իրենք դասական են, մենք՝ բուլշևիկյան: Սա մի՞թե պառակտումն է:

Ինձ մտահոգում է ոչ այսպես կարևոր մի խնդիր, այն, որ փորձում են կրթական ծրագրերում պարտադրել արևմտահայ ուղղագրությունը: Ազգը մասնատող, ջլատող առավել մեծ թշնամություն անհնար է պատկերացնել: Դա նշանակում է ստեղծել անգրագետ աշակերտների մի սերունդ և արդեն ավարտած մարդկանց մի վիթխարի անգրագետ բանակ: Այդ դեպքում անհրաժեշտ կլինի վերահրատարակել հազարավոր գրքեր, և կստացվի մի սողուն-գոմոր: Շատերը կիպարտանային, որ մեկ լեզվամշակույթի մեջ ունենան երկու ուղղություն: Իսկ մենք ունենք և փորձում ենք միացնել դրանք: Թե ի՞նչ է ստացվելու այդ հիբրիդից, Աստված գիտե: Ինձ թվում է դրան պետք է դիմագրավի մտահոգ մտավորականների վերաբերմունքը:

- Չե՞ք կարծում, որ հրապարակախոսների պակասը պարարտ հող է ստեղծել գրական խոտանի համար:

- Ես միշտ զարմանում եմ, որ քննադատական կիսատ-պատտ հողված գրողն արդեն իրեն համարում է հրապարակախոս: Այդպես չէ: Հրապարակախոսությունը, թերևս, ժուռնալիստիկայի բարդագույն ժանրն է, և այստեղ պետք է սուք դնի միայն կարող ուժը, որն ասելիք ունի և լինելով իր երկրի ճշմարիտ գավակը՝ մտահոգված է այդ երկրին հուզող խնդիրներով: Իսկ երկրի ճշմարիտ գավակն լինելը դարձել է առուծախի առարկա:

- Ինչո՞վ է դա բացատրվում, համարձակությամբ, թե՛ ասելիքի պակասով:

- Ես կասեի կարողության պակասով: Այնինչ մեզ այսօր անհրաժեշտ է կերտել ազգային գաղափարաբանություն, մշակել հայեցակետեր, ծրագրեր, նախագծումներ և դրանք հանձնել հանրության դատին:

Ինչ վերաբերում է գրական աշխարհին, ապա չեմ կարծում, թե այն դադարի վիճակում է և կամ շարժվում է ինտերգիայի ուժով: Կա և մանկական գրականություն, և գրականագիտություն, և քննադատություն, սակայն դրանք կարծես գտնվում են ապակու տակ: Շարժում նկատելի է նաև թարգմանության բնագավառում: Անցյալ տարի ինձ հաջողվեց հրատարակել Ֆ. Դոստոևսկու «Դևեր» և «Գրառումներ մեռյալ տղից» վեպերը, ցավոք, ընդամենը 400-500 տպաքանակով: Սակայն որքան էլ արտառոց լինի, ընթերցողների չնչին մասն է հակված դեպի գրականությունը, մնացածը գերադասում է հոգին լլկող «արվեստը»՝ չգիտակցելով դրա ավերածությունների հետևանքները:

- Այդ դեպքում ո՞ր է նայում մշակույթի նախարարությունը:

- Իհարկե ոչ այն ուղղությամբ, ուր հարկ է: Փորձում են ինչ-որ բան անել, սակայն ապարդյուն: Պատճառն, անշուշտ, մեր մշակույթի նախարարության հետ կապված խնդիրներն են, ճախարակեր նախարարների հերթափոխը, միմյանց փոխանցվող չլուծված բազում հարցերի տրցակը: Եվ այս ամենի մեղավորը հարկադիր կուսակցականությունն է, որն ընտրում է անպայման անարժան մեկին: Այնինչ մշակույթի նախարար պետք է լինի ոչ թե արվեստագետ, գիտնական, այլ նախ և առաջ ադմինիստրատոր, նա պետք է ունենա կազմակերպչական օջիղ, մարդկանց հետ աշխատելու, նրանց կարողություններն օգտագործելու հմտություն: Ցավոք, այդպիսին առայժմ չկա:

- Չե՞ր ընկալումով ո՞րն է այս վիճակից դուրս գալու ելքը:

- Երբեք չի կարելի ամեն ինչ կորած համարել: Սա էլ ժամանակավոր, անցողիկ վիճակ է, և պետք չէ շարունակ գբաղվել էսփաստոլոգիական (վախճանաբանական) շեշտադրումներով: Ի վերջո, ինչ ալիք էլ որ գա ու գնա, այս հաղթանակած ժողովրդի հետ խաղալ չի կարելի: Մեր ժողովուրդը հարկ եղած դեպքում կարողանում է այնպես դիմագրավել, որ պատկերացնել անգամ չի կարելի: Չէ՞ որ մենք տեսել, զգացել և ապրել ենք բազում փորձություններ: Հոգին կարող է երեքուր, բայց կոտորվել՝ ոչ, այն էլ մի ժողովրդի հոգին, որն այսքան բանից հետո կանգնեց իր ողջ հզորությամբ և ուժով: Ո՞վ կհավատար:

Ես միշտ լավատես եմ: Չի կարող պատահել, որ ժողովրդի արգանդը ցամաքի, անհնար է, որ չլինեն պոթեկուններ: Ես չեմ կարծում, թե այս ամենգիայի շրջանը երկար տևի: Ինչ-որ ցցումն է պետք, հարկավոր է ելման կետ: Թե ո՞րն է դա՝ ժամանակը ցույց կտա:

ԱՄՈՂ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԳՆ ԱՆՊԱՇՏՊԱՆ Է

«Առաջնորդվել ժողովրդի ճաշակով, նշանակում է չծառայել նրան»:

Պ. Սևակ

Երաժշտության աշխարհի ոտք դրած նորելուկ երգիչ-երաժիշտները, արևելյան կամ եվրոպական բազմերանգությամբ զգեստավորելով հայ երգն ու երաժշտությունը, փորձում են նոր շունչ հաղորդել դրանց՝ չզիտակցելով անգամ, որ դրանից ազգայինը շնչահեղձ է լինում: Այնինչ իսկական արվեստագետի ցավն առավել խորանում է տեսնելով հոգևոր արժեքների խեղաթյուրումը, և լռելի դառնում է անհնար:

Ծշմարիտ արվեստագետին համարելով իր երկրի սահմանապահը՝ սիրված կոմպոզիտոր Ռոբերտ Ամիրխանյանը հանդգնած է, որ նա պետք է հղկի ժողովրդի ճաշակը, նրան մատուցի բարձրարժեք ստեղծագործություն, այլ ոչ թե փորձի հաճոյանալ նրան:

- Մարդն իր մասնագիտական կողմնորոշման հարցում դժվարությամբ է վերջնական մտքի հանգում: Բայց երբ ընտրել են արդեն, պետք է նվիրվես ու անընդհատ կատարելագործվես: Այսօր, ցավոք, մեր սերունդն այնքան էլ խորանուխ չի լինում այդ խնդրում: Խոսես մասնավորապես երաժշտության մասին: Երիտասարդությունն ինչ տեսնում է, այն էլ սովորում է: Եվ քանի որ հստակ պատկերացում չունի, թե ինչ է հայ երգը, հայերեն հնչող ամեն ինչ համարում է երգ: Հայ մշակույթը, հայերիս լսողական ընկալումները կողմնորոշվում են օտար երևույթներով, որոնք էլ խաթարում են մեր իրական դիմագիծը: Ապա փորձեք որևէ մեկին համոզել, որ մեր այսօրվա երգերի մեջ օտար տարր կա, բոլորը կսկսեն պաշտպանել: Ինչո՞ւ, որովհետև դրանցում իրենց մեջ սերմանված հաճույքների կոմպլեքսն է: Մեր մշակույթի մեջ այսօր սողոսկել է պատահականության ստորը: Ըուկան թելադրում է մեզ ցածրագույն կրթեր, որովհետև շատերի նպատակը միայն փողն է:

- Չե՞ք կարծում, որ այդչափ քննադատվող խորհրդային հասարակարգում, այնուամենայնիվ, ճիշտ էր մշակույթի ծրագրավորումը:

- Թերևս անհրաժեշտ է ծրագրավորված գումարներ ներդնել, որպեսզի մեր մշակույթի միջոցով աշխարհին ցույց տանք, որ մեր հասարակությունն առաջընթաց է ապրում: Այսօր մշակույթի շնորհիվ է, որ Հայաստանն աշխարհում դառնում է ճանաչելի: Մնացած բոլոր կարգի «բիզնեսներում» մենք կաշկանդված ենք: Միայն մշակույթի ասպարեզում ենք մենք ինքնուրույն, քանի որ պատմության խորքից եկող հիմք ունենք: Եվ հենց այս բնագավառում էլ անհրաժեշտ է նպատակային ներդրումներ կատարել:

- Ըստ ձեզ, ի՞նչ սկզբունքով է առաջնորդվում մշակութային քաղաքականությունը:

... Եթե, իհարկե, այն կա: Ուզում են հասկանալ, թե ինչի՞ համար է պետք մշակույթի նախարարությունը, ո՞ւմ են ձեռնադրել այդքան ուռճացված հաստիքները, որոնց

համար հսկայական գումարներ են ծախսվում: Թեև լավ է, որ աշխատատեղ կա, թող շատ լինի, սակայն եթե այդ գումարների 1 տոկոսն օգտագործվեր, օրինակ, դրամաշնորհների ձևով, արդյունքն անհամեմատ ավելին կլիներ: Այդ գումարները մեր բարեկեցության համար չենք ուզում, մի բան, որ հաճախ շատ սխալ է մեկնաբանվում: Մենք պետությունից ակնկալում ենք մշակութային գիտակցություն, օգնություն մեր ծրագրերն իրականացնելու հարցում: Բայց, ի պատասխան, կարծես կամայանիա է սկսվել կոմպոզիտորների միության դեմ: Ուզում են հասկանալ, թե ո՞ւմ է խանգարում մեր միությունը:

- Ասել է թե՛ մշակույթը պաշտպանության կարիք ունի:

- Անշուշտ: Մշակույթը նման է նոր ծնված երեխայի, որն աստիճանաբար գալիս է դեպի մարդը:

- Ինչպե՞ս եք վերաբերվում այն երաժիշտներին, ովքեր փողոցում եմ վաստակում իրենց հացը:

- Երաժիշտն իր հացը պետք է վաստակի որտեղ պատահի: Նա պետք է լինի թե՛ բեմում, թե՛ ռեստորանում, թե՛ փողոցում: Բազմաթիվ արվեստագետներ ու երգիչներ կան, ովքեր ռեստորաններում ծրագրեր են իրականացնում: Սա շփման մի ձև է: Մշակույթի գործչի համար բոլոր տեսակներն էլ ընդունելի են: Ի՞նչ ամոթ բան կա դրանում: Ինչո՞ւ փողոցում նկար կարող է վաճառվել, իսկ երաժշտություն ոչ: Ի դեպ, փողոցը սրբազան վայր է, դա մեր սիրահարությունների, էներգիա կուտակելու վայրն է: Իսկ ինչո՞ւ այնտեղ չի կարող հնչել լավ երաժշտություն: Արվեստագետի գլխավոր կոչումն այն է, որ նա ազդի մեկ ուրիշի հոգեկերտվածքի վրա: Առաջին քայլը դա է՝ գնալ դեպի մեկ ուրիշը. ոչ թե իր նվագելու համար որևէ բան ակնկալել ուրիշից, այլ նրան մի բան նվիրել՝ ուրախություն, հոգևոր խոյանք: Երաժշտությամբ զբաղվող մարդն արարում է, փնտրում է միջոց լսելի և ճանաչելի դառնալու համար: Երաժշտությունը պետք է հնչի նաև փողոցում, ուղղակի փողոցային երաժշտությունը փողոցային վարք է ենթադրում:

- Չգնահատված լինելու պատրվակով շատերն են լքում հայրենիքը: Դա արդարացիվո՞ք քայլ է:

- Իսկական արվեստագետը հայրենիքը չի լքի: Ուրիշի հողում չկա այն անհրաժեշտ էներգիան և չի էլ կարող լինել, որը սնում է արվեստագետին:

- Չե՞ք կարծում, որ այսօր շատ հեշտ է դարձել երաժշտություն հորինելը:

- Եթե մեկը երկու-երեք ծայն իրար կպցնելով ստեղծում է շահեկան մթնոլորտ, դա դեռ երաժշտություն չէ: Մեզ մոտ չի տրվում ճիշտ գնահատական, և չեն էլ կարողանում կամ չեն էլ փորձում քացն ու չորը տարբերել իրարից: Երբ մեկը մեղեդի է հորինում և մեջքը բաց այն ներկայացնում է հեռուստատեսությամբ, նրան կոմպոզիտոր են կոչում՝ առանց հասկանալու, որ իրական ստեղծագործողից նրանք դեռևս շատ հեռու են: Գիշտ այնպես, ինչպես ամեն գրչակ չի կարող գրող համարվել: Գրողը հյուսում է երկրի մշակութային ոստայնը և ոչ թե ոստայնի մեջ ճանձ է որսում: Այսօր ոստայն հյուսող մարդկանց ֆոնի վրա շատերը որսում են միայն սեփական շահը: Այնպես որ, երգ հորինող նորեկներին են կոմպոզիտոր չի համարի: Այսօր բոլորովին էլ դժվար չէ սխմեզատորի օգնությամբ, որի մեջ տեմբրային և արդեն պատրաստի հնչեղությունների հիմք կա, կոճակներ սեղմելով հորինել երաժշտություն: Նրանք հորինում են, իսկ են գրում են:

- Երբևէ կտեսնե՞նք այս աղավաղումների վերջը:

- Անշուշտ, այս ճանապարհը հերթական փորձություններից մեկն է: Երբ կազմակերպվեն ու անցկացվեն 70-ականների երաժշտության երեկոն, պետք էր տեսնել, թե մարդիկ ինչպիսի կարոտով էին լսում, որովհետև նրանց հուզում էր այդ երգերի մեջ եղած հոգևորը: Նրանք տեսան ու համոզվեցին, որ այդ երգերը մաքուր են, զուլալ, ջերմ, ագրեսիվ տարրերից զուրկ: Իմ սաներից մեկը հայ երգը հայ երգիչներից պաշտպանելու առաջարկ արեց: Ես համամիտ եմ: Անվերահսկելի վիճակն ու քննադատության պակասը մեզ հասցրեց այս վիճակին: Ամեն ինչի հիմքում պետք է լինի հակադրություն, երաժշտության ասպարեզում առավել ևս, որպեսզի կատեգորիա խոսանի առաջխաղացումը: Մշակույթի ասպարեզում ընդդիմության բացակայությունը ստեղծեց անբարո վիճակ:

- Այսօր երաժշտության բնագավառում նույնպես նկատվում է գրագողություն:

- Այո, մեր աչքի առաջ իրոք տեղի է ունենում այդ խաբկանքը, որը, ցավոք, դարձել է նորմա: Սակայն դա իր դրոշմն է դնում «երաժշտի» խղճի վրա: Նման ստեղծագործություններ, բնականաբար, երկար կյանք չի ունենան: Սակայն այս վիճակից դուրս գալու համար ժամանակ է պետք: Անհրաժեշտ է հասարակության ակտիվ վերաբերմունքը: Չեզոք մնալը սխալ է: Անճաշակ երաժշտության մասին, անշուշտ, պետք է գրվի թերթերում, դրան պետք է տրվի հասարակական գնահատական: Ցավոք, միայն սովոր ենք ասելուներով կառուցել մեր խոսքը, այնինչ այն պետք է կառուցվի եւ զորամա երկխոսություններ-

րի մեջ: Անհրաժեշտ է կազմակերպել հայ երգին վերաբերող քննարկումներ, որոնց արդյունքում կշահի երաժշտությունը:

- Պարոն Ամիրխանյան, առհասարակ ինչպե՞ս է ծնվում երաժշտությունը:

- Ու ոչ ոք չի կարող ասել: Հոգիս չեք կարող այդչափ մերկացնել, դա իր օրինաչափություններով ապրող հոգուս գաղտնիքն է: Միայն գիտեն, որ իմ երգերի մեջ երկու միատեսակ երգ չեք գտնի, նրանք բոլորն էլ տարբեր են, ինչպես փողոցի մարդիկ: Այնուհանդերձ, կասեն, որ նոր ծնվող երգը խմոր-

ման պրոցես է անցնում. ես այն դնում եմ մի կողմ, որոշ ժամանակ անց անդրադառնալով դրան՝ հեռացնում եմ ավելորդությունները: Տեսե՛լ էք, թե խնցուց մեջ ինչպես է առաջանում անարատ կարագը: Այդպես էլ երաժշտությունն է:

- Մշակույթի հանդեպ այս անտարբերության մթնոլորտում շատ շնորհալիներ են անտեսվում:

- Այդպես էլ պետք է լիներ: Շնորհալին ինքը պետք է ասպարեզ դուրս գա: Նման երիտասարդների համար ունևորները պետք է որ

բացեն իրենց գրպանները: Սակայն առայժմ մեր բնագավառում Մանթաշովների չկան: Ուստի կարծում եմ, որ շնորհալին չպետք է նստի ու սպասի, թե ինչ կանեն իր համար: Յուրաքանչյուրն առաջին հերթին իր ուժերով պետք է հաղթահարի արգելքները: Երբ նրա ջանքերին գումարվի հասարակության կարծիքը, դա նրան կարող է ավելի մեծ բարիք բերել, քան որևէ մեկի օգնությունը, ինչը «ստրկացնում» է մարդուն, գրկում անկախությունից:

Անուշ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ

ՊԱՐՈՒՅՐ ՄԵՎԱԿ

1924 թվականի հունվարի 26-ին Վեդու շրջանի (այժմ Արարատ) Չանախչի գյուղում ծնված մանկիկը, որին ծնողները Պարույր կոչեցին, ապագա մեծ բանաստեղծ Պարույր Սևակն էր: Նրա ծննդավայրը նախ վերանվանվեց Սովետաշեն, իսկ այսօր կոչվում է Չանգակատուն: Մեծ բանաստեղծի ծննդյան օրվա առթիվ անցնում կրծատուններով ներկայացնում ենք Ալբերտ Արիստակեսյանի «Պարույր Սևակ» մենագրության «Մուտք»-ը և «Ղողանջ հիշատակի» ժողովածուից «Գրական անունը» հոդվածը, որը 1974 թվականին լույս է տեսել «Ավանգարդ» թերթում:

ՄՈՒՏՔ

Բազմադարյան պատմություն ունեցող հայ բանաստեղծությունն այնքան հարուստ է ստեղծագործական վառ անհատականություններով, գեղարվեստական խոսքի կոթողներով, որ մեր օրերում դժվար է արժանի կերպով կանգնել նրա խոշորագույն դեմքերի կողքին, նոր էջ բացել նրա «ոսկե մատյանում»: Դրա համար ոչ միայն բնատուր մեծ տաղանդ է հարկավոր, այլև ժամանակի սուր և խոր զգացողություն, գեղարվեստական մշակույթի բազմակողմանի իմացություն, ավանդույթների և համարձակ նորարարության զուգակցման կարողություն:

Պարույր Սևակը այդ հազվագյուտներից էր. նրա անունը մեկընդմիջտ մտնելու է նոր ժամանակների հայ բանաստեղծության երախտավորների շարքը: Նա մեկն էր իր իսկ երգած «մեծերից», ովքեր «ուշուշ են գալիս, բայց ոչ ուշացած, ծնվում են նրանք ճիշտ ժամանակին» և «նոր օրենք ու կարգ սահմանում», գեղարվեստական խոսքի նոր հորիզոններ բացում հայրենի մշակույթի զարգացմանը նոր ընթացք տալու համար:

Ուղիղ երեք տասնամյակ տևեց Պարույրի ստեղծագործական կյանքը, որ հազեցած էր բանաստեղծական նոր ուղիների անդադրում, խիզախ որոնումներով, հայտնություններով ու հաղթանակներով: Իր ճանապարհն սկսելով հայ և համաշխարհային պոեզիայի մի շարք դասականների անմիջական ազդեցությամբ, նա հենց սկզբից էլ ուներ նաև իր անկրկնելի ձայնը, մտքերի ու ապրումների աշխարհը: Այդ ինքնատիպը գնալով խորացավ, հստակվեց, դարձավ հայրենի բանավեստի մի ամբողջ թարմ հոսանք, ուր ամեն ինչ

կրում է բանաստեղծական հզոր անհատականության վառ և անքնքելի կնիքը:

Պարույր Սևակը շատ բան տվեց հարազատ ժողովրդին, մայրենի գրականությանն ու մշակույթին և դեռ շատ ավելին կարող էր տալ, եթե վրա չհասներ անսպասելի ու անհեթեթ մահը... Բայց ստեղծածով իսկ Պարույր Սևակն արդեն իրավունք ուներ իրեն տեսնելու այն մարդկանց շարքում, ովքեր իրենց գործով հարստացնում ու գեղեցկացնում են ժողովրդի հոգևոր աշխարհը.

**Ու երջանիկ է իսկապես,
Բախտավոր է նա միմիայն,
Որ դարավոր ճամփաների
Ինչ-որ մի նեղ խաչմերուկում
Ամենևին չփնտրելով,
Այլ ակամա-հանկարծակի
Չեզ մարդկության կորուստներից մեկն է գտնում
Արեգակի
Կամ իր աչքի մատնիչ շողի միջնորդությամբ:
Գտնում, սակայն չի թաքցնում,
Այլ տալիս է իր տիրոջը՝
Մարդկությանը,
Վերադարձնում նրա կորած գեղեցկության
Կամ բարության,
Ազնվության և կամ սիրո
Մի մշխարհը,
Մի մասունքը:**

Պարույր Ղազարյանը գրականություն մուտք գործեց Սևակ գրական կեղծանունով: «Կնքահայրը» արվեստաբանության դոկտոր-պրոֆեսոր Ռուբեն Զարյանն է եղել, որն այսպես է ներկայացնում բանաստեղծական անվան մկրտման պատմությունը:

ԳՐԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆԸ

«Պատերազմի տարիներին խմբագրում էի «Սովետական գրականություն» ամսագիրը: Բանաստեղծների ծաղկեփունջը չկար, և բանաստեղծական այդ անլույս մեջ ինձ համար հայտնություն էին դեռ պատանի Պարույր Ղազարյանի բանաստեղծությունները: Բանաստեղծությունները, ոչ անուն-ազգանունը: Կարդալուց հետո մտածեցի ոչ միայն անմիջապես տպագրելու, այլ նաև գեղջուկ այդ բանաստեղծին մի իսկական բանաստեղծական անուն շնորհելու մասին: Եվ սկսեցի ասել՝ Պարույր Սևակ, Պարույր Սևակ: Չէ, լավ է հնչում: Այդպես էլ 42 թվականին 7-րդ համարում տպագրեցի նրանից մեկ, իսկ հաջորդ համարում՝ երեք բանաստեղծություն: «Փետրումներ», «Ձղջում», «Պատերազմի դաշտում զոհվածներին»: Եվ այսպես նա դարձավ Պարույր Սևակ:

- Իսկ ինչո՞ւ Սևակ, չէ՞ որ Ռուբեն Սևակը նույնպես հայտնի անուն է:

- Իսահակյանից մի պատմություն էի լսել. երբ Սիամանթոյին, Վարուժանին, Սևակին, մեր մյուս մտավորականներին տանում են դեպի իրենց կյանքի վախճանը, շեյխի աղջիկը հիվանդանում է: Սևակը, որ մասնագիտությամբ բժիշկ էր, բուժում է շեյխի աղջկան: Շեյխը կյանք է շնորհում Սևակին, բայց վերջինս մերժում է: «Իմ կյանքն այնտեղ է, - ասում է բանաստեղծը, - ընկերներիս հետ»:

Եվ ես ցանկացա, որ սպանված բանաստեղծ իր ազգանունով ապրի այս նոր բանաստեղծի մեջ: Եվ բանաստեղծ Պարույր Սևակը ասպետությամբ կրեց իր ազգանունը՝ Սևակ ազգանունը»:

Գ. Թովմասյան. «Ես սիրում եմ Լոռվա բնաշխարհը, բայց Լոռին գեղեցիկ է նաև հրաշալի մարդկանցով»

Փետրվարի 18-ին Վանաձորի կերպարվեստի թանգարանում բացվեց գեղանկարիչ Գեորգի Թովմասյանի հորելյանական անհատական ցուցահանդեսը, որին մասնակցելու էին եկել հարյուրավոր արվեստասերներ:

Բացման խոսք ասաց թանգարանի տնօրեն, գեղանկարիչ Փափագ Ալոյանը նշելով, որ ներկայացված աշխատանքները Գ. Թովմասյանի ստեղծագործական կեսդարյա արգասաբեր գործունեության արդյունք են (նրա շուրջ 1,5 հազար կտավներից ցուցադրված էին 106-ը): Փ.

Ալոյանը հակիրճ անդրադարձավ վանաձորյան կերպարվեստի պատմությանը:

- Ուզում եմ ջերմ խոսքեր ասել իմ լավագույն բարեկամի, ճանաչված գեղանկարիչ Գեորգի Թովմասյանի մասին, ով 50 տարի շարունակ իր վրձնով, իր հարուստ ներկայակալով մեր բնության իրաչքերը կտավին է փոխանցել, որոնք ժողովրդի հարստությունն են դարձել ոչ միայն Հայաստանում, այլև արտասահմանում, - շնորհավորելով 70-ամյա հորելյանի առթիվ ասաց

«ԳՆԱՑԵՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆ. ԱՅՆՏԵՂ ԱՐԴԵՆ ԼՈՒՅՍ ԿԱ»

Ամերիկահայերը չեն ուզում ԱՄՆ-ում տեսնել նոր եկած հայաստանցիների

ԱՄՆ Մինեսոտա նահանգն ունի 6 միլիոնից պակաս բնակչություն: Որոշ տվյալներով՝ հայերի թիվն այստեղ չի անցնում 1000-ից՝ մոտ 400 ընտանիք: Նրանց մոտ 70 տոկոսն արդեն 2-րդ կամ 3-րդ սերնդի մարդիկ են, և մեծ մասամբ՝ խառնուրդ: Այս 1000 հոգուց միայն 5-7 տոկոսն է խոսում հայերեն:

«Մինեսոտան ԱՄՆ-ի հայաշատ նահանգներից չէ, և ես կարող եմ պատասխան տալ այնտեղ եղած գրեթե բոլոր հայերի համար. նրանցից ոչ մեկը չի զբաղվում անպատվաբեր գործով, ինչպես որոշ այլ հայաշատ նահանգներում կամ եվրոպայում: Հաճախ ենք լսում, որ հայերը գնում են արտասահման և նրանց հիմնական զբաղմունքը դառնում է գողությունը: Այս նահանգում նման բան չկա», - ասում է մեր գրուցակից Արթուր Հակոբյանը՝ Մինեսոտա նահանգից: Նա արդեն 7 տարի է, ինչ բնակվում է այստեղ: 1995-ին «Մասքի» ծրագրով մեկնել է ԱՄՆ սովորելու, ստացել է իրավագիտության մագիստրոսի կոչում և 1996-ին վերադարձել հայրենիք: Հետո բախտի բերմամբ, թե պատահամբ՝ 1999-ին «Գրին քարտ» է շահել ու մեկնել աշխատելու: Ա. Հակոբյանը իր հիմնական մասնագիտությամբ իրավաբան է: Սակայն ունի և երկրորդ մասնագիտություն՝ թարգմանիչ: Նա մշտական բնակության համար ընտրել է Մինեսոտան, Միննեապոլիս քաղաքը՝ իր բնակլիմայական պայմանների ու հատկապես գեղեցիկ բնության համար (ի դեպ, այստեղ կլիման բավական սառն է, ի տարբերություն շատ այլ նահանգների, ուր հիմնականում ձգտում են բնակության գնալ հայերը): 1999-ին նահանգի հայերը մեկնել են առաջին հայի Մինեսոտա գալու 100-ամյակը: Երկու էլ այդ հայերն իրենց հայկական ազգանունը չեն պահպանել, հիմա նրանք Բելջիքներն են, ովքեր արևելյան գորգերի վաճառքով են զբաղվում: Նահանգի մոտ 1000 հայերից, ըստ մեր գրուցակցի, մոտ 200-250 հոգուն կարող են տեսնել տարին մեկ անգամ հայկական եկեղեցում՝ Նոր տարվա և Սուրբ ծննդյան տոներին: Այս 200-250-ից մոտ երեսունհինգը բավական ակտիվ են, և ավելի հաճախ են երևում պատարագների և եկեղեցում կազմակերպվող այլ միջոցառումների ժամանակ: «Մնացածը կան պարզապես հեռախոսագրքում՝ յան ազգանունով: Տասնյակ տարիներ առաջ մի քանի հայեր այստեղ ստեղծել են «Մինեսոտայի հայկական մշակութային կազմակերպություն»՝ հ/կ-ն հայերին համախմբելու նպատակով: Բայց մինչ այսօր նրանց նպատակն այդպես էլ չի իրագործվում: Ունենք նաև հայկական պարային խումբ, որը, սակայն, մոտ 70 տոկոսով ոչ հայերից է բաղ-

կացած»:

Մինեսոտայի հայկական եկեղեցին 4 տարեկան է: Այս տարի այն պաշտոնապես դարձել է արևելյան թեմի մի մասը: «Նախկինում եռամսյակը մեկ տարածք էինք վարձում ուրիշ եկեղեցում՝ պատարագներ մատուցելու համար: Եկեղեցու կիսանկուղային հարկում ունենք մի քանի մեծ ու փոքր սրահներ: Ամեն տարի հունվարի առաջին օրերին ճաշկերույթ է կազմակերպվում: Ժամանակ առ ժամանակ միջոցառումներ լինում են:

ԱՄՆ-ում հայկական եկեղեցիներում համայնքն է պարտավոր ֆինանսապես ապահովել քահանային, և մենք դեռ չունենք մշտական քահանա, հուսով ենք, որ շուտով կունենանք: Որոշ առումներով Մինեսոտայի հայկական եկեղեցին ավելի շատ մշակութային ակունքի դեր ունի: Այն համախմբում է մի խումբ հայերի՝ թեմիսի, բիլիարդի սեղանների շուրջ: Հաճախ, մինչ այդ խաղերին անցնելը, հենց այնպես հանդիպում ենք եկեղեցում ու տարբեր թեմաներով գրույցներ վարում կամ կինոնկարներ դիտում: Մի խոսքով, ամեն ինչ արվում է, որ հետաքրքրություն ստեղծվի դեպի հայկական եկեղեցին, որպեսզի այն բոլոր մարդիկ, ովքեր իրենց հայ են համարում, գան այնտեղ: Ես ոչ մի վատ բան չեմ տեսնում, որ եկեղեցում խաղեր էլ են կազմակերպվում: Ժամանակ առ ժամանակ մույնիսկ հայտարարություններ ենք տալիս, զանազան մրցույթներ կազմակերպում (օրինակ՝ մարդու կամ շախմատի) քաղաքում և դրանից դուրս բնակվող հայերին համախմբելու համար, բայց շատ քչերն են արձագանքում»:

Հայության մեջ, մեր գրուցակցի ներկայացմամբ, հետաքրքիր բաժանում է կա: Մի կողմից շատ են պասիվ հայերը, որոնց «յան»-ով ազգանունները հեռախոսագրքերում կան, իսկ կյանքում ոչ: Կան նաև այնպիսիք, որոնք միայն 25 տոկոսով են հայ, սակայն հպարտությամբ են խոսում այդ մասին ու հոգով ավելի շատ հայ են, քան գտարյուն հայերը: «Կան հայեր էլ, ովքեր կան ծնվել են ԱՄՆ-ում, կամ տասնամյակներ առաջ են ԱՄՆ գաղթել և ունեն հետաքրքիր վերաբերմունք՝ վերջին տարիներին գնացածների հանդեպ: Վերջիններս նրանք վերաբերվում են ոչ այնքան իբրև իրենց հավասար հայերի, այլ ամերիկացու պես՝ նախկին սովետական միությունից եկածների: Նրանք հոգու խորքում դեմ են, որ գնաս այնտեղ: Կարծես թե վախենում են, որ նորեկներս ինչ-որ կերպով իրենց վաստակած դիրքերին վնաս ենք հասցնելու: Ես կիսակամայի, եթե այդպես վերաբերվեին թափփուկներին, ովքեր, օրինակ, գողությամբ կամ այլ

ոչ պատվաբեր գործերով են զբաղվում: Իսկ իմ նահանգում չկա որևէ մեկը, որ կզցի հայի պատիվը: Այդ առումով ցավալի է նկատել որոշ ամերիկահայերի այն դիրքորոշումը, թե՛ թող չգան այստեղ, թող մնան Հայաստանում, այնտեղ արդեն լույս ու ջուր կա: Հատկապես նրանք, ովքեր գալիս են Հայաստան, գործ են դնում, մի քանի աշխատատեղ ստեղծում, կարծում են, որ Հայաստանում զբաղվածության հարցը լուծել-արծել են: Նրանք երևի թե տեղյակ չեն, որ մարդու՝ ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունքը միջազգայնորեն ճանաչված համընդհանուր իրավունքներից մեկն է, և ԱՄՆ-ն իրենց հոր երկիրը չի ու իրենք չեն որոշելու, թե են Հայաստանում կմնան, թե՛ ԱՄՆ կգան, անկախ նրանից, թե Հայաստանում վիճակն ինչպիսին է: Բացի այդ, նրանք մոռանում են, որ չէին լինի այդ մեծ հնարավորությունների տեր մարդիկ, եթե ԱՄՆ-ում ծնված կամ երկար տարիներ ապրած չլինեին: Գուցե վախենում են, որ իրենցից ոչ պակաս խելացի ու հաջողակ գտնվենք ու նախանձո՞ւն են, որովհետև վերջին 10-15 տարիների եկածները նախկին խորհրդային ուժեղ դպրոցի սաներն են: Հրեաները, օրինակ, չեն դատապարտում ոչ գնացողներին, ոչ էլ եկողներին: Նրանք ուր գնացել են՝ իրենց գտել ու ամրապնդվել են, ու հիմա նրանց գործերը շատ ավելի լավ են, քան հայերինը: Այսօր ԱՄՆ-ն մեծապես հովանավորում ու աջակցում է Իսրայելի պետությանը, քանի որ ԱՄՆ-ում կա հզոր հրեական համայնք, իսկ այդ համայնքը բաղկացած է միայն սերունդներ առաջ ԱՄՆ գաղթած հրեաներից, այլ շարունակաբար սնուցվում ու թարմացվում է նորեկների շնորհիվ, որոնց եթե չեն օգնում, ապա գոնե չեն էլ վաճում, թե՛ վերադարձի Իսրայել, այնտեղ կյանքն արդեն թեթևացել է»:

Ա. Հակոբյանը գոհ է, որ սահմանադրական փոփոխություններով հանվել է երկքաղաքացիության արգելքը: «Հայաստանում շատ խելացի իրավաբաններ կան, ովքեր կարող են համապատասխան օրենքներ մշակել՝ որոշակի ցեմզեր սահմանելով քաղաքական կյանքին մասնակցելու առումով: Անձամբ ինձ համար Հայաստանի քաղաքացիությունն պահպանելը ավելի շատ բարոյափոխաբանական, սենտիմենտալ հարց է, ինչի պատճառով մինչև օրս ԱՄՆ քաղաքացիություն դեռ չեմ ընդունել, թեև վաղուց կարող էի և դա տեխնիկապես շատ կիեշտացներ իմ կյանքը ԱՄՆ-ում ու նաև արտասահման ճանապարհորդելիս»:

Հասնիկ ԲՈՒԴԱՂՅԱՆ

Աղասի ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ

1909 թվականի մայիսի 7-ին, Թիֆլիսի միջակ բուրժուա Մելիք-Նուբարովի նախարարի բազմաթիվ ստեղծել էր հայտնի հայ գրող... Եկեք ամուռը չտամ, որովհետև նա շատերից մեկն էր, ներողություն, ավելի ճիշտ կլինի ասել՝ ընտրյալներից մեկը, որի ճակատագիրը ոչ մի բանով չէր առանձնանում մնացած հայ գրողների ճակատագրերից: Տիրոջ կինը գնում-գալիս էր նրա առջև՝ ցուցադրաբար անտեսելով նրան, սակայն ամբողջ իր կեցվածքով բողոք կրելով նրա ներկայության դեմ: - Նա էլի՞ նստած է... - հարցրեց Մելիք-Նուբարովը կնոջը: - Նստած է, - շուրթերը ծռելով արտաբերեց կինը: - Կյանքս կերավ... Ձգվեցրեց... Փո՞ղ, փո՞ղ, փո՞ղ... էլ ուրիշ բան չի իմանում... - Ի՞նչ անենք, - հարցրեց կինը: - Թող նստի-նստի, կհոգնի ռադ կեղնի... - Նա ռադ եղևողը չի: Մելիք-Նուբարովը կոպերը իջեցրեց աչքահատերի վրա, ինչը նրա հոգնածության աստիճանի չափորոշիչն էր: - Ախր գոնե ներքնապես երախտապարտ լինի... Թե չէ՛ ամեն անկյունում բամբասում է... Բոլոր հայ գրողները եղպես են... Քի՛չ է, քի՛չ է, քի՛չ է... Ինչքան

էլ տաս՝ էլի քի՛չ է... Որոշ ատեն ամուսինները անելանելի լռության մեջ էին, հետո կինը տհաճությամբ դուրս մղեց իր շուրթերից. - Ի՞նչ են գրում... Ծանո՞թ ես... Ո՞ր են գնում մեր դրամները... - Ո՞վ է կարդում... էլ բանուզործ չունեն... - Ժողով... - դիմեց կինը, - ծառային ասենք՝ թող միջոց գտնի նրան մի կերպ դուրս հրավիրելու... Նա յուրային է և կարող է հարաբերվել իրենց ոճով... - Գոքո՞րը... լավ են մտածել... - աշխուժացավ ամուսինը: - Կանչիր Գոքորին... Կինը զրնգացրեց ձեռքի գանգը... Գոքորը ուշանում էր: Նորից թափահարեց գանգը: Գոքորը նորմեն չերևաց: - Վո՞տ նաչի ամոյանե... - թքելու պես արտասանեց կինը: - Թամբալ են... - Գոքորո՞ր... - գոռաց Մելիք-Նուբարովը, - Գոքորո՞ր... և Գոքորը երևաց: Մելիք-Նուբարովը գոհ մնաց ազգային հոգեբանության իր իմացությունից: «Տեսա՞ր, ինչպես է պետք... Քաղաքակրթության լեզուն դեռևս անհասկանալի է մերոնց համար», - ասում էր նրա ժպիտը: Կինը ըմբռնելիության ժպիտով արձագանքեց ամուսնուն: 1912 թվականի հունվարի 4-ին, Մելիք-Նուբարովը այցելեց մեծահարուստ Թուրքիայի Փարիզում գտնվող նրա գրասենյակում: Ընդունարանում, օ՞ գարմանք, նստած էր հոգեառ Յայ գրողը: Գլխով մի թեթև բարևելուց հետո, Մելիք-Նուբարովը մտավ Թուրքիայի առանձնասենյակը: - Նա էլի նստած է... - դեռ կարգին չգիտակցելով մտնողի ով լինելը, հարցրեց Թուրքիայի: «Ո՞վ», ուզում էր ընթացքից հարցնել Մելիք-Նուբարովը, սակայն հարցը հերթապահ էր, իսկ Մելիք-Նուբարովի ներգո մեխանիզմը

արդեն գործի էր դրված և դուրս մղեց պատասխանը. - Նստած է... - և տեսնելով Թուրքիայի տառապալից հայացքը, համերաշխության համար կարեկցանքով ավելացրեց. - Անաստվածը... Նստել էին իրար դիմաց, իրար էին նայում, և գործի մասին խոսակցությունը հետաձգվել էր ինքնաբերաբար: Մելիք-Նուբարովը, չսպասելով Թուրքիայի հարցին, որ պիտի լսեր. «Ի՞նչ անենք», և միանգամից առաջարկեց. - Ծառադ ֆրանսիացի՞ է... Թուրքիայի գլուխը տմբսմբացրեց: - Ասա՛ թող նա զբաղվի այս խնդրով... Ֆրանսիացիները նրբանկատ են, քաղաքավարի, դիմայակ... Նրանց «չէ»-ն «հա»-ի արժեքն ունի... Դեռ մի բան էլ շնորհակալ կլինի մեր Յայ վարժապետը... Թուրքիայում աշխուժացավ, սեղմեց էլեկտրական գանգի կոճակը, և ֆրանսիացի ծառան՝ Գաստոնը, մեկ վայրկյանում տնկվեց նրա կողքին... - Գաստոն... - թեթևացած արտաբերեց Թուրքիայը և, չգիտես ինչու, սկսեց ծիծաղել... նրան հետևեց Մելիք-Նուբարովը... Ծիծաղող տարածվեց ընդգրկելով սենյակը ու նաև Գաստոնին: Յայ գրողի ականջին հասավ հարևան սենյակից լսվող ծիծաղը, և նա էլ մեխանիկորեն միացավ ընդհանուր խնդրեփն... «Պիտի որ գործերը հաջողվեն... Ծիծաղող դրա նշանն է... Ուրախ մարդիկ հեշտ են բարեգործություն անում...» այս բառերը շարվեցին Յայ գրողի ուղղաբնի՝ երջանկության նկատմամբ ամենազգայուն հատվածում:

Լևոն ՋԱՎԱԽՅԱՆ

ԻՄ ԿՐՈՆԸ

- Արա՛, ես ի՞նչ ք բու հալը... Հլա քու ջանին, չանիդ տակի բոխոխին, լեմիռակ թշերիդ, տուլմա քթիդ, դամբլապառ թերանիդ, շլնքաքոբիդ ուռած մսերին, փթռակ գերան կրեմերիդ... Արա՛, էսենց գրող և լինո՞ւմ... Բա հլա ցից փորիդ, փորիդ՝ ուր որ ք քթիդ կդիպչի... Քամակիդ ծալերի մասին էլ չեմ խոսում... Արա, ամոք ա, ամոք, բա գրողը էսենց և ըլնո՞ւմ... Քեզ գլուխդ և կառավարո՞ւմ, թե՞ բերանդ: Վերջապես, դու գրո՞ղ ես, թե՞ շլնքամիս... Չէ՛, ախպեր, դեմքդ գրողի չի տառապանք չկա, տառապանք... Եթե ուզում ես գրողի տեսք ունենալ, մարդիկ էլ ուզենան գրվածքներիցդ բացի մեկ-մեկ էլ երեսիդ նայեն, ուրեմն ականջ արա ժողովրդական խոսքին. «Առավոտվա հացը մենակ կեր, կեսօրին՝ կիսի ընկերոջդ հետ, իրիկունը՝ տուր թշամանուր...»:

Էդպես ամեն հանդիպելիս, հատկապես փորիս թմբուկին դիպչելիս մորմոքվում է Գվորդն ընկերս ու ասես գելի գլխին ավետարան կարդալու. Գա իրենց էր ատում, ես՝ իմը, թե շուտ արա, ոչխարը սարմ անց կացավ... Որ հետո հացը նորից չամփ անեն ու էլի համփ անեն... Ի՞նչ անեն, հարազատ

ընկերոջս ո՞նց բացատրեմ, որ ես սովորական գրող չեմ, որ ես անընդհատ գարգացող գրող եմ. կար ժամանակ, որ երկայնքին էի աճում, հիմա՝ լեմքին... Ամեն դեպքում, կյանքումս իմ տեսքով հպարտացած չկամ: Չեմ էլ կարծում, թե որևէ մեկը ինձանով հմայվել է, բայց երբ թերթերում առաջին անգամ տեսա պրեզիդենտի լուսանկարը, ինքս աչքիս էնքան բարձրացա, էնքան բարձրացա, որ ասի՝ թե մեր երկրի թագավորը սա է, ապա մեր ժողովրդի աստվածն էլ ես եմ, որ կամ: Վերջ ի վերջո՞ «Մարդ ապրի ոչ միայն հացիով, այլ բանիով Աստոյ»։ Եթե նա մեր հացը կտրում է, ապա ես ոչ թե կտրում, այլ ավելացնում եմ «բանիով Աստոյ...» Դրա համար պիտի ուրախանալ: Սակայն իմ գրածանաչ ընկերներիցս ոմանք, ընդհակառակը, տղիքում են: Տխրում են ոչ միայն գրիս ու շնորհքիս համար, այլև դավանածս հավատքի համար: Իմ հավատը մարդկանց սրտեր է շարժում: (Լեռները թող առայժմ կանգնած մնան): Եթե գրիդ հավատացող չկա, ապա քո խոսքը դատարկ կրակոց է բաց երկնքում: Ես ոչ միայն գրում եմ... Ես

իմ կրոնն եմ ստեղծում: (Ես՝ բազմամեղաս, մեղա, մեղա քեզ, Աստված...): Նախկինում, երբ ես չէի գրում, բայց կարդում էի՝ առաջին բանը, որ ինձ վանեց ժամանակակից հայ գրողների ստեղծագործություններից, սուտն էր: Կարդում էի ու չէի հավատում, թերթում էի ու դեմ առնում կեղծիքի. կեղծ էր հայրենասիրությունը, ազնվությունը, բարիությունը, մարդասիրությունը, սերը, նվիրումը, կարեկցանքը և վերջապես կերպարներն ու նկարագրությունները... Կեղծ էր, կեղծ էր, զգվելիորեն կեղծ, դրանց գահլեն գնա՛՛ էնքան էլ անտաղանդ... Դեռևս բար, երբ գրել սկսեցի, ջանացի նախ գրել անկեղծ, որպեսզի խոսքս հավատ արեշնչի: Եվ քանի որ չէի կարող ուստա գրողի պես ստել այնպես, որ ինձ հավատան, ձեռքս դրի խղճիս դավթարին ու երդվեցի ասել միայն ճիշտը, միայն և միայն ճշմարտությունը... Կարելի էր, չէ՞, նաև այդպես գրել: Եվ ինձնից անկախ համագամանքներում, կամա թե ակամա, իմ գրություններում հեղինակը և հերոսը միանուլվեցին, դարձան մի կերպար,

որին անհնարին էր չհավատալ, քանզի նրա խոսքը ստուգված էր կյանքով:

Այդպես իմ կրոնը ձեռք բերեց առաջին հավատացյալին, հետո երկրորդին, երրորդին... առջ քերելով շրջապատի տարակուսանքը: Դրա համար իսկական ընկերները չեն վիատվում: Միգուցե, ընկերը մահ մահ է, որ քեզ նույնիսկ չի ճանաչում: Ընդամենը նա քեզ գիտի և լուր հավատում է քեզ: «Երանի նրանց, որոնք առանց տեսնելու են հավատում»: Այդպես Բերգման էր հավատում Տարկովսկուն, թեև իր ողջ կյանքում նրա ձեռքն իսկ սեղմած չկար: «Ես միշտ երագել եմ, - ասում էր նա Տարկովսկու մասին, - գնալ դեպի այն մոզական դուռը, ձգտել այդ դռնից ներս մտնել... Իսկ նա այնքան ազատ էր գգում այդ դռնից այն կողմ...»: Այդպես են գրում մեծերը: Մեծերը՝ մեծերի մասին: Այս տողերի արանքում կարող են լուծվել և Սալիերին, և Մոցարտը: Այս տողերից է սկիզբ առնում աստվածային մեղեդին: Դա մարդկային սրտերի միացման կիզակետն է: Բայց այս ամենի հետևից կապ ունեն: Ո՞վ եմ ես, որտեղից եմ գալիս և ո՞ր եմ գնում և որ անկենսականորեն է ինչո՞ւ եմ գրում: Ժամանակն այս հարցը տվել է մահ Ռամոն Մաթևոսյանին: Եվ գիտե՞ք, թե ինչ է պատասխանել: Ոչ ավել, ոչ պակաս, ասել է, թե գրում եմ, որ Նորբյան մրցանակ ստանամ: Հարցնողն էլ ո՞վ էր մի հայտնի ռուս գրող, որ Հայաստանով եկել հասել էր խորտկարան: «Էն մյուս օրը, - ծիծաղելով պատմում էր Յարանդը, - Հայաստանի գրողների միությունում էնպես էին խառնվել, էնպես էին խառնվել, որ ասես էդ մրցանակը իրենք էին տալու»: Ես դժվար հարցի տակից եղպես կատակով էր դուրս եկել մեծ գրողը: Բա ես ի՞նչ ասեմ... Առջև ռուս չի՞ օղու բաժակը ձեռքին, որ մի շուկուր էլ ես անեմ: Առջև հիշաչար, լուրջ, սպիտակ թուղթ է: Ուրեմն, մինչ այս հարցին պատասխանելը մի քիչ էլ ետ գնամ: Ինչո՞ւ եմ ես ծնվել... Հա, հա, հատկապես ես: Բայց ինձ հարցնողն ո՞վ էր... Հերս ու մերս իրար սիրել են՝ արանքում ես եմ շահել: Բա գրե՞լը, գրե՞լը... Հարցը կրկորդիցս բռնել ու բաց չի թողնում: Հարգելի՛ ընթերցող, դա էլ է եղել ինքնաբերաբար. ես ու փառքն էլ իրար ենք սիրել ու արանքում շահել եք դուք: Թե չէ իմ պես անբախ-գամբախ գրող ձեզ ո՞վ էր սովորը... Սերը, սերը, սերը կասեր իմ ծախսն ու հավատը, որ մարդկային սրտեր է միացնում: Տասնամյակներ առաջ հին Հայաստանում «Սկվազնյակ» անունով մի կաՖե կար: Սյունագարդ, բաց կամարակապ տարածք էր: Հովր էն կողմից տալիս՝ էն կողմն էր անցնում: Ունայումս սուրճ էինք խմում և ուշ դնում, թե Ֆելիքս Անիմա՞լու տիեզերածավալ ու անհասկանալի մտքերը ո՞նց են մեր միականցից մտնում ու մյուսով դուրս գալիս: Սկվազնյակ մի ասա՝ մի բուլ ու բորան ասա. քամի էր, որ անում էինք: Հետագայում էդ կաՖե տերը մեզ վրա լուրջ մեղադրանք բարդեց: Ասում էր՝ ես երկրի քանդողը դուք եք... Սաղ դուք քանդեցիք... է, մեկը խոսում էր, մյուսներով լսում էինք՝ էլ եղավ քանդե՞լ... Մեզ ամենից շատ խելք էր սովորեցնում Ֆելիքս Անիմա՞լին, թեև առանձնապես ոչ մեկս նրա վարդապետությամբ կարոտ չէինք:

- Էդ որտեղից գիտես, է՞, որտեղից... - նրան ոչ մի կերպ չէր հավատում օղորմածիկ Չաղ Ֆելոն:

- Էնտեղից, - մատը ատրճանակի փողի պես վեր էր տնկում Ֆելիքս Անիմա՞լին:

- Բա մենք ինչի՞ չգիտենք:

- Տգետ եք, սիրելիս, չեք հասկանում, սիրելիս, չեք հավատում, սիրելիս..., - իր աստվածային բարձրունքից խղճահարությունք մեզ էր նայում Անիմա՞լին:

- Վերկից նայելը ո՞րն է..., - վիրավորվում էր դուրսո՞ր-պրոֆեսոր Չաղ Ֆելոն:

- Ջորջ Գորդոն Բայրոնը, - ասում էր «նայելով», - Լորդերի պալատում լորդերին ճկույթով էր բարևում:

- Հետո ի՞նչ...

- Բարձրերին բարձրից պիտի նայես, ցածրերին՝ ցածրից, - ասում, ասես ողորմում էր Ֆելիքս Անիմա՞լին:

- Էդ որտեղից գտար, - կատեց Չաղը:

- Էնտեղից, - էլի ատրճանակի փողի պես մատը վեր էր տնկել Անիմա՞լին:

- Արա՞, էն ա սաս՝ Աստված ես, էլի... Հիսուս Քրիստոսից դու էլ ինչո՞վ ես տարբերվում, - հեզգնել ուզեց Չաղը:

- Հիսուս, - ասաց Ֆելիքս Անիմա՞լին, - մարգարիտները խոզերի առաջ չէր սղփռում, իսկ ես սփռում եմ..., - ու մեծահոգաբար ժպտում էր Ֆելիքս Անիմա՞լին:

- Դե, հրաշք արա, հրաշք..., - ոչ մի կերպ նրա աստվածողությունը չէր ուզում հավատար Չաղ Ֆելոն:

Անիմա՞լու գրույցն ինչո՞ւ հիշեցի: Ինչո՞ւ մոռացության փողոց տակից սրբեցի, դուրս քաշեցի այս պատմությունը: Կարող է չէ՞, մի Չաղ Ֆելոն էլ ինձ ասի, որ կրոնից, սիրուց ու հավատից ես խոսում, դե, մի հրաշք էլ դու արա... Դուք իմ սիրահոժար ընթերցողներն եք, դուք էլ հո Չաղ Ֆելոն չեք, որ ինձ տուայիկը կոխեք: Հապա մի նայեք թերթի վրա շարած մարգարտաշար տողերիս. կաթիլ առ կաթիլ կյանք է հոսում նրանց միջով: Մարգարիտ է, կյանքի խորհրդից հանած մարգարիտներ, որ անհատույց շաղ են տալիս ժողովրդիս առաջ: Բա սա հրա՞շք չէ... Չէ՞ որ կյանքում ավելի մեծ հրաշքներ են տեղի ունենում, քան երագում: Ես որ գրում եմ՝ ապրում եմ, որ չեմ գրում՝ համարյա թե չեմ ապրում. խոտ են դառնում ու արծաթ ծախում: Ի դեպ, դա էլ վատ գործ չէ. փողը երկրից ես գալիս, փառքը՝ երկնքից... Այսպես էլ ապրում ենք՝ յուրօրինակ և տարօրինակ... Խնդիրը «բանիվ» ապրելու մեջ է: Եվ քանի որ ավելի շատ չեմ գրում, քան գրում եմ, հետևաբար, քիչ եմ ապրում: Հունվարի 6-ը այդպիսի մի մեռած օր էր: Գլուխս դատարկ էր, ո՞նց որ ավլած կալ: Շաքարահամումս մի կենճի անգամ չկար: Վեր կացա՞՞ փուչիկի պես գլուխս ուսերիս վրա օրորելով, գնացի Ջատիկ: Արդեն իրիկուն էր, երբ հասա Սուրբ Ջորավոր: Եկեղեցին փակ էր, բայց ցածում գետնահարկ մի մատուռ կար, որտեղից լույս, կնդրուկի և այրվող մոմերի բույր էր գալիս: Բաց դուռ էր: Ծունկի իջա, աղոթեցի: Հետո եկա տուն, գլուխս դրի բարձին, որ ննջեմ, բայց քունս չտարավ: Գիշերվա ժամը երեքը կլիներ: Մեկը կողք բզեց, ասաց՝ էլ, ինչ կասեմ, գրի՛ առ: Փառքը շատ, Տեր Աստված... Բարձրալի ինձ հղիացրել էր գրի բերկրանքով: Այրելու ժամը եկել էր: Հիսուսի ծնունդը ծնունդ էր տվել մի այլ կյանքի՝ «Իմ կրոնին»: Ջարմանալիորեն, օրվա խորհուրդը վերնա-

գրի մեջ էր: Բա սա հրա՞շք չէ... Կարող է, չէ՞, այդ օրը քնած մնայի... Կարող է և ընդհանրապես չարթնանայի... Հրաշքը հրաշքի մեջ չէ, կյանքի մեջ է, կյանքը վերստին նորոգելու մեջ է: Հին տարին անցավ, բայց Նորը ամենակն էլ մորի մեջն էր. փողոցներն անգարդ էին, դեմքերը՝ հոգնած, հայացքներն՝ անժպիտ, սրտերը՝ կոտրած, ու լույս չկար մարդկանց աչքերում... Խավար էր ու մոլոր մեր ազգի ճամփեն...

Պաղ օրի մեջ լիալուսնի արծաթյա սփորից խակ կաթի պես պղտոր լույս էր ծորում: Պարզապես գիշեր էր: Ցուրտը սողսկուն էր մարմինս: Բաճկոնիս տակ ոսկորներս շխկշխկում էին: Արվյան փողոցում Գեղագիտության ազգային կենտրոնին կից, տուֆակներ տեղի կամարակապ խորշում էլի նա էր մի ոտանի այն մարդը: Փայտյա հենակները փռել էր քարե սանդղակին ու պառկել: Այս էլ որբերող Նոր տարին նա անց էր կացնում նույն տեղը՝ բաց երկնքի տակ, պաղ քարի անկողնում: Ձմեռը խիստ ցուրտ կանի, սառնամանիքը ապակեփակների վրա ամառայա եղևնիներ կնկարի ու կնախշազարդի սառը ծաղիկներ, և բուքը կծծի դուռ ու լուսամուտ: Իսկ դա նրան պետք էլ չէ: Իր քարե անկողնու միջից ծուլ-ծուլ կնայի փողոցի աստղադարձին, բարձրերում մարմնող աստղազարդ գմբեթին, կընդարմանա ու կիսախուսի աչքերով կնկրի իր քունը: Նրա տունը աշխարհն է: Կորցնելու բան չունի: Միայն թե երկինքը փուլ չգա: Խուլ մռռան մեջ նորից ուրվականների պես մուրացկաններ են վրտում: Չգիտես՝ որ մեկի համար ձեռքը գրպանը տանես: Իսկ պետության գրպանը ծակ է: Ու՞ր ենք գնում մենք, ո՞ր է գնում երկիրը... Իմ հավատը հազիվ ինձ փրկի, իսկ մյուսներին... Սա և՛ իմ երկիրն է, և՛ իմ չէ, իմ հայրենիքն է և իմ չէ, իմ օթևանն է և իմ չէ... Ես հեռանում եմ այս երկրից, հայրենիքից, օթևանից, որպեսզի նորից ետ դառնամ, ինչպես անցնող և դարձող տարիները: Ես վերստին աշխարհ են գալիս իմ պատմվածքներով: Ես հավատում եմ իմ վերադարձին: Սա է իմ կրոնը: Կրոնից էլ եմ, որ երկու երեկեր մի տեղ է լինում: Ցանկացած նա է, որ իմ ուզած մարդը կամ, որ ավելի ճիշտ է, ազգիս ուզած մարդը դառնա պրեզիդենտ, ու ես նրա մոտ մենք գրող աշխատեն:

- Ո՞վ է նա... ո՞վ է նա... ո՞վ է նա..., - խմբերգում են միտինգներում:

Ասում է, Գորդոնի միություն կոնֆերանսի ընդմիջմանը ճեմասրահում Կարեն Դեմիրճյանը հանդիպել է նոր-նոր անուն հանած Հրանտ Մաթևոսյանին և ասել.

- Կգա ինձ մոտ:

- Չեզ մո՞տ..., - զարմացել էր Հրանտը:

- Ինչի՞, դու էլ մոտ ունեն... - զարմանալու հերթն արդեն Դեմիրճյանին էր:

Ես հեռատես գրող եմ: Ես հիմնկվածից նրան եմ մոտի-մոտի անում, ով արդար ընտրությամբ է «մոտ» ունենալու: Սակայն հիմնականում մոտ, մոտ եմ կանչում իմ Աստծուն: Եվ ամեն քնելուց առաջ, երբ գլուխս դնում եմ բարձին, ես խորիում եմ իմ ապագա պատմվածքի մասին: Ես Անդրանիկ չեմ, որ հայրենիքի մասին մտածեմ: Ես Էգիպտոս մարդ եմ: Սա իմ հավատամքն է: Սա մեկ մարդու կրոն է, մի բացված դուռ... Իսկ ես այնքան ազատ եմ այդ դեմից այն կողմ...

ՄԻ ԱՌԱԿ ԱՍԵՄ ԵՍ ԷԼ

Լսած-ասած-գրած առակ են ասում, քանզի ան-առակ մարդն ո՞ւմ է հարկավոր

Անապատի նավը՝ նառը: Ուղտ էր՝ արցունքոտ աչքերով նայում էր անորոշ, մշուշոտ հեռուներին: Ջգում էր, որ վերջին անգամ է նայում: Ուղտ է ու պիտի մեռնի: Տերը տխուր նայում է մեռնող ուղտի աչքերին: Սրբելով իր և ուղտի արցունքները, հիշելով միասին անցած ճանապարհները, դժվարությունները, կրած տառապանքները, տերը շշնջում է ուղտի ականջին.

- Ուղտ, իմ ուղտ, անապատի իմ ընկեր, ինձ մեռնա՞կ ես թողնում: Հո դժգոհ չես ինձ-նից հեռանում:

- Ես բաժանվում եմ անապատից: Տխուր է, բայց բաժանվում եմ: Օրենք է՝ զնուն եմ նախնիներիս մոտ: Եկողները թող բարով գան: Ես իմ անապատը հետս չեմ տանում: Եկողները թող բարի վայելեն:

- Ես էլ չեմ երկարելու: Անապատի օրենքը մեզ համար է: - Տերը ձեռնափը դնում է կրծքին: - Քո տիրոջից, ինձնից, քո ընկերոջից հո դժգոհ չես: Մարդ եմ, անապատի կյանքով ապրող մարդ եմ, գուցե մե՞ղք եմ գործել: Դե, անապատ է, հազարումի փորձանք, երկա՛ր ճանապարհ, երբեմն՝ հուսահատ վիճակ: Ո՞վ է մեր տերը: Անապատի երկնքում Աստված չկա: Ասա, ուղտ իմ, սրտիդ մեջ ինչ կա, ասա՛, սիրելիս, վերջին խոսքդ ինձ ասա, որ իմ խիղճն ինձ չտանջի:

- Տեր իմ, - տիրոջ աչքերին նայեց ուղտը: - Երբեք չեմ ստել: Անապատը մեզ շատ բան սովորեցրեց, բայց ստել՝ երբեք: Մեռնելուց առաջ դրա հարկը բնավ չունենմ: Քեզնից մի անգամ եմ նեղացել: Ես չեմ նեղացել: Դու ես ինձ նեղացրել: Թվում էր, թե պիտի մոռացած լինեմ: Չեմ մոռացել: Վիրավորանքը հետս տանում եմ:

- Ասա, ուղտ իմ, - ձեռքը պարզեց տերը, - ես կուշտ, քեզ սովա՞ծ եմ պահել, ես ջրառած, քեզ ծարա՞վ եմ պահել: Ասա...

- Անապատ է: Մտածել եմ ես անապատի համար եմ: Միշտ միասին ենք եղել: Համարյա իրար նման: Չի կարելի ճանապարհի ընկերոջից նեղանալ: Անտեղի տեղ բարկացել ես, հայիոյել, ճիպտել... Ոչինչ, ասել եմ մտքումս, անապատ է, երկար ճանապարհ է, ավազներ են, օազիսը չի երեվում, մարդ է իմ տերը, թող ջղայնանա,

հանգստանա, ոչինչ, թող ջղայնությունն ինձ վրա թափի, միայն թե սրտի նեղությունն անցնի:

- Այ ապրե՛ս, իմ հասկացող ուղտ ջան, ուրիշ ի՞նչ պիտի արած լինեմ, որ քո սրտին ցավ պատճառած լինեմ: Նման դեպք պիտի չլինի: Գուցե հնարո՞ւմ ես, որ հրաժեշտից առաջ տիրոջդ ցավ պատճառես:

- Օ՛, տեր իմ, անապատի ավազուտներում անթաղ մնամ, թե փորձեմ սուտ խոսել: Իմ անապատն ինձ թույլ չի տվել, որ սովորեմ սուտ խոսել: Դու ինձ վիրավորել ես միայն մեկ անգամ: Հազար անգամ փորձել եմ մոռանալ, բայց չեմ կարողացել: Վիրավորված էլ բաժանվում եմ քեզնից: Ավազների մեջ էլ թաղված չեմ մոռանալու:

Տերն ուզում է հիշել՝ չի կարողանում: Իրենց հաց ու ջուրը միասին է եղել, տանջանք-տառապանքը միասին է եղել: Իրար պաշտպանել են: Թե մի երկու թթու խոսք է ասել, քիչ հետո նայել է աչքերին, փաթաթվել վզով: Ասես ներում է հայցել: Ի՞նչ է արել ինքը, որ ուղտը մինչև մահ-գերեզման հիշում է:

- Դե ասա, մի՛ տանջիր ինձ: Ասա, որ ինձ խրատ լինի՝ իմ մյուս նառին, իմ մյուս ուղտին չվիրավորեմ:

- Տեր իմ, երբ մայրամուտին ինձ կթաղես ես ավազների մեջ, երբ մի փոքրիկ բլուր կբարձրանա, դու կնստես մի պահ, մեր անցած կյանքը կհիշես, կհիշես, թե ինչ համբերատար, սակավապետ նառ ես ունեցել, կհասկանաս, թե ճանապարհի ինչ ընկեր ես կորցրել, լավ կլինի հիշես են օրը, երբ փոքրիկ էր անապատում, երբ աշխարհի բեռն էր իմ շալակին, երբ ես իմ ճանապարհը գնում էի շիտակ, անտըրտունը, դու եղ նեղ պահին, իբր լավություն, ինձ կապեցիր որտեղից հայտնված ավանակի պոչից: Ես էդ վիրավորանքը, էդ էշությունը չեմ մոռանա ավազների տակ:

Տերն ուզում է հիշել: Հիշում է. իր արևով լավություն է արել: Անապատում էլ է պատահում: Իր ուղտը բեռնված է: Հիվանդ է, տկար է: Թվում է, թե ուր-որ է՝ կընկնի, կճեղի բեռան տակ: Հա, հիշում է, կապել է

էշից, որ...

- Քո խելքով, տեր իմ, էշին նայելո՞վ պիտի իմ ճանապարհը շարունակեի... Դե, ես գնում եմ, մնաս բարով: Դու մտածիր: Տարիներ հետո, երբ հասկանաս, որ ես ճիշտ էի, երբ անցնելիս լինես իմ բլրի կողքով, հիշիր ես տեղը, մի պահ կանգնիր ու մոտքումդ, ապա բարձրածայն ասա՛՝ դու ճիշտ էիր, իմ ուղտ: Իսկ եթե գտնես, որ ճիշտ չեմ, լուռ անցիր, մի՛ էլ հիշիր...

... Չգիտեմ ան-առակ ես առակն ինչո՞ւ հիշեց: Անապատից բերած, պատմած, գրած, լսած առակ է: Բայց որ տեսնում եմ ես այնտեղ իշխանավորներին, օրվա ու ժամանակի հոգեառ թալանչիներին, հայրենիքի ծուխը կտրողներին, մեր հավատի մուխը մարողներին, հայրենադավներին, ազգուրացներին, ժողովրդի դեմ ժանիք սրողներին, օտարին հլու-հնազանդ ես այլակերպներին, վիրավորանքից դալկանում եմ, զարմանում ինքս ինձ վրա ու աշխարհի. ուղտաժողովրդին կապել եմ էշի իրենց կառքին ու քշում եմ. քաշում ենք՝ աչքներս նրանց տված մի բուռ զարուն: Ո՞նց են քշում ինձ, մի ամբողջ ժողովրդի: Ուշ է, շատ ուշ է ասելու համար՝ հերն անիծած, որտեղ կտրվի կապը, էնտեղ էլ տիրու պապը... Կապը կտրվել է հենց են պահին, երբ հավատացել ենք ու... կապվել ես տանջանքին: Քաշի՛ր, քաշիր ու տես, թե ո՞նց է ավերվում քո հոգին, քո երկիրը մերոնց ու այլերի ձեռքին:

Է՛... ի՞նչ ասեմ, մի առակի ուղտի ինքնասիրություն ու արժանապատվություն էլ չունենք: Լուսահոգի ուղտը իր ավազների միջին գուցե տեսնում ու զարմանում է, թե ինչ ծանրադառն բեռ է տանում ես ժողովուրդը, ապա ավազներից կհառնի և մինչև Ամերիկա, ի՞նչ Ամերիկա, մինչև Երուսաղեմ կվազի: Ուղտի խրտնածո ու փախածը էշի խրտնածոց բեթար է:

Հ.Գ. - Ան-առակի առակը չեն մեկնաբանում, չեն փորձում տակը ինչ-որ եղած չեղած բաներ տեսնել: Պարզապես տապազրում են, որ և՛ ուղտը կարդա, և՛ ուղտատերը, իսկ էշն իր էշությունը շարունակի:

ՀՐԱՉՕ

ԱՇԽԱՏՈՒՄ ԵՆՔ՝ ՄԵՉ ՉԻՆԱՅԵԼՈՎ

Ետխորհրդային տարածքի բնակչությունից ամենաբարձր աշխատավարձն ունեն մերձբալթները: Այսպես, էստոնացիների միջին ամսական աշխատավարձը 593 դոլար է: Երկրորդ տեղում են լիտվացիները (460 դոլար), իսկ լատվիացիները (430 դոլար) երրորդն են: Ռուսաստանցիները 302 դոլար միջին աշխատավարձով չորրորդն են: Նրանց հաջորդում են դազախները (260 դոլար), ուկրաինացիները (220 դոլար) և

բելառուսները (214 դոլար): Հարավկովկասյան երկրներից ամենաբարձր աշխատավարձն ունեն ադրբեջանցիները (140 դոլար): Նրանց հաջորդում են հայաստանցիները (114 դոլար) և վրացիները (50 դոլար): Իսկ Սոլովովայում միջին ամսական աշխատավարձը 101 դոլար է: Ամենաաղքատները տաջիկներն են, որոնց միջին ամսական աշխատավարձն ընդամենը 28 դոլար է:

Հայկական խաչքարի պատգամը

Հայ աստվածաբանական միտքը տարբերակում է ստեղծագործության երեք տեսակներ. աստվածային արարչագործություն, բնության ծննդաբանություն և մարդկային գործունեություն: Վերջինիս արդյունքն է արվեստը: Մարդկային գործունեության կառուցումն առանձնանում են նյութը, նպատակը և մտահղացումը, ծրագիրը: Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի և Ս. Սահակի աշակերտ Եզնիկ Կողբացին գտնում է, որ նյութն ինքը, բարոյական ու ընկերային առումներով, չեզոք է: Օրինակ. երկաթը չեզոք է: Այն ո՛չ լավ է, ո՛չ վատ, ո՛չ բարի է և ո՛չ էլ չար: Եթե մարդ արածը այն միացնի գեներ գաղափարի հետ, կդառնա մարդասպանության գործիք: Կվերածվի չարի: Եթե կապվի հողանշակման գաղափարի հետ՝ կվերածվի արորի, մանգաղի կամ այլ հողագործական գործիքի: Այն բարիք ու բարիքի աղբյուր կլինի: Հայի ինքնատիպ ներաշխարհը միաձուլվելով քարի հետ ստեղծում է խաչքար: Այս առումով հարցին մոտենալով, մենք խաչքարի մեջ կարող ենք տեսնել հայի ազգային մտածողության առանձնահատկությունը, հայի կրոնասիրությունը, աստվածապաշտությունը, հավատքը:

Հայաստան աշխարհը քարոտ է: Քարը նրա բնական հարստություններից մեկն է: Պատահական չէ, որ «քար» բառը բնիկ հայկական է, հայոց լեզվի հնագույն շերտին պատկանող: Քարը նաև հայ արվեստի նյութն է, հումքը: Դեռ հնադարից, հայը սկսել է քարը «խոսեցնել», քարին «երգեցնել»: Նա կերտել է քարի ճարտարապետություն, քարի գմբեթ: Խոսել ու հաղորդակցել է ժայռապատկերների միջոցով: Հայ աստվածագործության ու մանրանկարչության ակունքները գնում են մինչև քարարվեստը, քանդակագործությունը, մինչև Տորք Անգեղի առասպելական արվեստը: Հիշենք, որ այդ հսկան իր եղունգներով քարեր էր քանդակում: Ինքնատիպ քարարվեստ է նաև խաչքարը: Այն հուշարձան կոթող է, ուղղաձիգ կանգնեցրած մի սալաքար, որի արևմտյան ճակատը կրում է ինքնատիպ քանդակը:

Երբ մեր նախնիները բնապաշտներ էին, ստեղծեցին կանգնեցրած վիշապների (մենհիր վիշապի) կերպարը՝ որպես կյանքի, ջրի, բերքատուության խորհրդանիշ: Վիշապները հանդես եկան նաև որպես ջրապաշտական ուժերի խորհրդանիշ, մինչև նրա մեջ արմատավորվեց բացասական ու չար ուժերի հատկության արմատավորումը: Որպես կյանքի ու ջրի պաշտպանության հետ կապված ուժեր, վիշապների արձանները կանգնեցնում էին բնական և արհեստական ջրային մակերեսների կողքին: Վիշապային ուժը պատկերվեց նաև որպես երկնային ու երկրայինը կապող, որպես որոտ, որպես բարիքի, բնության, գեղեցկության ու հայրենի երկրի պաշտպան որպես Վահագն:

Ուղահայաց բարձրացված քարերը կերպարամափոխվեցին հայկական պանթեոնի փոփոխությանը զուգահեռ: Քառակողմ, քառակուսի ձևով սիմանման քանդակները սկսեցին կերպարել Անահիտ սիրուհին, որը համարվում էր Հայաստանի պաշտպան ուժը, սիրո, գեղեցկության, իմաստության և բերքատվության խորհրդանիշը: Այն կանգնեցվում էր հրապարակներում, պաշտամունքային վայրերում, ճանապարհներում և զանազան շի-

նությունների կողքին: Երբ Հայաստանում քրիստոնեությունը հաստատվեց որպես պետական ու համաժողովրդական կրոն, քառակողմ ուղղահայաց ստեղծանքի վրայի Անահիտը վերափոխվեց Աստվածածնի և մանուկ Հիսուսի քանդակի: Սկսեցին նրա կողքերին քանդակել Սուրբ Գրային կերպարներ: Այս գեղագիտական իդեալը շուտով ծնեց քարի վրա խաչ կերպարելու գաղափարը: Խաչը ընդհանրացված խորհրդանիշն էր քրիստոնեության:

Մետաղի դարաշրջանի հայ բնակիչը սովորություն ուներ արևը ներկայացնել շուրջ քառասուն տարբեր խորհրդանիշներով: Դրանցից էին կլորը, ճառագայթներով կլորը, վարդաթերթիկներից կազմված շրջանակը, կեռ խաչը (սվաստիկան), բազմապատկման նշանը, խաչածև նշանը և ուրիշներ: Շուտով այդ նշանների մի մասը կապվում է լուսի, ջերմության, հավերժության, երկնայնության և արևին բնորոշ այլ հատկությունների հետ: Արևի որոշ նշաններ աստիճանաբար դուրս մղվեցին գործածությունից, ուրիշներ արմատավորվեցին, մի երրորդ խումբ՝ այլափոխվեցին: Վարդաթերթիկներով շրջանակը ժողովրդականացավ որպես հավերժության խորհրդանիշ ու պահվում է մինչև մեր օրերը: Կեռ խաչի օգտագործումը դեռ նկատելի է Բագրատունյաց Հայաստանում: Խաչանշա-

նը, որպես արևի խորհրդանշան, այլափոխվում է: Այն վեր է ածվում սրբության, երկնայինի և աստվածայինի խորհրդանիշի: Որևէ մարդու, կենդանու կամ իրի կողքին դրված խաչանշանը ցուցիչն էր այն բանի, որ այդ էակը կամ իրը սուրբ կամ երկնային է և կամ էլ կապված է աստվածային իրականության հետ: Քրիստոնեության դարաշրջանում, հայ ժողովուրդը շատ հեշտությամբ կարողացավ աստվածապատկանության և սրբության արտահայտող խաչի գաղափարից անցնել կատարել ղեպի խաչյալ Քրիստոսի բերած նոր գաղափարաբանության, հայոց խաչապաշտության ազգային ավանդության:

Խաչը քարի վրա մարմնավորելու գաղափարը իրականանում է երկու հիմնական ձևերով՝ խաչի կերպարը ժայռի կամ քարի վրա քանդակելով և քարին թևաձային խաչի տեսք տալով: Վերջինս, փաստորեն քարից պատրաստված խաչ էր: Այն չդիմացավ պատմության քննության՝ խաչքարին փոխանցելով իր սկզբունքներից մի քանիսը: 7-8-րդ դարերը դարձան խաչքարի արվեստի ձևավորման ինքնատիպ մի անցման շրջան, երբ դասական խաչքարի գծերն սկսեցին հստականալ, այսինքն տեղի ունեցավ կառուցվածքի և զարդաքանդակի հարդարանքի պարզեցում: 9-10 դարերում նկատելի դարձավ զարդապատկերների փոխաբերական ու պայմանական իմաստավորման տիրապետությունը: Դրանից հետո խաչքարը զարգացավ կոթողային ձևերից ղեպի նրբագեղության սկզբունքների հաստատումը, ղեպի ոսկերչական ու աստղագործական աշխատանքը հիշեցնող քարարվեստի կերտումը ղեպի նոր և, իրատիպ ոճավորումը: Քարարվեստը կորցրեց իր նյութականության ցցունությունը և շեշտեց գաղափարական ու հոգևորը: Խաչքարի զարդաքանդակին ավելացավ նաև թեմատիկ պատկերը: Այս միտումն իր զագաթնակետին հասավ Հայկական Վերածննդի դարաշրջանում՝ 11-14 դարերում: Այդ ժամանակաշրջանում էլ մշակվում են խաչքարի կանոնական ձևերը: Դրանից հետո խաչքարային արվեստն սկսում է իր գեղարվեստական դիրքերը զիջել՝ ավելի շեշտելով իր ժողովրդական գաղափարաբանական իմաստը: Վերջին կես դարում, խաչքարային արվեստն սկսեց ապրել իր

գարթոնքի շրջանը և նորից սկսեց ներգործել հայ արվեստի տարբեր ճյուղերի զարգացման ընթացքի վրա և, որոշ դեպքերում, դարձավ հայ ինքնուրույն խորհրդանիշ: Այդ առաքելության մեջ էլ այն սկսեց գարդարել միջազգային հեղինակավոր հաստատություններ: Արտագաղթի ակիբներին հետևելով, այն սկսեց տաշվել նաև սփյուռքում և ավելի որոշակիորեն ազդել համաշխարհային արվեստի վրա՝ միաժամանակ կանգնելով աղավաղման վտանգի առաջ:

Հայ ժողովրդի կողմից խաչը ստացել է ինչպես ֆիզիկական իմաստ (որպես ցից, պատժի միջոց, գունարման նշան), այնպես էլ հոգևոր: Վերջինս ճյուղավորված է: Այն, ինչպես այլ ժողովուրդների, այնպես էլ հայ ժողովրդի լեզվամտածողության մեջ նըստած է մահ, տառապանք, ցավ, արյունահոսություն, վրեժառություն գաղափարների որպես հոմանիշ: Հայի համար այն ավելի շատ մարմնավորում է այլասիրություն, ինքնագոհություն, մեծ ու աստվածահաճո գաղափարներին նվիրվելու վճռականություն, փրկություն, Քրիստոսի մարդափրկիչ առաքելության նկատմամբ անվերապահ հավատք: Հայ ժողովուրդն իր այս գաղափարներն է միաձուլել քարի հետ ու ստեղծել զուտ հայկական արվեստի գործը՝ խաչքարը, որը անվանվում է նաև «Հայի Հավատո Հանգանակ», «Հոգու փրկության խորհրդանիշ»: Այս գա-

ղափարներն ավելի ընդգծված են «Ամենափրկիչ», «Ցասման» և խորանակերպ խաչքարերը:

Խաչքարը արտացոլում է նաև ստեղծագործական մտքի, երևակայության թռիչքի ու գործունեության անընդհատության ու վերընթացության վերաբերյալ հայ ժողովրդի համոզումը: Խաչքարի զարդերը մի կողմից շատ նման են իրար և մյուս կողմից տարբեր են: Ստեղծագործական կյանքն իրեն երբեք չի կրկնում, թեև հենվում է նախորդի վրա:

Որպես հայ ժողովրդի հոգեբանության, մտածողության, արժեքային կողմնորոշման ու հավատամքի ինքնատիպ մարմնավորում, խաչքարը իր խոսքն է ասում կյանքի բոլոր ոլորտներում: Այն կանգնեցվում է ռազմական հաղթանակները, պատմական կարևոր դեպքերը, մեծ կառույցները, խոշոր նվիրատվությունները, զոհված հերոսների հիշատակը, իրենց նպատակին չհասած զույգերի պատգամը, վախճանված հարազատների հիշատակը հավերժացնելու համար, ճանապարհներին ուղևորին կողմնորոշելու, բլուրների գագաթներից խաչի պատգամը հիշեցնելու և եկեղեցիների ու վանքերի փրկարար առաքելությունը ընդգծելու համար, կրթական հաստատությունների լուսավորչական խորքը առանձնացնելու համար:

Գևորգ ԽՐԼՈՊՅԱՆ

ԻՆՉԻ ՀԱՆԳԵՅՐԵՑ ԳՐՔԱՅԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդիկ դադարեցին կարդալ

Այն, որ մեր համաքաղաքացիների հիմնական գանգվածը գործնականում դադարել է իսկական գրականություն կարդալ, ապացույցներ չպահանջող փաստ է: Սակայն սխալ կլիներ մտածել, թե սույն տխուր հանգամանքի վկաներ մենք դարձել ենք միայն վերջին տարիներից: Ամեն ինչ սկսվեց անհամեմատ ավելի շուտ: Այսօր ոմանք հակված են բացատրել խորհրդային մարդկանց առանձնակի ընթերցասիրությունը նրանով, որ նախկին համակարգը կաշկանդում էր մարդու իրական նախաձեռնությունը և նրան մնում էին միայն գրքերը: Մասամբ դա ճիշտ է, ինչպեսև ճիշտ է այն, որ լծացած, այլ կերպ ասած՝ կայուն հասարակության պայմաններում կարդալն ավելի լավ է ստացվում, քան այն երկրում, ուր մշտապես հարվածում են գլխիդ «բարեփոխումների» բռունցքով ու թալանում ամեն քայլափոխի: Սակայն գոյություն ունի նաև մոռացության տրված մեկ այլ պատմական ճշմարտություն. բոլշևիկները, իրենց բոլոր մեղքերով հանդերձ, պատրաստվում էին կառուցել նոր հասարակություն՝ լուսավորյալ (խորհրդային ձևով լուսավորյալ) ժողովրդով: Իսկ խորհրդային կրթվածությունը, չնայած որոշակի սահմանափակությանը, այնուամենայնիվ համաշխարհային կրթական նորմի տարբերակ էր, և բնավ ոչ վատթարագույնը: Պետությունը ժողովրդի կրթության, ինչպեսև, ասենք, քարոզչության համար փող չէր խնայում: Այստեղից էլ այն տարիներին արմատավորվող լուրջ ընթերցանության մոդան: Այստեղից էլ պետական ուշադրությունը (այդ թվում նաև ԿԳԲ-ի կողմից) մտավոր աշխատանքի մարդու նկատմամբ: Այստեղից էլ ԽՍՀՄ-ի վիթխարի մտավորներուժը, որն առ այսօր չի սպառվել, չնայած ուղեղների արտահոսքին և հետխորհրդային մտավորականների նվաստացումներին: Լավ հիշում են 80-ական թվականների վերջի «գրքային հեղափոխությունը»: Այն ժամանակ խորհրդային Միությունում սկսեց բուռն զարգանալ հրատարակչական բիզնեսը, և երևանյան գրախանութներում, վերնիսաժում, կամ էլ հենց փողոցի սեղանիկներին հայտնվեցին Մոսկվայից բերված գրքեր, որոնց մասին լուրջ ընթերցողը նախկինում միայն երազել կարող էր: Դրա հետ մեկտեղ, հենց այն ժամանակ էլ զուգահեռա-

բար սկսվեց լուրջ գրականության արժեզրկման, վարկաբեկման գործընթացը: Ինչո՞ւ դա տեղի ունեցավ: Պետք է ընդունել սոցիալիզմը լուրջ հասարակարգ էր, զվարճանքները համարում էր երկրորդական բան և, հետևաբար, զվարճալի գրականությունն էլ՝ դետեկտիվները, ֆանտաստիկան, արկածային, սիրային արձակը, պետության կողմից սահմանված գրքային նոմենկլատուրայում բավական համեստ տեղ էին զբաղեցնում: Ի դեպ, «թեթև ժանրերում» աշխատող հեղինակների նկատմամբ ճիշտ նույնպիսի վերաբերմունք էր պահպանվում նաև գրողների հանրության շրջանակներում: Հասկանալի է, որ ազատություն ստանալուն պես հրատարակիչներն ու գրավաճառները նետվեցին լրացնելու բաց թողածը: Վաճառասեղանները հեղեղվեցին արյունոտ դետեկտիվների, էրոտիկ, իսկ երբեմն էլ սեռամոլային գրքերի, անբնական արկածների երփնեղանգ ալիքով... Ինչպես հայտնի է, լավ բանը շատ չի լինում, իսկ զվարճալի գրական արտադրանքը պետք է չափազանց շատ լինի, այլապես չես վաստակի, քանզի գրքային բիզնեսում, ինչպեսև սեքսում, միայն նորությունը կարող է փոխարինել որակին: Գիշտ է, ոչ տևականորեն: Եվ սկսեց ձևավորվել բացարձակ անբովանդակ, մեկանգամյա գրական արտադրանքը սպառողի վզին փաթաթելու ամբողջ համակարգ, առաջացավ գրքի շապիկների յուրօրինակ առևտուր: Իհարկե, խորհրդային իշխանության օրոք նույնպես կար որոշակի շապիկային գրականություն, բայց գրքերի այսպիսի հեղեղ, որոնք ոչ միայն պարզապես չարժե, այլև կտրականապես հակացուցված է կարդալ, դեռ երբեք չի եղել: Զվարճալի-կոմերցիոն գրականության գոյության բուն փաստի մեջ արտառոց ոչինչ չկա. դա ծաղկել է բոլոր ժամանակներում և բոլոր ժողովուրդների մոտ: Բայց ծաղկել է իր սեփական, զվարճանքի համար նախատեսված տեղում: Սակայն մեզանում և, հավանաբար, հետխորհրդային ողջ տարածքում այն հասարակական գիտակցությունից սկսեց դուրս մղել իսկական գրականությունը: Եվ վերջնական արդյունքում հաջողությամբ դուրս մղեց: Հենց այդտեղից էլ ամեն ինչ սկսվեց:

Վարդան ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

ՓՈՍՏԱՏԱՐ ՇԵՎԱԼԻ ՀԱՅՏՆԱԳՈՐԾԱԾ ԴՐԱԽՏԸ

Exegi monumentu...

Այս բացառիկ հուշարձանը տեսնելուց հետո, անմիջապես ցանկություն է ծնվում անվանել աշխարհի ութերորդ հրաշալիք: Սակայն իսկույն կեթ հաշիվ են տալիս ինքը քեզ, որ սա կատարելապես ուրիշ մի բան է: Ոչ թե որ իր արժանիքներով ցածր է մյուս յոթից, հետևաբար չի կարող նրանց հետ համեմատվել: Այլ պարզապես, ճարտարապետական այս եզակի հուշարձանն ստեղծում է իր շարքը, դառնալով առաջինը մարդկային համճարի չլսված ու չտեսնված դրսևորումների ցուցակում: Եվ հավատալն անգամ դժվար է, որ այս հրաշքի հեղինակն ու արարիչն ընդամենը գյուղական համեստ մի փոստատար է, և նրան կոչել են Ֆերդինանդ Շևալ կամ պարզապես փոստատար Շևալ:

...Եվ աշխատել է նա 33 տարի, տաղը հագար օր, 93 հազար ժամ՝ օգտագործելով հազար խորանարդ մետր քար, 3500 պարկ գաջ և ցեմենտ, որպեսզի մեն-մենակ, առանց որևէ մեկի օգնության, «իրագործի իր երազանքը», ինչպես ինքն էր ասում, և անվանի «Իդեալական պալատ»:

Ի՞նչն է նրան մղել այդպիսի աներևակայելի ստեղծագործական սխրանքի, որտեղի՞ց է վերցրել նման աշխատանքի համար անհրաժեշտ, երևակայության, ոգու և մարմնի հզոր եռանդ:

Փոստատար Շևալին, հավանաբար, կարելի է համեմատել այն վանական ճարտարապետների հետ, որոնք մենակ, տարիների ընթացքում, կարծր բազալտի մեջ փորում էին մատուռներ և նույնիսկ վանքեր: Այնուհանդերձ, նրա «Իդեալական պալատը» կատարելապես ուրիշ բան է: Դա եզակի մի ստեղծագործություն է, որի նմանը չի եղել նրանից առաջ: Եվ ոչ միայն, որ մենակյաց վանականները ստեղծում էին դասական ձևերի մեջ և ստեղծագործական եռանդն ստանում բացառապես կրոնական հավատից: Շևալը ենթարկվում էր հազարամյակների, գուցե միլիոնավոր տարիների խորքից եկող կանչերին, այն ժամանակներին, երբ Եվրոպան օվկիանոսի հատակ էր, երբ ձուկը դուրս էր գալիս ցամաք, որպեսզի սկիզբ դներ կաթնասունների դասին:

Ֆերդինանդ Շևալը ծնվել է 1836 թ. ապրիլի 19-ին, Ֆրանսիայում, Դրոն դեպարտամենտի հյուսիսում ընկած Շարն գյուղում: Նա տասներեք տարեկան էր, երբ մահացավ հայրը, իսկ 19 տարեկանում կորցնում է մորը: Հարազատների և ազգականների հաճախակի և վաղաժամ մահերը պիտի ուղեկցեն նրան ամբողջ կյանքում, բայց ինքը կապրի մինչև 1924 թ., մինչև իր երգած Պալատի վերջնական ավարտը: Ասես Աստված, հարազատների կյանքի հաշվին, պահպանում էր նրան, որպեսզի կարողանա իր բացառիկ առաքելությունը լրումին հասցնել:

Շևալն ազատվում է զինվորական ծառայությունից և ամուսնանալով Ռոզալիի հետ, հաստատվում Շարնից քիչ հեռու գտնվող Օտրիվ գյուղում, որտեղ պիտի անցկացնի իր ամբողջ կյանքը և կառուցի իր պալատը:

Նրա երազվուտ նկարագիրը դրսևորվեց դեռևս պատանեկան տարիներին: Վեց տարի նա ճանապարհորդում է: Ենթադրություններ կան, որ նա եղել է նույնիսկ Ալժիրում: Շատ էր սիրում կարդալ, մանավանդ հեքիաթներ: Հացթուխի աշակերտ եղած

ժամանակ այնպես էր տարվում ընթերցանությանը, այնպես էր հեռանում ռեալ իրականությունից, որ վառվող հացի և հարևանների ճիչերն էին միայն նրան դուրս քաշում անուրջներից...

Շևալը շարունակ ծագում էր մեռնության: Նա հեռանում է կնուջից: Կորցնում է մեկ տարեկան երեխային: Նա կատարելապես անկարող էր օրվա հացը վաստակել, իր երազկոտության պատճառով չէր կարողանում որևէ գործի վրա երկար մնալ: Իրապաշտ գյուղացիների մեջ նրա պահվածքը սկզբում զարմանք է առաջացնում, հետո՝ վրդովմունք: Որպես հետևանք, երիտասարդ և առողջ «երագողը» հայտնվում է կատարյալ մեռնության մեջ: Գյուղացիները հրաժարվում են նրան հասկանալ: Նրանց համար Շևալը պարապ-սարապի մեկն է:

Սակայն Շևալն ինքը լինելով գյուղացի, հրաշալի հասկանում է համընդհանուր վրդովմունքի պատճառը, բայց կայնպես շարունակում է երազել... հարթմնի: Նա ժամերով, աննպատակ, թափառում է դաշտերով և անտառներում: Նրա այդ արտառոց հակումը, տեղական իշխանությանը գաղափար է տալիս փոստատարի պաշտոն առաջարկել «թափառաշրջիկին»: Շևալը հաճույքով ընդունում է առաջարկը. այժմ նա օրերով, ազատ և, ամենակարևորը, լիովին հիմնավորված, կարող է թափառել գյուղի շրջակայքում:

Այսպիսով, երեսուն տարեկանում, տարին 490 ֆրանկի դիմաց նա պարտավոր է փոստը տեղ հասցնել. 8 ժամվա ճանապարհ, ժամում 4 կիլոմետր արագությամբ: Այդպիսին էր պայմանագիրը: Քսանհինգ տարի շարունակ նա օրեկան պիտի քայլի երեսուն կիլոմետր: Լուսաբացից մինչև մութն ընկնելը: Այս աշխատանքը նրա սրտով է: Ամեն օր քայլում է միևնույն ճամփով. Օտրիվ-Տերաս-Օտրիվ: Այս միապաղաղությունը բնավ չի հոգեցնում նրան, որովհետև նա դիտում է շուրջբոլորը, յուրովի գնում: «Ես ամեն օր անցնում էի մի տեղանքով, - հետագայում կգրի Շևալը, - որտեղ ծովն իր ներկայության որոշակի հետքերն էր թողել»:

Շևալը ո՛չ պատմաբան է, ո՛չ էլ երկրաբան, սակայն նա հասել է այս գիտության իր անսխալական ինտուիցիայով, քանզի երազանքների ճամփով շարունակ «վերադառնում» էր իր նախապատմական ակունքներին:

Նրա կինը մահացավ երիտասարդ տարիքում, 1873 թ.: Շևալի անտարբեր պահվածքն առաջացնում է ամբողջ գյուղի վրդովմունքը: Սակայն սա անսիրտ կամ անհոգի մարդու անտարբերությունը չէ: Շևալը երագող էր, նա չէր կարող այդպիսին լինել: Պարզապես նա արդեն ուրիշ ժամանակներում և ուրիշ աշխարհներում է, արդեն ոտքով գլխով ապրում է իր հեքիաթի, իր երագի իրականության մեջ:

«Իմ երագանքը, - գրում է նա, - ինձ թվում էր հիվանդագին երևակայության մի արդյունք, և ես չէի համարձակվում այդ մասին կիսվել որևէ մեկի հետ: Եվ բավական էր, որ մոռանալի երագս, որպեսզի որևէ պատահար ինձ նորից տաներ այնտեղ: Այսպիսով, ոտքս դիպավ ինչ-որ բանի և քիչ էր մնում ընկնելի: Ցանկացա մոտիկից տեսնել իմ «գայթակղության քարը»: Նա այնպիսի տարօրինակ ձև ուներ, որ վերցրեցի և տարա ինձ հետ: Հաջորդ օրը վերադարձա նույն տեղը և ավելի գեղեցիկ քարեր գտա... և դա ինձ ոգևորեց»:

Դա ոչ միայն «գայթակղության», այլև հիմնադիր քարը հանդիսացավ... Այդ օրերին նա արդեն 43 տարեկան էր: «Երագողն արթնացավ և իջավ հողի վրա», - գրում է Ֆրանսիացի արվեստաբան Կլոդ Բոնկոմպենը այս դեպքի մասին: Հավանաբար իրողությունն այլ է:

Գյուղական համեստ փոստատարի հանճարեղությունն ու մեծությունը հենց այն են, որ նա երագում էր հարթմնի և բաց աչքերով: Նա ոչ մի անգամ, երազների մեջ, փրկարար ապաստան չի փնտրել իրականությունից, անճանառուր չի եղել անկարելի անուրջներից: Ընդհակառակը, նա մինչև ուղևն ծուծն մնում էր գյուղացի և ամուր կանգնած էր հողի վրա: Պարզապես նրա երագանքի ահռելիությունը պահանջում էր ժամանակ, իմաստավորում, որպեսզի ճիշտ մարմնավորում գտներ: Եվ այդ օրը շղանակալից է նրանով, որ նրա գլխում խմորվող, հասունացող գաղափարներն ու մտքերը վերջապես գտան իրենց ձևը, առնվազն իրենց իրագործման նյութը՝ քարը: Ավելին, միլիոնավոր տարիներ աննկատ ու անտեսված քարերի մեջ նա գեղեցկություն տեսավ: Եվ դա բնական, նախնական գեղեցկությունն էր: Եվ այդ ժամանակ ասացի ինքս ինձ. քանի որ բնությունն արդեն ստեղծել է արձանը, ես կդառնամ ճարտարապետ ու որմնադիր»:

Շևալի հրաշածին արվեստն ուսումնասիրած մի շարք արվեստաբաններ իզուր փորձում էին իր ժամանակի մեծ արվեստա-

գետների ազդեցության հետքերը գտնել նրա ստեղծագործության մեջ: Շատ հաճախ նրան համեմատում էին Գյուստավ Դորեի հետ: Պոստապոստի կենսագիրները նշում են, որ նա շատ էր սիրում այդ օրերի տարածված պատկերազարդ հանդեսները կարդալ: Ենթադրում են նաև, որ Շևալը, 1878 թ. այցելել է Փարիզի Համաշխարհային ցուցահանդես:

Բայց, հավանաբար, իմաստ չունի ազդեցության որոշակի հետքեր փնտրել Շևալի աննախադեպ ստեղծագործության մեջ, քանզի նա հազիվ թե հայտնվեր որևէ քաղաքակիրթ համաճարի ազդեցության ոլորտում: Արվեստի տեսաբանների կողմից մանրամասն ուսումնասիրված ազդեցության երևույթը, ցույց է տալիս, որ նման դեպքում շատ հստակորեն գործում է առաջարկի և պահանջարկի օրինակափոխությունը: Մինչդեռ Շևալը «երազները» կատարելապես դուրս էին իր ժամանակի մշակույթի ընդհանուր պրոցեսից և նույնիսկ ինչ-որ իմաստով հակառակ էին դրան: Նա ուղիներ էր փնտրում վերադարձի համար դեպի բնութային, ձգտում էր դուրս գալ այն պատյանից, որի մեջ կաշկանդված էր մոր ժամանակների մարդը, ինքնարտահայտման ճանապարհով ուզում էր գտնել այն համակենսաձևը, որը նրա ժամանակը կմիացներ նախապատմական օվկիանոսների շրջանին: Նա ոչ մի կերպ չէր կարող պահանջարկ ունենալ քաղաքակիրթ մշակույթ արարողների բազմաթիվ ու բազմազան առաջարկներին: Նա ստեղծում էր կատարյալ ար բրյուտ (art brut) - խամ, անկոփ, անտաշ, անմշակ մշակույթ, որը գտնվում էր մշակութային բոլոր շերտերի տակ և հանդիսանում էր մեր անխառն, անարատ էության արտահայտությունը: Այդ արվեստն ստեղծում էր մարգինալը, որն անսպառ կարծրերից եկող կանչերին, իր ներքին էությունը հայտնվել էր մշակութային լուսանցքում, քաղաքակրթությունից այն կողմ և նրա համար թանկ էր այս վիճակը:

Սակայն անհնար է պնդել, թե Շևալի «հղեալական պալատը», թեկուզ արտաքուստ, չի հիշեցնում համաշխարհային ճարտարապետության ոճերից որևէ մեկը: Տեղ-տեղ այն նման է հնդկական տաճարներին: Բայց ավելի շատ սպշեցնում է նմանությունը նրա հանճարեղ ժամանակակից Անտոնիո Գաուդիի ստեղծագործությունների հետ: Այդ զուտ արտաքին, նմանության հիմքում ընկած է բնական ձգտումը դեպի բնությունը և հատկապես Ար Նուվյոյի Բորի կարկառուն ներկայացուցիչն էր Գաուդիի ճարտարապետության մեջ՝ չափավորված վերադարձը դեպի բնություն: Շևալի մոտ այդ ձգտումն անսանձ է և արդյունքում տեսնում ենք երևակայության անկաշկանդ խրախճանքը, մինչդեռ Գաուդիի դեպքում բնության տարերքը չափավորված է ճարտարապետության որոշակի ֆունկցիոնալությամբ:

Շևալի ստեղծագործական կերպերն ասես ծառերի պես աճում են գետնից: Բնական այդ ձևերի սերմերը նա «ստացել» է նախապատմական ժամանակներից և հասունացրել իր մեջ, մինչև որ հասել է այն նշանակալից օրը, երբ հայտնագործեց իր բացարձակ նմանությունը բնության հետ, որ ինքը և բնությունը միատեսակ են «մտածում»: Ի դեպ, այս հրաշք պալատը նա կոչում էր նաև «Բնության տաճար»: Շևալը կատարյալ մի մեղիում էր նախապատմական անցյալի, բնության և ներկա ժամանակների միջև:

Այնպիսով, նա հայտնագործեց, որ «սովորական, անտաշ քարն անհամեմատ ավելի գեղեցիկ է մարդու ստեղծած ամենագեղեցիկ արձանից»: Մնում էր միավորել, կազմակերպել այդ գեղեցկությունը: Եվ Շևալն սկսում է քարեր հավաքել բառիս բուն իմաստով, մանավանդ որ նրա ծառայողական պարտականությունները նպաստում էին այդ «կողմնակի զբաղմունքին»:

«Մի քանի օրվա ընթացքում բազմաթիվ քարեր հավաքեցի, որը մեծ բավականություն չպատճառեց կնոջս: Այդ օրվանից էլ սկսվեցին իմ տիպաբանությունները: Հետո զամբյուղներ էի ման տալիս: Ամեն օր փոստ էի հասցնում ավելի քան 30 կիլոմետրի վրա, և այդ ճանապարհի զգալի մասը քայլում էի ծանր զամբյուղները մեջքիս: Դրանց քաշը քառասուն կիլոգրամից ավելին էր»: Եվ կամխելով «սթափ» իրապաշտների զարմանքով լի հարցը, թե ինչո՞ւ իր Օտրիվի շրջակայքում չէր հավաքում այդ քարերը, Շևալն ավելացնում է. «Ես ձեզ պիտի ասեմ, որ յուրաքանչյուր տեղանքն իր յուրահատուկ քարերն ունի»:

Յուրաքանչյուր քարը, նրա համար, իր անկրկնելի գեղեցկությունն ունի: Բայց նա չի կարող այդ ամբողջ գեղեցկությունը միաժամանակ տեղափոխել իր մոտ: Ուստի քարակույտեր է հավաքում և երևիյան, ծանր աշխատանքից հետո վերադառնում էր այնտեղ ձեռնասայլակով: Ամենամոտակա կույտերը գտնվում էին 4-5, իսկ երբեմն էլ 10 կիլոմետր հեռավորության վրա: Շատ հաճախ ստիպված էր լինում մինչև գիշերվա ժամը երեքը զբաղվել այդ բեռը տեղափոխելով:

«Ինձ համար դժվար էր պատմել, թե ինչե՞ր քաշեցի ես...», - գրում է նա: Խոսքն, ինքնակերպ, ֆիզիկական դժվարությունների մասին չէ: Շևալը չափազանց առողջ էր ու դիմացկուն: Նա նկատի ուներ իր շրջապատի վերաբերմունքը: «Նրանք ինձ խելագարի տեղ

են դնում», - գրում էր նա: Դժվար չէ պատկերացնել հարազատների և համազուգացիների վրդովմունքն ու զարմանքը. երեկվա «պարապ-սարապան» այժմ զբաղված է ինչ-որ անհասկանալի, անօգուտ մի աշխատանքով, կառուցում է անհասկանալի մի բան: Օգտապաշտ գյուղացիների աչքին այս շինարարությունն աններելի, հրեշավոր մի խենթություն կարող էր համարվել:

Սակայն Շևալին այլևս ոչինչ չէր կարող կանգնեցնել: 1895 թ. նա գնում է թոշակի, որպեսզի այնուհետ ամբողջովին տրվի իր երազի իրականացմանը: Նա վերջացնում է պալատի մեծ ճակատը, որը զարդարված է երեք հսկայական, երկարավուն արձաններով. Կեսարը, Վերսիմեոտորիքսը (Մ.թ.ա., 72-46 - գալլերի զորավար, որ պատերազմում էր հռոմեացիների դեմ:) Արքիմեդը, երեք նշանավոր անձնավորություններ հռոմեական, գաղղիական և հունական պատմությունից: Իմաստ չունի դիմանկարային նմանություն փնտրել արձանների և նախատիպերի միջև, քանի որ նրանք՝ Շևալի կերպարները, «երեք կաթիլ ջրի պես» նման են իրար: Սակայն ուշագրավ է ուրիշ բան. արձանները ծածկված են խճաքարով, որը, որոշակի հեռավորությունից նմանվում է ձկան թեփուկին: Հեռավոր «օվկիանոսային» ժամանակների անջնջելի հետքը: Դժվար է ասել, թե ինչու է իր հսկաներին կնքել այդ անուններով, ինչպես և դժվար է եզրփակել կամ հնդկական վառ արտահայտված որևէ բան գտնել համաճարն տաճարներում, որոնք մի ամբողջություն են կազմում «հղեալական պալատի» հետ: Բացառություն է կազմում «Աղամ ու Եվայի» թեման՝ վառ-իլյուստրատիվ ներկայացված հյուսիսային ճակատին: Նույնը կարելի է ասել, թերևս, ավետարանական մոտիվների մասին, որոնք, այսպես թե այնպես, համապատասխանում են իրենց նախատիպերին:

Ամբողջությամբ ավարտելով պալատի արտաքին ձևավորումը՝ Շևալն սկսում է իր ստեղծագործության ներսը թափանցել, այլ խոսքով, միջանցքներ, անձավներ, խորշեր փորել: Նա ձգտում էր մտնել իր կառույցի ներսը, ասես ինքն իր մեջ թափանցեր...

Նա 20 մետրանոց միջանցք է փորում՝ արևմտյան և արևելյան ճակատները միացնելով իրար: Մուտքի վրա բարձրանում է մի փոքրիկ մզկիթ, հետևյալ գրությամբ. «Ալլահը և նրա վայելքի պարտեզները»: Ընդհանրապես միջանցքների պատերին բազմաթիվ գրություններ, խորհրդածություններ ու աֆորիզմներ կան: Պատերը զարդարված են զանազան կենդանիների, բույսերի ու ծառերի պատկերներով: Յուրաքանչյուր սանտիմետր ստեղծագործության հետքն է կրում: «Հիշիր, ո՞վ Մարդ, - ասում է գրություններից մեկը, - դու ընդամենը փոշի ես, միայն քո հոգին է անմահ»:

Սա միայն զուգահեռ չէ Աստվածաշնչի հետ: Շևալի պարագայում, այս մաքսիմն ստանում է ուրիշ իմաստ. ոգիով հարստացած նյութը վերադառնում է նորից բնություն: Սա հենց բուն նրա ստեղծագործությունն է: Եվ ասես ի հաստատում այն մտքի, թե Շևալը «աճեցնում» է, ոչ թե կառուցում, կարդում ենք հետևյալ «խոստովանությունը». «Ես փնտրեցի ու գտա. քառասուն տարի ես տքնեցի, որպեսզի աղբյուրի պես բխի այս հրաշալի պալատը»: Նրա համար ակունքը, ջուրը ամեն ինչի սկիզբն է:

Շևալը խորացնում է այս իմաստը. «Իմ հանճարն առա կյանքի ակունքից»: Անձավն ու անցքերը փորելու այս աշխատանքը խորհրդանշում է վերադարձ դեպի բնություն իր միջով, իր ստեղծածի միջով: Նա «աճեցրեց» պալատը, որպեսզի դրա օգնությամբ վերադառնա «ակունքին»: Եվ այդ վերադարձը պիտի տեղի ունենա հատկապես այդտեղ, «իրագործված երազի» սահմաններում:

Պալատը կառուցելուց և կարճատև հանգստից հետո Շևալը նորից գործի է լծվում: «Մեծ անձավից ձախ սկսեցի դրուկների դամբարանը կառուցել, սակայն քարը չբավականացրեց, որպեսզի ավարտեն: Իսկ աջից դամբարան փորեցի. գետնի տակ: Երեք մետր խորությամբ երկու խորշեր փորեցի՝ քարե երկու դազաղով...», - գրում է Շևալը:

... Երկրորդ դազաղը նախատեսված էր կնոջ համար: Վերջինս լուրն ընդունել է ցատունակից զարմանքով. «Ինչպե՞ս թե: Լուրենն ես պիտի թաղվեմ այնտեղ և մարդիկ պիտի քայլե՞ն իմ վրայով»:

Սակայն հիմնական «մարտերը» պիտի ընթանային տեղական իշխանության և քահանայի հետ, որոնք կտրականապես դեմ էին «խելա» փոստապոստի արտառոց որոշմանը», քանի որ մասնավոր թաղումներն արգելված էին: Շևալն, ի վերջո, անսպասելի որոշում է ընդունում. այդ խորշի մեջ նա յուրատեսակ դամբարան է ստեղծում այն գործիքների և առարկաների համար, որոնցով կառուցել է իր պալատը: Ասենք՝ դուլը և ձեռնասայլակը դնում է մետաղյա ճարտի ետևը և նրանց ձայն ու հոգի շնորհում, որպեսզի կարողանան «հաղորդակցվել» հետագա սերունդների հետ: Օրինակ՝ ձեռնասայլակը «խոսում» է այսպես.

**Ես բարեկամն եմ
Յմուտ աշխատողի
Որն օրնիբուն
Իր օրվա նորման էր կատարում...**

Այս դեպքերից որոշ ժամանակ անց Շևալը կարողանում է իր այգում թաղված լինելու իրավունքը գնել: Եվ տասը տարվա ընթացքում, որպես «Իդեալական պալատի» հավելված, կառուցում է իր դամբարանը, որ կոչում է «Հավերժական անդրորի և լռության դամբարան», և այդտեղ էլ թաղվում 1924 թ.:

Պատմում են, որ մի անգամ, դեռևս Շևալի կենդանության օրոք, մի օտարական չի հավատացել, թե այդ պալատը կառուցել է մեկ հոգի: Այդ դեպքից հետո Շևալը որոշում է գրի առնել «Իդեալական պալատի» կառուցման պատմությունը: Սկզբում նա թելադրում է իր որդի Սիրիլին: Ավելի ուշ ստեղծվում է պաշտոնական մի փաստաթուղթ, որ վավերացվում է քաղաքապետարանի կնիքով և Օտրիվի կարևոր անձնավորությունների ստորագրություններով: Կաթի կոոպերատիվի տնօրեն Պոլ Ռեյնոն, առևտրական և քաղաքապետի տեղակալ Բրե Մարիուսը, հացթուխ Սիշել ժուն և վերջապես ինքը՝ քաղաքապետը: Այս փաստաթուղթը կատարելապես գերծ է չոր պաշտոնակազմությունից ու խստությունից և որոշակիորեն կրում է ար բրյուտի կնիքը: Շևալի դիմումից զատ, այնտեղ կարելի է կարդալ տեղական տրուբադուրների բանաստեղծությունները, որոնցում, բավական նախընտրված, փառաբանվում է փոստատարը: Այդ տարօրինակ փաստաթուղթը կազմվել ու ստորագրվել է 1924 թ. օգոստոսի 17-ին, Շևալի մահվանից երկու օր առաջ:

Այսպիսով, իր հարազատների ու համագյուղացիների կողմից արհամարհված մարդը դառնում է նշանավոր: Ամենաառաջինը, թերևս, նրան նկատում է Անդրե Բրետոնը, որը, 1932 թ. լույս տեսած իր «Սպիտակահեր ատրճանակ» ժողովածուի մեջ տպագրում է փոստատար Շևալ բանաստեղծությունը: Ավելի ուշ, «Իդեալական պալատը» հիացնում է Լորան Դարրելին, Ալեքսանդր Վիալտին, Ռամոն Գոմես դե Լա Սերնային և շատ շատերին: «Օտրիվը դառնում է ուխտավայր: Համագյուղացիներն ու ազգականները հաճելի զարմանք են ապրում. արտառոց փոստատարի «անպտուղ զբաղմունքն» անսպասելիորեն շահութաբեր է դարձել նրանց համար... Շևալն, այնուամենայնիվ, կարողացավ ստիպել այս հաշվենկատ մարդկանց ուրիշ կերպ նայել աշխարհին: Անհամեմատ ավելի դժվար եղավ արվեստի բյուրոկրատիայի անհասկացողության պատը քանդել:

Այցելուների հարաճում քանակը հուշարձանի պահպանման և այլ կարգի չնախատեսված ծախսերի դուռ է բացում: Ուստի մանրակրկիտ փաստաթուղթ է կազմվում և ներկայացվում մշակույթի նախարարություն, որտեղից գալիս է հետևյալ պատաս-

խանը. «Այդ կառույցի մեջ ամեն ինչ այլանդակ է: Դա ցավառիթ մի խենթություն է՝ ծնված սովորական մի գեղջուկի գլխում: Տվյալ դեպքում խոսք չի կարող լինել արվեստի մասին»:

Երկրորդ նամակի՝ 1968 թ., պատասխանն ավելի բարեկիրթ էր, սակայն բյուրոկրատական խմբարկությամբ գերազանցում էր նախորդին. «Այդ կառույցը չի համապատասխանում 1913 թ. օրենքին...»:

Միայն Անդրե Մալրոն էր, որ դառնալով մշակույթի նախարար, Շևալի պալատը մտցրեց պետության կողմից պահպանվող հուշարձանների ցանկի մեջ: Ահա մի հատված՝ Սենատում արտասանված նրա ելույթից. «Ի՞նչ է «Իդեալական պալատը»: Դա ար նախկին միակ ճարտարապետական հուշարձանն է: Արվեստի այդ ուղղությունը հանրահայտ է, սակայն դեռևս երբեք չի արտահայտվել ճարտարապետական կերպերի մեջ... Սա ոչ միայն համաֆրանսիական, այլև համաշխարհային նշանակության երևույթ է... Տղայանություն կլինեի այն չմտցնել ցուցակի մեջ և սպասել, մինչև որ քանդվի: Մենք ֆրանսիացիք, բախտ ունենք աշխարհում միակ ար նախկին ճարտարապետության տերը լինելու»:

Սակայն փոստատար Շևալի համճարն ամենից ուշ ընդունեց նրա հարազատ փոստի նախարարությունը: Առաջին դրոշմանիշը նրա պատկերով լույս տեսավ 1984 թ. հունիսի 30-ին, երբ Շևալն արդեն աշխարհով մեկ ընդունված մեծություն էր:

Փոստատար Ֆերդինանդ Շևալն այսօր վերջնականապես «կառնոցված» է արվեստագետների կողմից: Նրա ստեղծագործությունն այլևս չեն գետեղում ար նախկին շրջանակներում, ինչպես անում էր Անդրե Մալրոն, այլ համարում են ար բրյուտի խիստ բնորոշ ներկայացուցիչներից մեկը: Լոզանում գտնվող ար բրյուտի աշխարհի միակ թանգարանում հատուկ բաժին կա նվիրված «Իդեալական պալատին»: Շևալի մասին նկարահանվում են ֆիլմեր, գրվում են ծանրակշիռ մենագրություններ: Նա, իհարկե, երազել անգամ չէր կարող այսպիսի փառքի մասին, քանզի, ի տարբերություն մշակույթից եկող արվեստագետների, նա իր ընթերցողի կամ հանդիսատեսի համար չէր ստեղծագործում, այլ խոսքով, դա սոցիալական պատվեր չէր, այլ բնության «պատվերը»: Նա մշակույթից դուրս էր, սակայն նրա ստեղծած ոչ միայն մշակութային եզակի մի արժեք է, այլև անցյալին դարձած մի ուտոպիա: Ճիշտ է, Շևալի կառույցը բացարձակապես պիտանի չէ բնակվելու համար, ինչպես բոլոր իրականացված ուտոպիաները, սակայն նրա ուտոպիան, ի տարբերություն մյուսների, չի պարտադրվում հասարակությանը որպես միակ փրկություն: Տվյալ դեպքում, նրա ուտոպիական «եսսիությունը» դարձել է իսկական մի այլասիրություն. նա կառուցեց իր համար, սակայն մեզ տվեց Կորուսյալ Դրախտի թանկագին հուշը:

Ալեքսանդր ԹՈՓՅԱՆ
Ֆրանսիա, Օտրիվ գյուղ

Հայր փախչում է հայից

Մտավոր հաշվարկով՝ հայության ընդամենը 20 տոկոսն է ապրում Հայաստանում: Հայերը համարվել և համարվում են նստակյաց ժողովուրդ, և երբեք քոչվոր չեն եղել: Քոչվոր չենք, սակայն արի ու տես, որ մենք հիմա աշխարհում ամենամեծ սփյուռք ունեցող ազգերից մեկն ենք (տոկոսային հարաբերակցությամբ): Սփյուռքահայությունը ունեցել է թվական կտրուկ աճի երկու փուլ՝ Հայոց մեծ եղեռնից հետո և այնքան սպասված ներկա անկախության տարիներին, մի գործընթաց, որի ակամատեսը և մասնակիցը մենք ենք, և որը, ցավոք, դեռ շարունակվում է, չնայած, ըստ պաշտոնական տեղեկատվության, վիճակը բարելավվել է: Այդ, ամենացավալիս այն է, որ հայերս հոծ զանգվածով արտագաղթում ենք ԱՄՆ, ԱՆԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ: Պատմության հեզգանքը չափ ու սահման չունի: Եթե առաջներում մեր նախնիները փախչում էին պարսիկներից, արաբներից, մոնղոլներից, սելջուկներից, թուրքերից, ապա այժմ՝ հայերից: Շատ շատերը լքում են հայրենի եզերքը ոչ միայն կենցաղային դժվարություններից դրդված (չնայած որ այդ հանգամանքն ունի «մեղքի» իր բաժինը): Հիմնական պատճառն այն է, որ հայը իր երկրում իրեն օտար և իրավազուրկ է զգում: Իր երկրում, որի գլուխ կանգնած են ոչ թե արաբ ոստիկանները կամ թուրք վալիները, այլ մեր հայրենակիցները: Ստեղծվել է ընդհանուր անպատժելիության մթնոլորտ, և սովորական մարդը, շարքային քաղաքացին չգիտի,

թե ում դիմի, որ իր իրավունքները և արժանապատվությունը հարգվեն: Օրենքի առջև սովորական մարդը և իշխանավորը կամ նրա մերձավորը դիտվում են այնպես, ինչպես, օրինակ, դիտվում էին քրիստոնյան և մահմեդականը Օսմանյան Թուրքիայում: Որևէ խնդիր ունենալիս շարքային քաղաքացին, եթե իշխանամետ կուսակցության անդամ չէ, կամ համապատասխան տարածաշրջանից չէ, կամ էլ որևէ իրավապահ մարմնի աշխատակից կամ նրա մտերիմը չէ և դրա հետ մեկտեղ էլ՝ փող չունի, ապա հաստատ տուժողը ինքն է լինելու, նույնիսկ եթե իրավական, մարդկային և բարոյական տեսանկյունից արդարացի է: Ահա այս վիճակում գտնվող մարդը իրեն օտար է զգում իր իսկ տանը և նմանվում է հայրենի օջախից խռոված մարդու, գերադասում է լքել այն դառնալով պանդուխտ: Քանի որ, երբ մեկին ճնշում և նրա հետ ոչ արդարացի են վարվում օտար հողում, նա հոգեբանորեն մերվում է դրա հետ, քանի որ օտար է և դա անհամեմատ ավելի տանելի է, քան երբ մարդու հոգու մեջ թքում են իր իսկ հայրենիքում և իր իսկ հայրենակիցները: Քանի դեռ վիճակն այդպիսին է, դժվար կեղ մենք կարողանանք հաղթահարել այն անդունդը, որի մի կողմում կանգնած է իրեն չարից և բարուց վեր դասած վերնախավը, մյուսում՝ հարկադրաբար պանդխտացող սովորական ժողովուրդը:

Ա. ՄԻՐՁՈՅԱՆ

ԱՆԴՐԵՆ ԳՆՈՒՄ Է «ԵՎՐԱՏԵՍԻԼ»

այնտեղ նա ներկայացնելու է Արմեն Մարտիրոսյանի «Մնա ինձ հետ» երգը

Հանրային հեռուստատեսության գեղարվեստական խորհուրդն որոշում է կայացրել, որ «Եվրատեսիլ» մրցույթում մեր երկիրը ներկայացնելու է Անդրեն:

Այս ընտրությունը կատարվել է նախ հաշվի առնելով Ազգային երաժշտական մրցանակաբաշխության վերջին երկու տարվա արդյունքները, ըստ որոնց Անդրեն երկու տարի անընդմեջ դարձել էր տարվա լավագույն երգիչ: «Եվրատեսիլում» Անդրեն ներկայացնելու է մաստորո Արմեն Մարտիրոսյանի նոր գրված երգը, որը համընթացում է ընտրել է մոտ երկու տասնյակ երգերի միջից: Երգը կոչվում է «Մնա ինձ հետ»: Որոշվել է, որ այն պետք է ներկայացվի անգլերենով: Իհարկե, ըստ «Եվրատեսիլի» կանոնների, մենք իրավունք ունենք այն ներկայացնելու մայրենի լեզվով, կամ կեսը՝ մայրենիով, կեսը՝ ինտերնացիոնալ որևէ լեզվով, բայց, փաստորեն, ընտրվել է անգլերենը: Երգը դեռ սաղմնային վիճակում է, և ընտրված չեն անգամ բառերը: Երեկ իրավիճակում ասուլիսի ժամանակ Հանրային հեռուստատեսության գլխավոր պրոդյուսեր Հրաչ Քեչիշյանն ասաց, որ կան մի քանի հեղինակներ, և իրենք դեռ քննարկում են, թե որ հեղինակի բառերն ընտրեն: Համենայնդպես, ըստ Հրաչ Քեչիշյանի, երգը շատ գեղեցիկ է: Հիշեցնենք, որ հեղինակավոր այս մրցույթը, որին մեր երկիրն առաջին անգամ է մասնակցելու, տեղի է ունենալու Աթենքում, քանի որ անցյալ տարի հենց այս երկրի ներկայացուցիչն էր հաղթող ճանաչվել մրցույթում: Մայիսի 18-ին նախատեսված է կիսաեզրափակիչ փուլը, իսկ 20-ին՝ եզրափակիչը: Ինչպես թերևս շատերը գիտեն, սույն մրցույթում հաղթողն ընտրվում է հեռուստադիտողների քվեարկության արդյունքում: Կիսաեզրափակիչ փուլում քվեարկությունը լինելու է SMS-ի միջոցով, իսկ եզրափակիչ փուլում լինելու է հեռախոսային քվեարկություն: Մեր երկրի օգտին, սակայն, մենք իրավունք չունենք քվեարկելու: Այդպես է նաև մյուս երկրների պարագայում: Ըստ «Եվրատեսիլի» կանոնների, 10 երկիր, որ նախորդ տարի հայտնվել է եզրափակիչ փուլի տասնյակում, այս տարի մեխանիկորեն միանգամից հայտնվելու է եզրափակիչում: Մեխանիկորեն եզրափակիչում են լինելու նաև մրցույթի հիմնադիր երկրները՝ Անգլիան, Ֆրանսիան, Գերմանիան և Իսպանիան: Կիսաեզրափակիչում լինելու են 24 երկրներ, որոնցից էլ ևս 10-ը պետք է անցնեն եզրափակիչ: Հանրային հեռուստատեսությունը, որը

գբաղվում է «Եվրատեսիլի» հարցերով և որն, ի դեպ, որոշել է իր վրա վերցնել ֆինանսական ողջ ծախսը, հույս ունի, որ մենք, այնուամենայնիվ, կհայտնվենք եզրափակիչ փուլում: Իսկ ավելի կոնկրետ կանխատեսումներ կարվեն միայն գարնանը, երբ մրցույթի փոխանակման ծրագրով մենք հեռուստատեսությամբ հնարավորություն կունենանք մինչ մրցույթը հանրայինի եթերում տեսնել մեր երգը ու նաև մյուս երկրների ներկայացուցիչները: Մեր երկիրը, փաստորեն, Անդրկովկասում միակն է, որ «Եվրատեսիլին» մասնակցելու իրավունք է ստացել: Հիշեցնենք, որ այդ իրավունքի համար փորձեր էին արվում արդեն մի քանի տարի: Եվրոպական հեռարձակողների միությունը, որը մրցույթի կազմակերպիչն է, մասնակիցներին որոշել էր ըստ միջօրեականների: Ու քանի որ մենք Եվրոպայի ու Ասիայի հենց մեջտեղում ենք, մեր մասնակցության հարցը երկար քննարկվում էր: Այս տարի, ըստ Հրաչ Քեչիշյանի, միջօրեականը մի փոքր ծռվել է հաշվի առնելով Հանրային հեռուստատեսությունը: Ինչ վերաբերում է Անդրենին, մեր երաժշտական աշխարհում կարծես թե նորմալ են ընդունել նրա ընտրությունը: Այս երգիչն առաջին անգամը չէ, որ այլ երկրներում ներկայացնում է Հայաստանը: 2001 թվականին նա Դոնցեկի «Ձուլտոյ սկիֆ» միջազգային մրցույթում գբաղեցրել է առաջին տեղը: Նույն տարում Բելառուսում «Ձուլտոյ շլյագեր» միջազգային երգի մրցույթում գբաղեցրել է երրորդ տեղը: 2002-ին Ալմաթիում կայացած «Ասիայի ծայն» մրցույթում Անդրեն արժանացել է միանգամից 5 մրցանակների: 2003-ին Մոսկվայի «Ֆետոս» միջազգային երիտասարդական փառատոնի 2500 մասնակիցների մեջ նա ընդգրկվել է լավագույն տասնյակում: Կրկին 2003-ին Շանհայում «Շանհայ Ասիա» երաժշտական միջազգային փառատոնում Անդրեն արժանացել է «Գերագանց երգիչ» տիտղոսին: 2004-ին Հոլիվուդում մասնակցել է «Աշխարհի արվեստի առաջնությանը» և արժանացել 3 ոսկե և 1 արծաթ մեդալների ստանալով «Աշխարհի չեմպիոն» տիտղոսը: Ի դեպ, երգը, որ Աթենքում ներկայացնելու է Անդրեն, գործիքավորելու է մեր լավագույն գործիքավորողներից Արա Թորոսյանը՝ հայտնի Մուրիլով: «Մենք, թեկուզ երաժշտական հաշվարկով, պետք է կարողանանք գրավել եվրոպացիներին», - երեկ ասում էր Արա Թորոսյանը:

Լուսինե ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

Գ. Թովմասյան. «Ես սիրում եմ Լոռվա բնաշխարհը, բայց Լոռին գեղեցիկ է նաև հրաշալի մարդկանցով»

Լոռու մարզպետ Հենրիկ Քոչինյանը: - Պակաս կարևոր չէ, որ Կանադորի մանկավարժական ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնում նա իր հնտությունները, գիտելիքներն ու փորձն է փոխանցում բազմաթիվ սաների, ովքեր իր գործի շարունակողներն են:
- Վեց տարի առաջ, երբ սկսեցինք վերանորոգել կերպարվեստի թանգարանը, շատերը չէին պատկերացնի, որ այն ապրելու է եռուն կյանքով, - ասաց Կանադորի քաղաքապետ Սամվել Դարբինյանը: - Սակայն այն ժողովուրդը, այն քաղաքը, որը մշակույթ չունի, նա երկի թե պատմություն էլ չունի: Այսօրվա հորեկայրն անցած տարիների ընթացքում ստեղծել է մնայուն արժեքներ, նաև դաստիարակել սերունդներ, ովքեր այսօր ճանաչված նկարիչներ են: Գեորգի Թովմասյանի կտավներում այնքան ջերմություն կա, նրա գույներն այնքան տաք են, որ մեզ համար ետին պլան է մղվում ձմռան ցուրտը:
- Այսօրվա ցուցահանդեսը մեծ լիցք է հաղորդել բոլորիս, - ասաց Երևանից ժամանած գեղանկարիչ Ստեփան Մինասյանը: - Ես արդեն ծանոթացել եմ Թովմասյանի աշխատանքներին և համոզված եմ, որ այս ցուցահանդեսը կտեղափոխի այլ քաղաքներ: Ինձ համար հոգեհարազատ են սիրելի ընկերոջս գործերը և ես նրան համարում եմ վանաձորյան ավանդաշատ կերպարվեստի լավագույն ներկայացուցիչներից մեկը:
- Կանադորյան կերպարվեստի պատմության մեջ զգալի դեր ունի Գեորգի Թովմասյանը, - ասաց Հայաստանի նկարիչների միության քաղաքային բաժանմունքի նախագահ Արամ Նազարյանը: - Իր արվեստով նա Կանադորում գեղարվեստական մթնոլորտ է ստեղծել, որի մեջ մենք կարողացել ենք զույգստանալ որպես երիտասարդ նկարիչներ: Ես ամենամ քաղաքապարտ եմ նրան, որ միշտ նպաստել է գեղագիտության զարգացմանը մեր քաղաքում:
Հորեկայրնակն արարողություններին, ցուցահանդեսի բացմանն աջակցած Հ. Քոչինյանին, Ս. Դարբինյանին, մյուս աջակիցներին, իր գործընկեր-

ներին և բոլոր ներկաներին շնորհակալություն հայտնեց Գ. Թովմասյանը:
- Սիրում եմ իմ քաղաքը, քաղաքի մարդկանց, լռեցիներին: Տարիների հետ ես ավելի համոզվեցի, որ լռեցիները և բարությանը, և՛ արվեստի նկատմամբ սիրով՝ մշտապես բարձր մակարդակ են ունեցել, - ասաց Գ. Թովմասյանը: - Ես այսօր շատ եմ հուզված, - ասաց նա, - իզուր չէ, որ 50 տարի ստեղծագործում եմ, որ ապրում եմ Լոռիում, իզուր չէ, որ լռեցիներին շատ եմ սիրում, որ Լոռվա բնաշխարհին ինձ այսքան հոգեհարազատ է՝ քանզի այստեղ արև կա, ջերմություն և ես չեի կարող մեր բնաշխարհը չնկարել տաք գույներով: Այսուհանդերձ՝ Լոռին գեղեցիկ ու անկրկնելի է հրաշալի մարդկանցով, ովքեր այսօր ինձ շրջապատում են, զնահատում, թև ու թիկունք կանգնում բոլոր արվեստագետներին:
Ցուցահանդեսի մուտքի ժապավենը կտրեց քաղաքապետ Ս. Դարբինյանը: Կերպարվեստի թանգարանի ցուցասրահը շնչում էր թովմասյանական գույներով ու նրբերանգներով՝ բարությանը ու լավատեսությանը շաղախված տրամադրությամբ: Ներկայացված էին դիմանկարներ, նատյուրմորտներ, բնանկարներ, եկեղեցիներ, կոմպոզիցիոն աշխատանքներ, որոնց մասին մեր զրույցների ժամանակ ջերմ խոսքեր ասացին գեղանկարիչներ Խաչիկ Դարաբեկյանն ու Հենրիկ Մամյանը:
- Հրաշալի է, որ արվեստագետը 70 տարեկանում կարողանում է երիտասարդական ավյունով ստեղծագործել: Հրաշալի, գունագեղ ցուցահանդես է, ձմռան այս ցուրտ օրերին այս տաք գույները երից տրամադրող են և գեղեցիկ, - ասաց Խ. Դարաբեկյանը:
- Այս ծանր օրերին այսքան փառաշեղ ցուցահանդես բացելն ամեն մարդու բան չէ, - ասաց Երևանից ժամանած Հ. Մամյանը: - Շնորհավորում եմ ոչ միայն Թովմասյանին, այլև բոլոր վանաձորցիներին, քանզի այսօր այս քաղաքում մշակույթային մեծ տոն է:

Սամվել ՄԻԿՈՅԱՆ

2006-й – ГОД АРМЕНИИ В РОССИИ

Даже 30-градусные морозы, несколько дней стоявшие в Москве, оказались не в силах воздействовать на теплоту, царившую в воскресный вечер в Большом Кремлевском дворце, где состоялась торжественная церемония открытия Года Армении в России. В главном зале российского государства собрался весь цвет Москвы, в первую очередь армянской диаспоры столицы РФ. Особый блеск мероприятию придало присутствие президентов Армении и России - Роберта Кочаряна и Владимира Путина, особый шарм - приезд в Москву специально на концерт Шарля Азнавура и Мишеля Леграна.

- Я искренне рад возможности объявить об открытии Года Республики Армения в Российской Федерации, - провозгласил Роберт Кочарян. - Это свидетельство высокого уровня взаимодействия наших государств, это также возможность выражения глубоких взаимных симпатий, исходящих из духовной общности наших народов.

Прошедший год был Годом России в Армении, - продолжал президент Армении. - Он заметно активизировал сотрудничество между нашими странами на всех уровнях.

Как сказал далее Р. Кочарян, Россия и Армения выстраивают свои отношения в духе стратегического партнерства и союзнических отношений. Это требует высокой степени доверия, предсказуемости и надежности, наше партнерство должно руководствоваться логикой долгосрочного взаимодействия и быть застрахованным от текущей конъюнктуры, заявил президент.

По убеждению президента Армении, надо задать самим себе вопрос: достаточно ли делается, чтобы развивать потенциал, накопленный многими поколениями наших предков, или мы просто донашиваем наработанный ими капитал взаимодействия? Не теряем ли мы что-то очень важное от неумолимой глобализации, модной многовекторности и прагматизма рынка?

В заключение Р. Кочарян поблагодарил организаторов церемонии и поздравил всех с открытием Года Армении в России. От лица всех граждан Армении он пожелал России и ее народу мира, счастья и процветания.

Владимир Путин поприветствовал всех собравшихся по случаю большого события - начала Года Армении в Российской Федерации.

- Мы, по сути, продолжаем традицию, которая была заложена еще год назад, когда мы открывали Год России в Армении, - заметил президент России. - И мы вместе работали над перспективами проекта, еще более сближающими наших граждан, укрепляющими стратегическое, как выразился Роберт Седракович, и я подтверждаю это, именно стратегическое партнерство между двумя нашими странами.

В. Путин уверен, что в открывающийся Год Армении многие наши общие начинания в сфере экономики, науки, культуры, образования получат свое достойное развитие.

Россия и Армения едины в своем стремлении развивать многоплановое стратегическое партнерство, подтвердил президент РФ. По его убеждению, от радно, что год от года наши отношения становятся все более динамичными, все более содержательными. По итогам прошлого года на новую высокую планку, на новую отметку вышел взаимный товарооборот, который увеличился по сравнению с предыдущим годом на 40%.

- Наши деловые круги сегодня все активнее предлагают интересные решения в экономическом сотрудничестве, - упомянул В. Путин. - Именно здесь у нас есть еще очень много неиспользованных резервов, резервов роста.

Со своей стороны Россия намерена и впредь содействовать поиску взаимоприемлемых политико-дипломатических решений, которые вели бы к установлению в Закавказье прочного мира и стабильности, - подчеркнул В. Путин. - Одним из самых значимых слагаемых российско-армянских связей всегда было и остается гуманитарное и культурное сотрудничество, - продолжал президент России. - Прямые человеческие контакты и духовно, и ментально обогащают наших граждан, они в прямом смысле придают им новые творческие силы, взаимно развивают культуру народов, поднимают достоинство граждан и наших государств. И, думаю, излишне говорить, что это движение «от сердца к сердцу» сегодня особенно востребовано, сегодня, когда мы живем в разных государствах, - констатировал В. Путин.

Затем состоялся большой концерт мастеров искусств Армении и России, который у нас в республике могли увидеть все - он транслировался Общественным телевидением страны.

Сразу после церемонии в Кремле состоялась встреча с глазу на глаз глав двух государств. «Уверен, что все мероприятия, запланированные в рамках Года Армении в России, пройдут на высоком уровне и вызовут большое внимание российской публики», - подчеркнул президент РФ. По его мнению, самое главное - будут служить развитию двусторонних отношений.

В свою очередь Р. Кочарян поблагодарил коллегу «в первую очередь за участие в этом концерте». - Нам хотелось бы, чтобы мы были интересны россиянам: это означает очень широкий спектр мероприятий, это означает некую глубину и направленность на укрепление наших отношений, - сказал Р. Кочарян. Очень надеюсь, что нам удастся реализовать все, что мы наметили, и, конечно, с активной помощью российской стороны, - заключил глава государства.

Затем президенты, уже без журналистов, провели обмен мнениями по широкому кругу проблем. Конечно, одной из центральных тем беседы были тарифы на поставки российского газа в Армению.

Тигран ЛИЛЯН,
Москва – Ереван.

Армяне «взяли» Кремль

Год Армении в России открылся торжественным концертом в Кремлевском дворце съездов. Трудно сказать, как в России, но в Армении ждали его с трепетом: все-таки Москва — столица искусств, избалованная мировыми звездами. Оказалось, и мы не лыком шиты. А среди мировых знаменитостей — армяне в первых рядах. Вчера, сегодня и, надо надеяться, завтра. Что и было заложено в основу концерта, на котором армянское искусство представляли не только наши местные исполнители, но и наши известнейшие соотечественники со всего мира — солистка Венской оперы Асмик Папян, гастролирующая по лучшим оперным театрам Нового и Старого света, легенда французской эстрады Мишель Легран. А не менее или даже более легендарный Шарль Азнавур, который хоть и не выступал, своим присутствием как бы подтвердил аксиому о единстве армян всего мира. Помимо высокопрофессиональных выступлений мастеров армянской сцены, красочного сценического действия, сопровождавшегося не менее красочными световыми эффектами, зрители могли приобщиться к армянской истории, рассказанной ненавязчиво, тактично, проиллюстрированной подбаюющим визуальным рядом, начиная с эпопеи праотца Ноя, высадившегося на исконно армянской горе Арарат, — армянская история даровала миру и первых христиан, и множество великих ученых мужей и полководцев, писателей и художников, актеров и режиссеров.

Были показаны и трагические кадры армянского геноцида,

и, конечно, портреты армян, без которых невозможно представить русскую историю и культуру: Лорис-Меликова, Айвазовского, Лазарева и других. Кстати, вряд ли все сидевшие в зале знали, что в знаменитом Лазаревском училище обучались Лев Толстой, Тургенев, Веселовский. Вообще, тема русско-армянских связей доминировала на протяжении всего вечера, начиная с бабаджаняновского «Ноктюрна», сопровождавшего кадры непринужденного общения президентов России и Армении, и хачатуряновского «Вальса» в исполнении Государственного симфонического оркестра Армении, которым дирижировал Владимир Спиваков. Ведь оба композитора равно принадлежат и России, и Армении. Даже звезда российской сцены Авраам Руссо, долгое время державший в тайне свое армянское происхождение, в этот вечер раскололся, выступив вместе со своими московскими соотечественниками Ара Бабаджаняном, Ириной Отиевой, Игорем Сарухановым и Араксией. Зрители одинаково бурно принимали и сцены из балета «Гаяне» в постановке народного артиста Армении Вилена Галстяна, и танцевальную сюиту «Арцах» Ара Геворгияна, в которой участвовал непревзойденный Вануш Ханамирян, и импровизации маэстро Леграна и Государственного оркестра Армении, и практически всю программу, организаторы которой показали высокий класс, подтвердив, что Армения может явить себя миру не только как древняя страна, но и страна с яркой, неувядающей культурой.

РУБЕН ЭЛБАКЯН

Пока Франция готовится праздновать 2006 год как Год Армении во Франции, нас уже успел восхитить один из самых красивых голосов.

Как в 2004 году в Сенате и 30-го ноября 2005 года в зале «Альфред Корто» Парижа, на днях Рубен Элбакян в сопровождении концертмейстера Григора Абрамяна очаровал своего зрителя. В присутствии посла Республики Армения Р. Элбакян оживил арии Доницетти, Верди, Сен-Санса, а также почтил великого мастера армянской музыки Комитаса, а программу завершил неаполитанскими песнями.

Прекрасное, блестящее и в то же время восхитительное исполнение.

Рубен Элбакян очаровывает и своей голосовой техникой, и способностью особого преподнесения. Его сценический образ придает спектаклю театральный дух. Последний концерт вызвал у присутствующих действительный восторг. Его дарование проявляется везде и причем открыто.

Сборник Элбакяна «Комитас», который был выпущен под покровительством Музея Армянского геноцида, нашел свое достойное место в зале «Выбор сердца» известного музыкального Центра «Фнак», находя-

щегося на проспекте Шанз Элизе, и пользуется большим спросом.

Сборник высокого качества, в котором трагедия 1915-го года отображена красивым и талантливим исполнением. На вопрос: «Какова миссия диска?» — Р. Элбакян ответил: «Комитас в одном из своих писем написал: «Чтоб идти вперед, нас должны знать также и чужестранцы». Я бы хотел, чтоб этот сборник внес свой вклад в дело узнавания песен великого Варпета армянского песенного искусства Комитаса».

По публикации Орора ПИНО, искусствовед.

В знак дружбы

22 января одновременно в Армении и России в почтовое обращение поступила новая марка, выпущенная по случаю проведения Года Армении в России.

Это первая интернациональная марка, издаваемая «Армпочтой». На марке тиражом в 200 тыс. экземпляров изображена фотокопия со скульптуры Фридриха Сокояна «Вечная дружба», символизирующая дружбу армянского и российского народов.

Отметим, что это вторая по счету марка, изданная совместными усилиями армянских и российских специалистов. Первая была выпущена в 2001 году и посвящена известному армянскому просветителю, основателю Московской семинарии Ованесу Лазаряну.

Прозвучит в Москве

В связи с Годом Армении в России 1 марта в новом храме Христа Спасителя в Москве с концертной программой выступил Государственный академический хор Армении под руководством Ованнеса Чекиджяна.

12-26 марта в Москве будет проходить Неделя армянского джаза, в течение которой с концертами выступит джаз-бэнд Армении под руководством композитора Армена Мартиросяна. В течение всего года в различных городах Российской Федерации с концертами выступят пианистка Светлана Навасардян, скрипач Николай Мадоян, дудукисты Дживан Гаспарян и Геворк Дабагян.

КАЖДЫЙ АРМЯНИН - ЭТО ТЫ

Вот незыблемый закон национальной нравственности

В конце декабря прошлого года исполнилось 50 лет со дня смерти выдающегося армянина, воина и мыслителя Гарегина Нжде (Гарегина Тер-Арутюняна). В те суматошные предновогодние дни мы решили не публиковать подготовленную нами к этой дате подборку его мыслей и афоризмов, приурочив ее к 120-летию со дня рождения Нжде, который приходится, как недавно было уточнено историками, на 2 февраля. Подборка составлена на основе не опубликованных на русском языке газетных статей Нжде.

ЧЕЛОВЕК, ОБЪЕДИНИ СВОИ СИЛЫ С СИЛАМИ ТВОИХ ЕДИНОКРОВНИКОВ - во имя счастья огромного целого! - таково сегодняшнее и завтрашнее социальное требование. Иначе говоря, личность должна искать свое благо в благоденствии общества. Тот, кто противопоставляет личность обществу, виновен и перед тем, и перед другим. Вне жизни, содержания нации личность ничто.

Солдат, умри славною смертью, чтобы родная земля не стыдилась принять твоё тело.

Рана, полученная на поле боя, - великолепнейшее украшение смельчака.

Побеждает тот, кто поставил себе целью победить - победить любой ценой.

Независимая Родина необходима как раз для того, чтобы сделать вас, нищих духом, совершенными людьми и армянами, достойными независимости.

Надо побеждать, надо побеждать, дабы не утратить право на существование.

Смерти нет, умирает малодушный, трусливый, умирает уже умерший.

Сражаются - армии, побеждают - народы.

(«Война Горной Армении за свое существование». - «Айренник», Бостон, 1923, сентябрь, с. 71-78)

ВСЕГДА ПОБЕЖДАЕТ ТОТ, КТО УЖЕ ПОБЕДИЛ СЕБЯ, то есть тот, кто почти убил в себе страх смерти.

(«Семь наказов моим соратникам» - «Айренник», Бостон, 1925, сентябрь)

РОДИНЫ ЖИВУТ ПАТРИОТИЗМОМ, ПОГИБАЮТ - ВСЛЕДСТВИЕ ЕГО НЕДОСТАТКА.

Наш народ без патриотизма то же, что тело без души.

Невежество, эгоизм и космополитизм - вот три непримиримых врага патриотизма.

Патриотизм и гуманизм совместимы абсолютно. Только любящий свою нацию способен любить человечество.

(«Боевые мысли», 1925)

1. Никогда - без Сюника и Арцаха! Без этого мощного географического позвоночника наша целостная родина существовать не может.

2. Твое спасение на твоих горах, в твоих горах. Так что в твоих храмах, рядом с крестами помести по одному утесу и поклоняйся ему, дабы не ослабло спасительное преклонение перед горами.

3. Спарта. На печальном Востоке твоя страна может существовать только как новая Спарта. Стремись, ты можешь - и станешь!

4. Никогда без оружия! Пусть прежде соседи твои перекуют свои мечи на орала.

5. И ни одного бедняка на твоей земле! Родины гибнут от слез несчастных и трусливости слабых. Все твои сыновья - в достатке и мужественны!

6. Один народ - одна семья. Возможно, из всех наций только ты не имеешь права на внутреннюю разобщенность.

7. Будь сильным, еще раз сильным и всегда сильным. Народы, в конце концов, остаются владельцами не того, что им дается, что они выпрашивают, а только того, чего достойны, что сумели завладеть собственными силами.

(«Семь наказов моим соратникам. Из цикла «Свободный Сюник». - «Айренник», Бостон, 1925, октябрь)

ТОЛЬКО НАРОДЫ, СПОСОБНЫЕ НА ДУШЕВНЫЕ ПОТРЯСЕНИЯ, СПОСОБНЫ НА ОБНОВЛЕНИЕ.

Душевно больны народы, недовольные своей родиной. Болен, несчастен народ, который до сих пор имел только два достоинства - приписывать свои беды внешним причинам и искать спасение у внешних сил.

Мы потерпели поражение, ибо вместо того, чтобы использовать все силы духа нашей нации, искали покровителей.

Недостаток политического сознания, неуверенность в себе, психология страха - вот наш трехглавый враг.

Народы живут для себя, творят для человечества.

Правда - это сила. Нет силы без правды, нет спасения без силы.

(«День дней», 1926)

НЕЗАВИСИМАЯ РОДИНА - ЭТО НЕ ТОЛЬКО ПРАВО, НО И ОБЯЗАННОСТЬ.

Родная земля одного народа не может стать вечной родиной другого.

Девизом каждого члена партии должно стать: «Вместе с партией, но для нации».

Нельзя быть одновременно плохим человеком, но хорошим армянином, нельзя быть несовершенным человеком, но совершенным армянином.

Идеал и неостановимое стремление к нему - вот что дает нам право называться человеком.

Бессмысленна и предосудительна человеческая жизнь, если она не служение идеалу, исполнение нравственных обязанностей.

Не поставлены пределы душевным силам самопознающей личности.

Я хотел бы, чтобы ты, армянский юноша, встал на путь самопознания - самый короткий и самый верный путь к силе, к победе и высшему счастью.

Не завидуй, ибо в мире нет ничего, чего бы не было в твоей душе.

Зло - слабость.

Родину надо любить независимо и от ее политического режима, и от наших политических убеждений.

Нет большего чудовища, нежели непатриот, безразличный в душе к своей стране и народу.

Нации более всего страдали и будут страдать из-за собственных пороков.

Судьба наций в ладонях матерей.

Никогда не было такого, чтобы народ не дал больше того, чем могут потребовать его предводители.

Там, где люди признаются в своей слабости, но не стесняются быть слабыми, там царит духовное рабство.

Когда-нибудь армянство должно будет простить турок, но не стоя перед ними на коленях, а поставив на колени их.

Мы - народ духа, и поэтому все те учения, которые рождены обезличенным духом, например, социализм, большевизм, космополитизм, остаются непереваримыми и чуждыми для армянской души. Христианство же было вдохновляющим, и поэтому армяне первыми бросились в его объятия.

Не только в V веке, но и в наши дни воинству очень немногих народов удалось выработать в себе тот высокий моральный дух, которым жили и действовали Мамиконяны, - героический дух, к которому вряд ли что-то смогут прибавить века.

Дух определяет судьбу наций. Изменился дух, изменилась и судьба.

Еще не было такого, чтобы утративший дух народ длительно владел Родиной.

Если народ вместо того, чтобы развиваться и побеждать, непрестанно говорит о грозящих ему опасностях, то поймите - он утратил свой дух.

Дух придает стране смысл и святость.

Только Родина одаривает человека гордостью самой праведной, болью самой глубокой, преклонением самым искренним и смертью самой священной.

Жизнь учит нас нескольким великим истинам. И величайшая из этих истин гласит: если хочешь, чтобы жили твой род и Родина,

имей волю умереть за них.

(«Воля к смерти». - «Тарони арцив», 1937, N7)

И армяне, подобно некоторым другим народам, могли бы сохранить свое физическое существование, проявив слабость, то есть предав себя, но семизды слава им, они не поддались этой слабости сознательно и, демонстрируя во многих случаях пассивный героизм, пожертвовали половиной своего тела, лишь бы сохранить верность своей родовой сущности.

Тот, кто сознательно или несознательно считает октябрьский бунт революцией, тот оскорбляет все остальные революции в истории.

Неверующее существо никогда не станет пламенным воином. Будущее и победа принадлежат не оружию, не мотору, а приводящему их в действие духу.

(«Суд истории». - «Азат Айастан», Берлин, 1941, N2-3, с. 5-7).

ЕСЛИ НАШЕ СЕРДЦЕ И СОЗНАНИЕ ПРОНИКНУТЫ ИДЕЕЙ СИЛЬНОЙ И НЕПОБЕДИМОЙ РОДИНЫ, ТО ЗАВТРАШНЯЯ АРМЕНИЯ НЕ МОЖЕТ БЫТЬ БЕССИЛЬНОЙ И НЕСЧАСТНОЙ.

Никогда и нигде - без духовной родины!

Нет великих и малых народов. Есть лишь члены человеческой семьи, наделенные равными правами.

В наш век, и особенно в наши дни, ничто так не ослабляет дух, способность наций к сопротивлению, как та гибельная надежда, будто не собственные усилия решат их судьбу, а некие внешние силы.

Выяснять причины своих прошлых поражений, вновь и вновь предавать забвению наставления истории, а затем, подвергнувшись новой катастрофе, заново учить уроки истории - вот судьба недалёковидных наций.

Сколь забывчив, столь слаб и несчастен народ. Забыл свою историю - значит, невежествен и достоин наказания.

Никогда, ни в века национального царства, ни в то время, когда Армения называлась «вторым царством персов», никогда не слабел в армянах дух мужества.

Верно, однако, и то, что в течение этих долгих веков не было случая, чтобы армяне - по внутренним причинам - сумели сполна воспользоваться этим духом. Именно в этом трагедия нашего народа.

Армяне не знают своей истории, точнее говоря, не умеют пользоваться своей историей - вот в чем источник их несчастий. Они не знакомы со своим мужественным, героическим прошлым, и поэтому, к радости врагов их существования, верят во что угодно, но только не в силу собственной десницы.

Поэтому они в массе своей пораженцы. Для них Мамиконян Аварайра более мученик, святой, нежели воин и герой.

Невежественный в собственной истории армянин ничего или почти ничего не знает о традиционных воинских талантах и великих воинских подвигах своего рода и поэтому не полагается на собственную десницу, не верит в собственное будущее. Он не знает, что армянское мужество веками выполняло для страны армянской роль громоотвода, предотвращая и нейтрализуя множество внешних опасностей.

Я не раз имел несчастье слушать армянского учителя, преподающего национальную историю, и мне было очень больно за наше подрастающее поколение. Мертвец мертвыми словами говорит о мертвых. История для него - бездушная схема, а не трепещущее сердце. Он обладает отрывочными знаниями о том или ином периоде нашей истории, помнит сухие события, даты, имена - и только. Он бездушен и не вкладывает душу в свои уроки. С одним и тем же настроением он говорит о Тигране Великом и Вест Саргисе.

Коротко говоря, преподаваемая им история не творческое переживание, а бездушная археология, ибо у него отсутствует заветное чувство национальной гордости.

Учитель истории должен быть прежде всего патриотом. Он не таков - значит, его место не в школе. Значит, он не имеет морального права брать в руки Священную книгу жизни нашего рода.

(Армянское классическое мужество. - «Аракс», 1930, N25-27)

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЛИТЕРАТУРА - ЭТО НАШ ДУХОВНЫЙ ОКЕАН, В КОТОРЫЙ СТЕКАЮТСЯ БУРЛИВЫЕ РЕКИ РОДОВОГО ДУХА.

Человек, у которого отсутствует чувство национальной гордости, - нравственный банкрот.

Бог мой! Как огромно созвездие храбрецов на небосклоне

нашей истории! И как ослепителен их блеск! В мир приходит армянин, крещенный в собственных страданиях, новый армянин, который завтра принесет победу нашему роду.

Несчастен народ, если его предводителю более тщеславен, нежели талантлив, если его предводителю недостает культуры - сердца и мысли, если, охваченный злым дьяволом зависти, он страдает нравственной желтухой, если он исповедует то или иное учение, обещающее личное счастье, если он тщится выглядеть великим в ничтожных делах и выглядит ничтожным в великих делах.

Культура, если она не национальна, не культура, как и нация, если она не культурна, не нация.

Для народа, потерявшего свою Родину, нет более высокой и заветной цели, чем ее возвращение - своей вечной собственности.

Истинное равноправие между принадлежащими к различным родам нациями и личностями возможно только и только посредством собственных ценностей.

Недостаточно восхищаться, даже преклоняться перед предками, надо превзойти их. Именно это тот венок, который каждый потомок обязан возложить на могилу своих предков в знак уважения.

(«Род и его подонки», 1935)

НЕТ БОЛЬШЕГО КОЩУНСТВА, ЧЕМ ЗЛОНАМЕРЕННОЕ ИСКАЖЕНИЕ ИСТОРИИ СОБСТВЕННОГО НАРОДА.

(«Мой ответ», 1937)

Я УВИДЕЛ СВОБОДНОГО ДУШОЙ В РАБСТВЕ И ВОЗЛЮБИЛ ЧЕЛОВЕКА. Я УВИДЕЛ РАБА, ЖИВУЩЕГО В СВОБОДЕ, И МЕРЗОК СТАЛ МНЕ ЧЕЛОВЕК.

В наше время ничто так не снижает способность народов к борьбе, как то ужасное заблуждение, будто судьба их зависит не от собственных усилий, а от неких внешних сил. Питая глубочайшее уважение к Мадзини, не могу согласиться с ним, будто свобода любима более, чем Родина.

Родина Жанны д'Арк потерпела поражение в тот день, когда мышление нынешних либерально-демократических французов написало на воротах зоологического парка: «У науки нет ни родины, ни религии».

Франция - великий народ, великая Родина, судьбой которой управляли не величины, а демократические посредственности. Вот почему она была столь униженно разоружена и побеждена.

Новое в современной войне - это человек с новым мироощущением, для которого служение Родине - честь, а не обязанность. Да, Родина оказывает нам честь, предоставляя возможность умереть за нее.

Агаси Абовян, прощаясь с Ани, символом былого величия и славы его Родины, говорил: «Не надо мне никакого рая, пусть тело мое покоится под каким-нибудь камнем в твоих объятиях».

Там, где истинная интеллигенция не выполняет своей функции вожака, там народ слеп и к тому же расколот.

Интеллигенция, рожденная книгами, а не величием рода и страданиями народа, - ложная и бесплодная интеллигенция. Нет большего злодея, нежели руководитель, скрывающий от своего народа причины его несчастий.

Застой, окостенелость мысли - если такова интеллигенция - значит, народ движется к кладбищу.

Национальная идея всегда нова и неизменно современна. Пока этого не поняла армянская интеллигенция, она не имеет морального права и не способна вести за собой.

Нет будущего у народа, страдания которого не служат смыслу и осмыслению его существования.

Армянский патриотизм абстрактен. Многие ищут Родину в облаках, в мистическом тумане, а она ведь так близко от нас и так нуждается в нашем внимании, преданности, преклонении.

Три вещи сегодня следует оберегать от лжепатриотичного осквернения: прежде всего армянский крест, ребенка и письменность.

Церковник, учитель, редактор - вот огромное благословение и зло одновременно.

Благословение - когда род правит их совестью, проклятье - когда они не черпают вдохновение у своего рода.

Мы можем любить многие вещи, но не проливать за них кровь. Родина, однако, требует не только нашего сердца, но и нашей крови, когда это необходимо для ее существования.

Прежде чем политически освободить тот или иной народ,

необходимо, как предварительное условие, освободить от чуждых уз его мышление. Первой задачей армянской революции должно было стать воспитание армянства в таком духе, чтобы все слои общества дополняли и поддерживали друг друга, а не вели меж собой бешеную борьбу.

Собственно, армянская задача - превращение ассимилированных под чужеземным господством армянских масс в нацию. А это возможно только в случае политического единения.

(«Род или партия?» - «Размик», 1942, N3)

НАРОДЫ ЕЩЕ НЕ УЗНАЛИ АРМЯНИНА, КОТОРЫЙ И ПОСЛЕ ПАДЕНИЯ СВОЕГО ГОСУДАРСТВА ПРОДОЛЖАЛ СОЗДАВАТЬ ЦЕННОСТИ: ДАВАЯ ЧУЖИМ ТРОНАМ ЦАРЕЙ, АРМИЯМ - ПОБЕДОНОСНЫХ ПОЛКОВОДЦЕВ, СТРАНАМ - РЕФОРМАТОРОВ, ИСКУССТВАМ И ЛИТЕРАТУРЕ - ТАЛАНТЛИВЫХ МАСТЕРОВ. И у себя на родине, и в изгнании он оставался творцом, созидателем, чем и победил времена и смерть, и часто светом своего гения освещал высоты вечности. Он сумел создавать ценности и этим подтвердил три вещи: то, что его духовный потенциал велик, очень велик, то, что его биологическая мораль не искажена, и то, что он способен на выпавшие на его долю несправедливости ответить своим служением человечеству.

(«Размик», 1942, N26)

РАЗВАЛИНЫ ДРЕВНИХ ХРАМОВ - ЭТО ОСТАВЛЕННЫЕ ИСТОРИЕЙ МАТЕРИАЛЬНЫЕ СЛЕДЫ, В КОТОРЫХ ИСТОРИЯ ИЩЕТ ТУ ИДЕЮ, ТОТ СМЫСЛ, КОТОРЫЙ В СВОЕ ВРЕМЯ РОД-СОЗИДАТЕЛЬ ВЛОЖИЛ В СВОИ ХРАМЫ.

Эту идею, которая превращает каменное здание, строение в храм, мы называем историческим прошлым.

Народ - это сумма живущих личностей, нация - прошедших и существующих поколений, это общность судьбы, а род - общность крови, которая находится в вечной борьбе с чуждыми заимствованиями. Род - ваятель нашего духа и плоти. Род - тот божественный гонимый, который создал наше тело из земли Армении, наш дух - из армянской истории.

Избавимся от того огромного заблуждения, будто существует некая общая, интернациональная, общечеловеческая культура... Подобная культура - вымысел, она не существует.

Истинная культура всегда несет на себе печать индивидуальности создавшего ее народа.

Армянин должен использовать верховенство духа над материей и стремиться, чтобы армянская культура праздновалась не раз в году, а переживалась каждый день как целостность духовных ценностей.

Еще одно заблуждение. Культурен ли народ только потому, что у него есть язык и литература? Нет, конечно. Для того, чтобы называться истинно культурным, писателя и книги, ученого и науки недостаточно. Сомнительна та культура, в духовной жизни создателя которой шипов и колючек растет больше,

нежели цветов доброты. Вовсе не культурен народ, охваченный внутренним самоедством. Культура предполагает теплоту сердца, человечность, бдящую совесть, благородство мысли и отношений, величие целей - ценности, недостаток которых превратил современную армянскую жизнь в ад.

Попробуйте освободить национальный дух от того содержания, которым заполнила его история, и вы превратите нацию в безликую массу.

Понятия «человек» и «человечество» вообще обретают определенный смысл только посредством духа той или иной нации. Национальный гений придает определенное содержание общечеловеческому. На развалинах наций истинное искусство цвести не может. Вне данной нации ложны и человек, и человечество.

Современный человек под влиянием пагубных космополитических учений почти утратил свой изначальный духовный облик, свою природную сущность. Необходима радикальная революция, возвращение от бескровного абстрактного человечества к органичному, родовому человеку - реальному человеку, который связан со своей землей и родом всеми нитями своей сущности.

Учитесь думать по-армянски - это основа национальной нравственности.

Самоосознание народа возможно лишь через собственную историю.

Собственная история - наш мудрый советчик, воспитатель нашего духа, наставник нашей национальной совести.

Знакомому с собственной историей хорошо известны две вещи: он знает, что может делать и что нужно делать для увековечивания армянина и Армении.

Равно несчастно и презренно поколение, которое удовлетворяется хлебом чужбины.

Национальная нравственность, прежде всего, обусловлена творческим согласием народа. Живущие вне страны или местные, ученые или невежественные, нейтральные или партийные - это армяне, и твоя холодность по отношению к ним равна каинству. Каждый армянин - брат по судьбе. Более того, каждый армянин - это ты. Вот незыблемый закон национальной нравственности. Нарушающий этот закон расшатывает основы своей нации, он враг своей нации. Вчера мы были нацией качества. И чтобы не пропасть, такими мы должны вновь стать завтра.

Режим не исправляет людей, наоборот, люди корректируют, меняют режимы.

Власть становится узаконенным безвластием, если над ней нет контроля общественной совести.

Каковы избиратели, таковы и их избранники.

Идеологи ошибаются, полагая, что свобода может родить мудрость, наоборот, мудрость рождает свободу.

Перевод Левона КАЗАРЯНА.

Из Устава Некоммерческого партнерства «Ассоциация Российско-армянского делового сотрудничества»: «Цели деятельности: ...защита интересов членов Ассоциации» (ч.6, ст. 4.1)

Уважаемые соотечественники!

Оповещаем о начале работы правовой службы «АРАДЕС». Для членов Ассоциации – бесплатные консультации. Практическая помощь и адвокатская защита на отличных условиях. Прием ведется по предварительной записи по телефонам: (495) 510-83-52, 925-33-64, 921-54-81.

При участии юридической группы под руководством известного адвоката Рубена Киракосяна оказывается практическая помощь по следующим направлениям:

- ◆ миграционное законодательство, помощь в оформлении разрешения на временное проживание в РФ, защита от незаконной депортации и выдворения из Российской Федерации, получение разрешения на работу;

- ◆ вопросы гражданства и установление факта постоянного проживания в РФ;

- ◆ помощь в сборе документов в Республике Армения и представление интересов поручителя в органах государственной власти Республики Армения, вопросы недвижимости, подбор инвестиционных адресов, судебное и нотариальное представительство в Армении и России, консультации по вопросам законодательства РА;

- ◆ адвокатские расследования, сбор сведений, работа с использованием современных устройств фиксирования аудио- и видеoinформации, экспертиза, поддержка СМИ;

- ◆ консультации по вопросам российского нотариата и иного законодательства;

- ◆ судебная защита по уголовным делам: на этапах задержания, дознания, в органах следствия, суда, обжалование приговора, возможен выезд в места заключения;

- ◆ представление интересов в имущественных и жилищных спорах, наследственное и жилищное право, бракоразводные процессы, вопросы фиктивных браков, защита потребителей.

- ◆ ведение дел юридических лиц (100% арбитраж), выполнение разовых поручений, участие в переговорах, представление интересов клиента на стадии исполнения судебного решения;

- ◆ договорное и акционерное право, защита при проверках и наложении административных взысканий, налоговое право, регистрация предприятий;

- ◆ представительство интересов региональных поручителей в Москве и московских – в регионах;

- ◆ иные направления юридической помощи.

Крикор МАЗЛУМЯН**К Чороху**

Как часто я беседовал с тобой
И был уверен, что меня ты слышишь...
Вот, наконец, я обнимусь с волной,
Которая самой любовью дышит.

Чорох, Чорох – волна вослед другой
О берег бьется тихо и печально.
Склонюсь к тебе и плачу над тобой –
Моей любви источник изначальный.

Тот тихий свет далекий деревенский
Волнует сердце мне через века.
Ты слез река. Река крови амшенской,
Но ты и жизни вечная река.

В волнах твоих такое струй смешенье,
Мне чудятся сквозь тот далекий день
То чистая слеза невест амшенских,
То черная от янычара тень.

Как часто я беседовал с тобой...
И вот твоя в моих ладонях влага,
В тебе одной, Чорох, в тебе одной
Свет матерей и прадедов отвага!

Земля Амшена

Страна туманов и страна дождей,
Мерцанье вечных звезд над изголовьем,
Прикован я к твоим горам, как Прометей,
К тебе, Каджкар, прикован я любовью.

Страна ущелий и страна лесов,
Дремучих, мрачных и непроходимых.
И переливы птичьих голосов
И незнакомых, и таких любимых.

Как я люблю, Пархар. Твои отроги,
Лугов альпийских травы в серебре...
И пастухи, сидящие, как боги,
В раздумьях о Вселенной и себе.

Который раз встают хребты Пархара
Из беспокойных бесконечных снов,
Овец библейских теплые отары
Передо мной, как море валунов.

Неужто я когда-нибудь из снов,
Освободясь от сладкого их плена.
Через века к тебе вернувшись вновь,
Не прикоснусь стопой земли Амшена?

О гнезда разоренные Амшена,
Пусты глазницы окон и черны.
Не ненависть и не призыв к отмщению –
Немая память той, моей страны.

Она жива. До дрожи и до боли
В амшенце каждом – тихом и простом.
Рассеяны. Но не былинки в поле.
Мы – зерна. Мы живые. Прорастем.

Забудем мы. Но как забудут гены?
Наш хлеб один – амшенское зерно.
Мы дочери. Мы сыновья Амшена
Другими нам родиться не дано.

Доступен нам и нежный говор Сены.
И близок дух московских мостовых,
Но мы птенцы тех самых гнезд амшенских,
Сожженных, разоренных, но живых.

Пусть слезы льют разбитые хачкары,
И ятаган – как влажный волчий клык...
Но он придет, наступит Божьей кары
Торжественный и беспощадный миг.

Пока я буду называться спюрком,
Перед Амшеном в вечном я долгу.
Мне непонятно это слово – турки,
Прости мне, Господи. Иначе не могу.

Москва восторженная

Назвать творческим вечером то, что произошло в Центральном доме литераторов в Москве, значит, либо скатиться к непростительному штампу, либо просто ничего не сказать. Ибо литературная Москва 18 декабря 2005 года испытала настоящее потрясение. Даже такая искушенная в поэзии публика, как московская, в этот вечер претерпела настоящий катарсис – очищение, которое приходит от соприкосновения с искусством высоким, настоящим, каким является поэзия Николая Зиновьева.

Ну, что ж! В очередной раз российская глубинка, сильная, коренная, чистая, по-ломоносовски широкими шагами пошла в столицу удивить ее духом высоким, силой невиданной, словом неслыханным.

Творческие вечера в жизни Зиновьева уже были, и немало их было. И в кругах очень высоких. Но все же... Если Москва – сердце нашей Родины, то Центральный дом литераторов – литературное сердце Москвы. Попробуй здесь не волноваться! И пришли сюда не просто зрители, не молодежь с ее легкой способностью к бурному восторгу от круто сказанного слова, а пришли поэты, литературоведы, критики, писатели, имена которых составляют современную литературу.

Можно только догадываться о том, что испытывал Н. Зиновьев перед началом вечера. Испив «для храбрости» по чашке чая, мы с Николаем Александровичем и его верной подругой и женой Ириной оказались в фойе, наэлектризованном духом поэзии.

В центре фойе бойко покупают новые сборники стихов Николая Зиновьева. А слева работает писательская лавка с полным набором сборников поэтов, хороших и разных.

К нам подходит, сияя синими огромными глазами, организатор торжества Алла Васильевна Панкова. Она сходу, схватив буквально в охапку Ирину, Николая и меня, представляет нас мэтрам литературы. Не знаю, как у Николая с Ириной, а у меня в глазах все поплыло. Правда, в далеком, 1968 году я испытал подобное, видя наяву знаменитых поэтов. Это было на родине А. Блока, в Шахматово, в День поэзии. Там были П. Антокольский, К. Симонов, Б. Окуджава, Е. Евтушенко, С. Орлов... Но

это происходило на поляне, там дух перевести помогали деревья и цветы. А тут в маленьком фойе – собрание таких знаменитых литераторов! И все же мы пережили эту всепоглощающую волну знакомств.

Мы в Малом зале. В президиуме – В. Костров, Г. Иванов, А. Панкова, которая открыла вечер и кратко рассказала, как случилось, что московская творческая встреча с Н. Зиновьевым состоялась.

А было это так. Накануне Дня ратной славы России (4 ноября) ко мне в рабочий кабинет Лазаревского Центра национальных культур неожиданно вошел наш батюшка Николай, настоятель церкви Рождества Пресвятой Богородицы в сопровождении двух милых женщин. Одна из них представилась: «Панкова Алла Васильевна – директор бюро пропаганды художественной литературы Союза писателей России». Так я и поверил! Но с удостоверением не поспоришь... Обменявшись несколькими фразами о современной поэзии и поэтах, я тут же, безо всяких объяснений, прочел несколько стихов Николая Зиновьева и подарил Алле Васильевне сборник поэта «Седое сердце». На следующий день она пришла с настойчивым требованием адреса и телефона Николая Александровича!

Вот так мы и дошли до встречи в Москве, в ЦДЛ, 18 декабря...

Следующим выступал поэт Владимир Андреевич Костров. Да-да, тот самый патриарх русской поэзии, главный редактор и составитель «Антологии русской поэзии 20-го века». Я не знаю, что испытывал во время выступления поэта Николай Зиновьев, но я видел скрытую радость Владимира Андреевича за явление миру милостью Божьей младшего брата по перу. Я видел костровскую гордость за то самое «племя, младое, незнакомое».

Затем выступил наш знаменитый земляк, казак до мозга костей, истинный кубанец Петр Ткаченко. Кому, как не ему, гордиться, что именно кубанская земля дала России вослед Юрию Кузнецову Николая Зиновьева?

А далее началось колдовство поэзии.

К микрофону подошел заслуженный артист России, мхатовец В. Клементьев. К сожалению, так теперь читают редко. Актер не просто доносил все оттенки каждого слова Николая Зиновьева

ева, но он живописал образы, которые при обычном чтении и не увидишь. Я пытался не только слушать актера, но и наблюдать за реакцией самого Зиновьева и зрителей.

Чувствовалось, что Николай некоторые свои вещи в исполнении мастера слова не узнавал, ибо стихи-миниатюры поэта обретали иной объем, сверкали новыми гранями, стихи начинали жить самостоятельной жизнью. К любви и ненависти поэта прибавились любовь и ненависть еще одного человека, которому так близки и понятны боль и чувства, скрытые в скупых, но таких наполненных, натянутых, как струна, строчках.

При всей общности чувств, охвативших зал, все же каждый по-своему переживал услышанное. Мне особенно запомнилась реакция замечательной русской поэтессы Марии Авакумовой. Интеллигентная, тонкая, мудрая женщина всем своим чутким существом ушла в мир другого поэта. Она повторяла за актером все строки Зиновьева. Чувствовалось, что она знает наизусть все, что звучало в зале.

Удивительная способность истинно большого художника радоваться открытиям другого поэта!

Именно открытиям, потому что вся поэзия Зиновьева неповторима, если хотите, парадоксальна.

Слова в поэзии Зиновьева постоянно раскрывают новый свой смысл, иногда светлый и радостный, а чаще вызывают дрожь:

...Положение России –
Положение во гроб...

...В декабре 2005 года в ЦДЛ состоялась презентация нового сборника стихов Н. Зиновьева, который так и называется – «Новые стихи». Эта книга открывает поэтическую серию «Новые стихи». Решение об издании такой серии было принято Рязанским пленумом Союза писателей России в дни празднования 110-й годовщины со дня рождения С. А. Есенина.

Конечно, и автор этих строк, и все сидящие в зале и знавшие прежние сборники поэта переживали: а возможно ли дать каждой строчке столь ярко выраженное, особое мироощущение Поэта? Да, Зиновьев остается Зиновьевым! Снова эта зиновьевская энергетика, снова Поэт – в каждой строчке. А простые и знакомые вещи вдруг наполняются вселенской тоской и болью:

Прохлада тянется из лога.
Река. Смеркается уже.
И в небесах я вижу Бога,
Который должен быть в душе.

Притягательная сила творчества Зиновьева в его современности.

И разве случайно стихи Зиновьева открывают серию «Новые стихи» именно на родине Сергея Есенина?

Поэт задается тем же вопросом: куда несет нас рок событий?

Да, что-то затянулась наша неопределенность во всем. То ли мы самые бедные, то ли мы самые богатые, то ли хорошо живем, то ли плохо. Берега что-то не видно...

Задавлен бедностью народ,
Но нищетою он возвышен.
Невидим глазом и неслышим,
Идет в сердцах переворот.
Когда он завершится,
Не знаю, что случится.

Зиновьев вошел в поэзию без стука. Ведь поэзия – его дом, зачем же стучаться в собственный дом. Вот и на этом вечере было как-то совершенно естественно, что поэт из глубинки стал в центре внимания московской писательской элиты. Весь вечер говорили о нем, слушали его, читали его стихи. Свершилось ожидаемое чудо...

Когда на дворе безвременье, когда жизнь полна всякой чертовщины («водка, глупость, лень» и так далее), а тройка и Русь – фальшивые, Поэт пишет такое:

Но надо всем какой-то кроткий,
Необъяснимо теплый свет...

Именно такой свет проливал на весь вечер Поэт.

В самый разгар вечера вдруг под звон гудков, гуслей и лиры в зал ворвались русские богатыри и запели песни казацки, старинные, зовущие, вселяющие веру: не все потеряно. Это ансамбль старинной русской песни «Русичи», не раз приглашавшийся на встречи с лазаревцами. Вот так сюрприз! «Русичи», плененные поэзией Зиновьева, поют песни на его стихи. Молодые, красивые, крепкие русские парни подошли и как бы подставили плечо: Коля, мы с тобой!

В гостинице «Россия», где мы с Николаем Зиновьевым провели минуты волнительного ожидания вечера, у меня была возможность еще раз ощутить, какая титаническая сила таится в этом очень скромном и даже робком человеке.

В нем, как в самой России, копится что-то сильное, мощное, красивое, готовое вот-вот вырваться наружу... Все только начинается...

И как же не удивиться чуткости и единодушию сотрудников бюро пропаганды художественной литературы Союза писателей России. Вот так сразу взять и показать миру, что имеем, чем можем гордиться, чтобы не прервалось есенинское, рубцовское в русской поэзии.

Вечер закончился. Из зала выходила Москва.
Восторженная Москва!

Крикор МАЗЛУМЯН,
начальник отдела культуры администрации
Лазаревского района города Сочи, заслуженный
работник культуры России.

Азнавур - отменный кулинар...

То, что великий шансонье, актер, поэт и музыкант Шарль Азнавур обладает множеством талантов, бесспорно и ни у кого не вызывает сомнения.

Меж тем мало кому известно, что Азнавур является также отменным кулинаром. Он может приготовить изумительные кабачки по-армянски, а также восхитительный борщ и биточки.

Шансонье, кстати, ест не много, но только деликатесы, посему категорически не согласен с расхожим мнением о том, что путь к сердцу мужчины лежит через желудок. Когда его спросили: должна ли, по его мнению, идеальная жена хорошо готовить, он согласился, что это желательно для женщины, но не является «непременным условием супружеского счастья». Кроме того, такая женщина, как выясняется, вызывает у Азнавура недоверие: «Наверняка она не может дать ничего своему мужу, кроме кулинарного искусства».

Великому Шарлю принадлежит также изобретение удивительного способа сохранять стройность, гибкость фигуры. Когда-то он много времени просиживал за ножной швейной машиной. А чтоб не скучать, нажимал на педали. Именно так

будущий певец научился шить подушки для садовой мебели и чехлы для автомашины. Шьет он отменно, как, впрочем, делает и все остальное.

В Италии прошла презентация книги «Армяне и Ливорно»

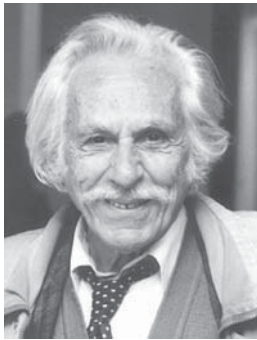
В итальянском городе Ливорно состоялась презентация книги «Армяне и Ливорно».

В торжественном мероприятии приняли участие Патриарх Армянской Католической церкви Нерсес-Петрос XIX, советник посольства Армении в Италии Геворг Петросян, министр культуры Италии Рокко Буттильоне и др. Как сообщили в пресс-службе МИД Армении, толчком к проведению мероприятия послужило начало ремонтных работ Армянской церкви в Ливорно. Свои послания по этому поводу направил президент Италии Карло Адзелио Чампи.

Подготовила Жасмен ИСРАЕЛЯН.

Воспитание гражданства

Родившись в персидском городке Араке, в семье артистов, Ерванд Манарян всю свою жизнь связал с театром и кино. После окончания школы он поступил в Ереванский театральный институт и с тех пор неразрывно связан с искусством: театры, постановки, спектакли. Благодаря брату, известному кинорежиссеру Арману Манаряну, он очень скоро оказался также и в сфере кино.

Ерванд Манарян является автором сценариев многих фильмов: «На конкурс приехали повара», «Тжвжик», «Хозяин и слуга», «Капитан Аракел», «Белые берега», «Снова пришло лето».

Однако его деятельность в области кино этим не ограничилась. Снимаясь в фильмах, он очень скоро обрел популярность как актер кино. Среди фильмов с его участием - «Кари-нэ», «Невеста с Севера», «На конкурс приехали повара», «Капитан Аракел», «Товарищ Панджун», «Возвращение», «Еще пять дней».

Сегодня Ерванд Манарян является художественным руководителем детского театра «Агулис». Одним из самых насущных проблем в стране он считает воспитание граждан. «Не будет гражданской совести, не будет и страны», - утверждает он. И в этом он, конечно, абсолютно прав.

- По сути, персидский театр очень сильно отличается от местного театра. Только теперь, спустя много лет, я по памяти пытаюсь восстановить то, что когда-то делали в театре мои родители. Театр «Агулис», художественным руководителем которого я являюсь, - это театр со своим репертуаром, куда включены 7 постановок. Название театра «Агулис» происходит от названия города, который расположен в районе Гохтан, недалеко от города Нахичевань. Этот город примечателен уже тем, что там практически создавалась вся наша армянская литература. Именно здесь Месроп Маштоц создал первые армянские школы. Здесь появился первый армянский театр.

Мой отец родом из Агулиса. В молодости он был офицером белой гвардии Деникина. После установления советской власти он переехал в Персию. Здесь он и познакомился с моей матерью, которая родом из Грузии, из Ахалцхе. В 1946 году наша семья переехала в Армению. Мы поселились в Ереване, и я поступил в Театральный институт. По окончании института, с 1952 года, по сегодняшний день я проработал в сфере театра и кино.

- Расскажите о вашей деятельности в сфере кино.

- В кино я оказался благодаря моему брату - режиссеру Арману Манаряну. Окончив музыкальное училище, а затем музыкальную консерваторию, он отправился покорять Москву и поступил во ВГИК. Его преддипломной работой в институте оказался фильм «Тжвжик».

- Который вскоре стал классикой армянского кино...

- Честь написать сценарий к этому фильму выпала мне. В то время я был главным режиссером кукольного театра им. Ов. Туманяна. В послевоенные годы многие театры закрывались. В том числе в течение 8 лет был закрыт кукольный театр. Когда его вновь стали открывать, то мне поручили реорганизовать всю внутреннюю систему этого театра. С тех пор он продолжает успешно работать, а в репертуаре театра до сегодняшнего дня числятся мои спектакли. А в целом всю мою биографию можно охарактеризовать тремя словами: театр, театр, театр...

- Тем не менее народ вас больше знает по кинофильмам.

- Да (смеется). Я стал очень популярным актером после роли «Невеста с Севера» Нерсеса Оганесяна. Там я играл учителя французского языка...

- Vous parlez francais? (Вы говорите по-французски?)

- Un peu (немного)... Французскому я начал обучаться еще в детские годы. Хотя, к сожалению, впоследствии мне никогда не приходилось использовать свои знания. Но поскольку Нерсес Оганесян строил фильм на импровизациях, то у меня время от времени возникало желание поговорить по-французски. Только после того, как я произносил фразу, я задумывался над тем, что же я такое сказал. Это была чистой воды импровизация. Мне свойственна одна очень важная черта, которая меня часто выручает. Когда я попадаю в затруднительное положение, у меня, как это свойственно дикому зверю, попавшему в капкан, открываются резервные силы, и чтобы выйти из создавшейся сложной ситуации, я могу найти самые неожиданные решения.

- У меня складывается впечатление, что все, что достойно поклонения, что обладает определенной реальной ценностью, сегодня уходит в стилистику «андерграунда» 80-х: например, Студия актера, руководителем которого является Генрик Маркарян, или вот ваш театр «Агулис» тоже... Это хорошо или плохо?

- Это и не хорошо, и не плохо... Просто такова сегодняшняя реальность. Мы должны весьма отчетливо понимать, что живем в очень сложном историческом времени, когда осуществляется переход от одной формации, которую мы-таки не освоили, к другой, о которой мы почти не имеем представления... В результате этого перехода могут быть всевозможные катаклизмы и непоправимые ошибки. Однако сегодня каждый из нас обязан правильно определить свою позицию согласно своей совести и стать активным участником новой жизни. Сегодня, на мой взгляд, очень важным вопросом для нашей страны является воспитание гражданской позиции.

- Каков же ваш выбор в сложившейся обстановке?

- Я всегда предпочитаю находиться в оппозиции. Я убежден, что творческий человек всегда должен быть в оппозиции. Иначе из художника и творца он легко может превратиться в королевского шута, которому предоставлена роль балагурить и веселить свой народ. А ведь смысл истинного искусства заключается отнюдь не в этом...

- Арутюн ЗУЛУМЯН.

ПРИСУЖДЕНИЕ ПОЧЕТНОГО ЛЕГИОНА

По случаю Нового года Большой Крест Почетного Легиона был присужден члену Французской академии Анри Труайя. Из сообщения «Йарадж», Ордена рыцаря были удостоены также Самвел Саакян (министерство иностранных дел), Алпер Макарян (министерство по труду и социальным вопросам) и Патрик Срапян (министерство по туризму). А Орденом офицера награжден художественный советник министерства культуры Левон Сайлян.

Население Армении сокращается

Население Армении ежегодно сокращается в среднем на 0,4%. Об этом отмечается в новой стратегической программе Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР) в Армении на 2006-2007 гг.

Основная причина сокращения населения страны - эмиграция. «Эмиграция из Армении лиц трудоспособного возраста, в свою очередь, частично снижает человеческий капитал страны», - считают эксперты. В частности, по оценкам Всемирного банка, начиная с 1990 года население Армении сократилось на 21%, большая часть произошла за счет эмиграции.

Не люди, а миры

Хотя родом Ованнес Туманян был из Лори, но жизнь его была связана с Тифлисом, который был тогда самым крупным центром армянской культуры. Туманян и умер в Тифлисе, и был похоронен на обширном армянском кладбище Ходживанк.

И тут начинается история, которую хочу рассказать.

Хотя в Тбилиси ныне немодно говорить об этом, но армяне и при Пушкине («Путешествие в Арзрум»), и в конце XIX века составляли в Тифлисе большинство населения. Это был их самый важный культурный центр, средоточие писателей, ученых, художников, артистов, общественных деятелей. А кладбище Ходживанк — место упокоения армянской интеллигенции, чиновников, торговцев, ремесленников, городской богемы — знаменитых кинто, весельчаков, мастеров застолья.

И вот в 1936 году это действующее кладбище с вполне свежими могилами сровняли бульдозерами и на его месте устроили парк культуры и отдыха под названием «Дружба». Вот уже когда торжествовала пресловутая дружба народов! Теперь эту варварскую акцию связывают с именем Лаврентия Берию, но, думаю, и без него тогда нашлось немало желающих уничтожить саму память об историческом армянском присутствии в Тбилиси.

Но что было делать с великими деятелями соседнего армянского народа, похороненными в Ходживанке? Перед асфальтированием территории их под покровом темноты выкопали и перенесли в сторонку, в угол, чтоб не мешали расцветать «дружбе», собрали вместе, положили надгробные плиты. Огородили, образовался своеобразный пантеон.

Этой процедуре подверглись и великий театральный деятель Габриел Сундукян, и композитор, создатель музыки армянской церковной службы — патарака — Макар Екмалян, и народный певец-гусан Дживани, и писатели Церенц, Мурацан, Нар-Дос, и, конечно, Раффи и Ованес Туманян.

Всю эту историю про кладбище и про пантеон мне рассказала Мария Никитишна (так называет и пишет она свое отчество) Саркисян, уроженка Тифлиса. Ее прапрадед, тоже коренной тифлисец, был родственником героического генерала русской армии Тер-Гукасова. В скудной молодости своей (никакого состояния ее семья давно уж не имела) она жила недалеко от кладбища, была свидетельницей рождения «Дружбы», не раз бывала в армянском Пантеоне и наизусть знала каждое из тридцати трех тамошних захоронений.

А познакомились мы вот как. Я пришел навестить своего друга Сурена Саркисяна, он, как и многие армяне, снимал небольшую квартиру в Москве. Мы присели за низкий столик, и кофе нам подали небольшого роста совершенно седая, но очень бодрая старушка.

— Это моя мама, познакомьтесь, — сказал Сурен. Она присела с нами, и я обратил внимание на два обстоятельства: она оказалась значительно старше, чем я подумал с первого взгляда, — ей далеко за восемьдесят. И глядит она строго, даже чуть свысока.

С чего наш разговор свернул на тифлисское кладбище? Думаю, с могилы Раффи. Я рассказывал о своей поездке в Иран и что был в родной деревне Раффи на могиле его матери, видел и плиту с его именем, положенную каким-то поклонником писателя. Слышал, что на самом деле он похоронен в Тбилиси. Тогда я и знать не знал, каким испытаниям подверглась его настоящая могила.

Об этом и рассказала Мария Никитишна. Мы подружались. Почувствовав некоторое доверие ко мне, она со временем позволила прочесть толстую, размером с амбарную книгу тетрадь сброшированных машинописных страниц. Я развернул ее и прочел заглавие: «Воспоминания и размышления на жизненном пути».

Убежден, что нам, людям пишущим, вовсе не надо ждать каких-то особенно значительных встреч. Жизнь каждого — буквально каждого! — человека бесконечно интересна. Я читал воспоминания Марии Никитишны и в который уж раз убеждался в этом.

Поразительно, она сама говорит то же самое в начале рукописи: «Итак, за дело, большая часть жизни уже пройдена, сегодня 1 марта 1987 года, мне более 77 лет. Пишу в год семидесятилетия Великого Октября, важная дата моей необъятной Родины, с одной стороны, а с другой — одной маленькой незаметной песчинки Марии, не писателя, не поэта, а просто одиночки-самодельни-

цы, инженера на заслуженном отдыхе, как принято говорить».

С каждой страницей ее воспоминаний передо мной разворачивалась дореволюционная история большой армянской семьи — мелкие торговцы, отец — бухгалтер — семьи, погруженной в среду тогдашнего Тифлиса: общие балконы, общие игры детей во дворе. Приходы продавца питьевой воды. Мечты покататься на фазтоне. Хочется сказать: семья «типичная», но это вряд ли верно, у каждой свой путь. И все же...

Я читал, как в их комнате тайно собирались большевики. Мария Никитишна еще девочкой это хорошо запомнила. Чтобы скрыть сходку, поставили на стол фрукты, орехи. И зашла соседка, жена меньшевика (тогда в Грузии правили меньшевики). Она поглядела на неумелые лица конспираторов и, конечно, все поняла. Пришли люди с револьверами, забрали их. Но скоро власть взяли большевики. И хотя об этом нет речи в сочинении Марии Никитишны, началось то же, только с обратным знаком: уже теперь в семье меньшевиков являлись люди с револьверами. А у Марии — у Мано, как звала ее бабушка, у Мани, как ее окликали русские подружки, — была своя дорога: учеба в гимназии. А когда установилась советская власть, было решено, что грузины должны учиться в грузинских школах, русские — в русских, армяне — в армянских. Должны! Без исключений. Для справедливой национальной политики, конечно, для блага народов. И Марию заставили перейти в армянскую школу, на один класс младше — она, естественно, не хотела. Это маленький пример все про то же: тогдашние устроители образования лучше знали, что нужно вообще.

Мария Никитишна прожила конкретную, неповторимую жизнь, честную, полную самых разнообразных забот. О муже, бухгалтере, однако в Великую Отечественную войну фронтовым старшем сержанте, награжденном двумя медалями «За отвагу». О трех сыновьях. О том, как накормить их, как одеть. Как учатся, что читают они, что думают о жизни.

После окончания Тбилисского политехнического института она работала в институте минерального сырья, была комсомолкой и, как говорится, активной общественницей. Ее исключили из комсомола в 1937-м, когда она сказала, что ее муж пока не получил советского гражданства, он армянин из Ирана. Много лет спустя она напишет в своей тетради: «Я лично считаю, что мое исключение из комсомола является неправильным, но тогда были другие времена!»

А в 49-м ее сократили из штата института за то, что брат мужа по-прежнему живет в Иране, то есть у нее родственник за границей. Этого было достаточно, хотя она вела научную и большую практическую работу, подумывала о диссертации. По этому поводу она пишет: «Уход с моей работы в 1949 году был очень необходимым, так как у меня родился третий сын (тот самый Сурен, с которым мы втроем сидели и пили кофе. — *К.Б.*) Если смотреть на жизнь трезво, то я твердо считаю, что лично для меня лучше было иметь третьего сына, чем мечтать о получении степени кандидата наук».

Вот такой она была человек, Мария Никитишна. Твердые правила, твердый характер. А личные неурядицы и всяческие трудности, которыми была полна до краев ее жизнь, она считала, не портят общую картину справедливого общественного строя.

Но не думайте, что она была человеком пассивным, все покорно принимающим. Вот пример, возвращающий нас к теме кладбища. Дело было в начале января 1987 года. Мария Никитишна гуляла с внуком. Зашли в Пантеон. И тут она заметила, что вместо 33 памятников в наличии только 32. Не хватает Георга Ахвердяна (1818-1861).

Она, конечно, знала, кто такой этот Ахвердян, в чем заключается его вклад. Он обнаружил множество неизвестных песен Саят-Новы, издал два сборника — слов и музыки. Он также нашел «Житие» великого гусана, то есть тем, что мы знаем о Саят-Нове, мы в значительной степени обязаны разысканиям Георга Ахвердяна. На этом его полезные дела далеко не исчерпываются. Но, как говорится, кто он Гекубе, кто ему Гекуба?.. Отсутствие надгробного камня почему-то сильно задело Марию Никитишну. Она стала писать в редакцию газеты, в райисполком, в Тбилисский горсовет — заместителю председателя. Почти два года тянулось дело, наконец плиту изготовили, дали

грузовик. 79-летняя женщина села в кабину, а двое рабочих — в кузов, привезли и установили. А заодно приклеили отлепившееся фарфоровое фото Раффи.

Она очень гордилась, что в случае с Ахвердяном наведен порядок. А то, что вся ее семья в старших поколениях — вплоть до пра-пра, — лишена надгробных камней, бесследно поκειται под поверхностью парка культуры и отдыха, это как?..

Не так давно в тех местах грузинская церковь предприняла какое-то строительство, рыли котлованы. А обнажившиеся кости и черепа шли в отвал. Ах, иерархи, иерархи! Кто же это принял грех на душу — что-то строить на армянских костях, не Берия же, — строить на останках целых поколений людей, которые, между прочим, очень многое выстроили в Тифлисе. Кто же принял такое безбожное решение? По незнанию... Хотя вряд ли. И я представляю такую картину в духе Иеронима Босха. Души повинных иерархов обступают — с упреками, с требованием отмщения, со слезами — души тех ничем не замечательных армян, чьи кости остались лежать без памятных камней под асфальтом. И тех, что были безжалостно выкопаны бульдозером и брошены в отвал.

Видите, какая выстроилась цепь: Ованес Туманян — его могила в Тбилиси — надругательство над кладбищем армян, над их памятью... А ведь память заключена в древнем манускрипте, и в равной степени память несет в своей судьбе конкретный человек. Вот почему к этой цепи неотрывным звеном примкнула Мария Никитишна Саркисян, потомственный житель Тифлиса — Тбилиси.

Впрочем, в последние годы она переехала в Ереван. И совсем недавно скончалась в возрасте 85 лет.

Когда я услышал об этом, горько защемило сердце. И я еще раз повторил в душе своей строку поэта: «Не люди умирают, а миры...» Точно так! Уходит, исчезает бесконечное богатство — целая вселенная чувств, мыслей, надежд. Галактика заблуждений и мудрости отлетает от нас.

Ким БАКШИ.

P.S. Писатель Ким Бакши заканчивает новую книгу. Торопится успеть завершить и издать ее к своему 75-летию — к 1 марта.

И эта его книга, и многие другие, в том числе и об Армении, об армянской культуре и истории, были созданы не в московском доме, а на даче, в забытой Богом деревушке, в трех часах езды от мегаполиса, где-то под Тарусой. Ким Наумович очень любил свою дачу, не роскошные, конечно, хоромы, а маленький деревянный домик с огородом и садом. Там он проводил едва ли не весь год, кроме зимы. Там уединялся от городской суеты, общался с редкими деревенскими жителями-стариками и работал. Под рукой было все, что нужно: книги, материалы, а главное, тишина и покой, нежная красота Подмосковья.

Роковая случайность или злой умысел, пока неизвестно, да уже и не так важно. Сгорело все, и главное — большая библиотека писателя, любовно собранная за долгие годы. Обратилась в дым и его ценнейшая армяноведческая коллекция со многими раритетами. Все, что составляет инструментарий писателя, историка, искусствоведа, тысячи дорогих сердцу «мелочей» — целый пласт времени и памяти, связанный с так любимой им Арменией.

Это потеря не только для Кима Бакши — для армянской культуры. И это не преувеличение: вряд ли найдется еще кто-нибудь, кто за последние десятилетия так много бы сделал для пропаганды, популяризации нашей культуры и истории, как он. Несколько великолепных книг, сценарий многосерийного фильма о Матенадаране, научные изыскания об армянской миниатюре, рукописях, историографии, десятки статей, очерков, эссе... Киму Бакши есть чем гордиться. И нам тоже: такие искренние, бескорыстные друзья — величайшая редкость.

Трагедия под Тарусой поневоле вызвала в памяти и пожар, уничтоживший картины Варпета Сарьяна, и пожар в мастерской Минаса. Черные пятна армянской культуры. Остается всем нам пожелать Киму Наумовичу мужественно перебороть несчастье и вновь включиться в активный творческий процесс.

Армению нельзя пропустить

У каждого из визитеров, посещающих Армению, в силу персональных предпочтений складывается свое собственное видение нашей страны. Подтверждением тому проникнутая теплом и искренностью статья российской журналистки Натальи Лавренович, опубликованная на страницах журнала «Экстрим».

ЮРА-ЛЕНИНГРАДЕЦ

...В аэропорту «Звартноц» на выходе из терминала стоял наш хороший приятель Юра. Юра-ленинградец, как называют его в родном Егварде. С утра от белого резало глаза: белые «Нивы», белые «Ауди», в Ереване даже замечен был девственно белый «Хаммер». «Наступит время, когда все армяне будут ходить в белом», — сказал гордо Юра, будто «Ани, ты снова будешь нашим!» пропел. В 4 утра мы были уже у него дома. На столе в кухне лежат полотенца лаваша, стоят ведра зелени, бидоны мацуна и литр водки. Второй — ждет в холодильнике.

Армяне не пьют свое чудесное вино. По обеим сторонам ущелья Раздан стоят два огромных завода — «Ной» и «Ара-рат». Но армяне не пьют коньяк. Они пьют водку, чистую, как горные реки Сюника, не содержащую и намека на сивушные масла.

«АРА» — ЭТО ДРУГ

Я раньше думала, что «ара» - это ругательство. Оказалось, напротив: «ара» - это друг, это слегка фамильярно, но и доверительно. И большинство армянских форм начинается на «ара»: Арарат, Аралер, Арагац... Из окон Юры видна трехкилометровая просто Ара. За ней снежатся четыре вершины потухшего вулкана Арагац.

...Юра бегаёт по Аре, а мы дохнем от похмелья и горной болезни на двух тысячах метров. Хочется пива и спать, но нельзя: весь Егвард знает, что к Юре-ленинградцу приехали друзья из Ленинграда. А здесь сестра, приятели и соседи. И четыре племянницы. А мама специально для нас приготовила сыр... И понеслось...

О ШИРОКОЙ АРМЯНСКОЙ ДУШЕ

Армяне живут в основной массе бедненько. Я видела человека, привезшего из большого города покупки и раскладывающего их на столе в своем горном селе. Стол окружили трое детей, жена и престарелая мать. «Ух!» — взвизгивали дети, когда человек выложил на стол 3 кг риса. «А!» — заходились они, когда показались две банки кильки в томатном соусе. «Гречка, гречка!» — на клеенку плюхнулось 5 кг гречки. И несмотря на такую бедность, армяне остались людьми широкой души. Не накормить гостя — хайтаракумен республикан. Они берут значительные на святое деньги и незаметно для гостей шлют гонцов в магазин. Мы обошли Юриных родственников дней за пять. Это, конечно, не подвиг, но что-то героическое в этом есть. Они катили нас на машинах в Хор Вирап, Гарни и Гегард. Мы гуляли с ними по Эчмиадзину, и прекрасная монашка из храма Рипсиме рассказывала нам мистическую историю царя Трдата, у которого выросли свиные уши, поскольку он не хотел, собака, принимать христианство. Юра бегал по старой урартской крепости Эребуни и восклицал: «Как тебя зовут?» — «Митя!» — «Митя, иди сюда, смотри, какая кладка — я себе такую же хочу положить на 2-м этаже». Дней через пять мы поехали, что в цепких объятиях Юры-ленинградца можно провести всю жизнь, но пора и честь знать.

ЗАНГЕЗУР

Мы сели в маршрутку и отправились в длинную, 6-часовую поездку в Зангезур, о котором путеводитель писал, что там самые фантастические горные пейзажи во всей стране. Водитель маршрутки часто останавливался, когда мы просили выйти на секундочку и «снять вот эту красоту». Все десять раз он говорил: «Снимайте, ребята, мы подождем» - и пассажиры дружно кивали. Километров за 30 до Гориса один из них посоветовался с водителем, маршрутка свернула в сторону и покатила по раздолбанной горной дороге. «Мы хотим показать вам наш армянский Стоунхэндж», — обернулся к нам пассажир. Посреди гор стояли прихотливые композиции из клыков гигантского дракона. Клыки-камни были пронумерованы, в некоторых тысячелетия назад проковырены дыры, строго по сторонам света. Никто из присутствующих не знал никаких подробностей об этом мегалите. Но было понятно, что это вершина путешествия, акме. Можно разворачиваться и уезжать. Автобус, ведущий в Татев, останавливается на перевале: пассажиры хотят показать нам Чертово ущелье. Овик, внук Героя Советского Союза, повторившего подвиг Матросова, объявляет на весь автобус: «Вы можете ночевать в монастыре, но если хотите, я приглашаю вас в гости». — «Овик, а ты живешь один?» — спрашиваю я. «Почему один? Сын есть, еще сын есть, дочка есть, жена есть, мама есть». — «А они не будут против?» — «Ха! Кто их спросит?!» Я начала уставать от гостеприимства спустя неделю. За 10 минут до отправления из Камо на Севан Митя побегал снимать старинное кладбище на горе с древними хачкарами и развалинами старинной церкви. Посреди хачкаров гуляли коровы. Пастухи отмечали день взятия Шуши. «Ленинград?! —

закричали они. — Ара, Ленинград, ара!» Митю схватили, всучили в руку стакан водки и дали понять, что автобус не важно, и пять минут до него не важно, а важно Ленинград и Шуши.

НЕСКОЛЬКО ПОЛЕЗНЫХ СОВЕТОВ

В аэропорту на обратном пути приходит SMS от Юры. «Очень одиноко», — пишет Юра, 5 часов назад обнимавший нас на пороге своего дома в Егварде с видом на Масис. По очереди глотаем кизилового «Арцах», купленного в закутке на ереванском рынке.

Из Армении ввозить в Россию можно не более двух литров крепкого алкоголя. Однако таможенный контроль очень формален, армянский коньяк любят все. Да, не покупайте коньяк на рынке по дороге к железнодорожному вокзалу Еревана. Не менее, чем коньяк, хороша армянская тутовая и кизиловая самогонка. Очень приятный кизиловый «Арцах» продается на центральном рынке Еревана. Утоление разумных человеческих потребностей весьма доступно. Вкуснейший ламаджо (тонкая лепешка, натертая томатным соусом и посыпанная фаршем) стоит около 100 драмов. Котлетка-гриль, завернутая в лаваш с зеленью, луком, перцем и специями, — 250 драмов. Пиво — 250-300 драмов. Особенно рекомендую не «Киликию», которую можно найти и в России, а «Котайк». И последнее. В Армении нельзя пропустить Зангезур с центром Горис и Шакийским водопадом. Скальный монастырь Гегард и находящийся неподалеку бывший римский храм Гарни. Монастырь Татев в Зангезуре и ущелье реки Воротан — за исключительные виды сами армяне называют его «наш золотой запас». Бывшую резиденцию армянских католиков - Хор Вирап, нынешнюю резиденцию — Эчмиадзин. Полуостров Севан. Северо-западную провинцию Лори. Армению вообще нельзя пропустить.

Подготовила Жасмен ИСРАЕЛЯН.

Как стать любимым

Богатых не любят не потому, что они богатые, а потому, что не помогают бедным. Или помогают мало. Или, помогая, слишком много говорят. Вариантов не любить тысяча, но с положительным исходом лишь один — стать богатым самому. Попробуйте — убедитесь. И вновь придете к грубоватой на слух, но быющей в суть установке: «Делиться — надо!»

Основы благотворительности в Америке были заложены еще в семидесятых годах XIX века балтиморским купцом Джонсом Хопкинсом, которого, однако, знают меньше, чем, например, Джона Рокфеллера, отдавшего на развитие здравоохранения 450 миллионов своих долларов. В тридцатые годы прошлого столетия это были не просто большие, а очень большие деньги, и относиться к ним иначе в общем-то бестактно.

Из современных американских филантропов чаще всего вспоминают мэра Нью-Йорка Майкла Блумберга, но еще чаще — основателя компьютерной империи The Microsoft Билла Гейтса и его супругу Мелинду, только в прошлом году отдавших на благотворительность 3,35 миллиарда долларов. Но перед цифрой, которую я сейчас назову, меркнет даже впечатляющий взнос четы Гейтсов, потому что к концу 2005 года в «котел» благотворительности было заложено 248,5 миллиарда долларов, и все эти 248,5 миллиарда — от простых граждан Америки, среди которых пусть нищих и нет, но живущих, что называется, так себе — сколько угодно.

А теперь поставьте себя на место миллионера (а еще лучше — станьте им) и решайте, что делать со своими миллионами. Журнал «Time», опубликовавший самый свежий список «людей года», где Билл Гейтс опять первый, отмечает его способность тратить деньги быстрее всех. Но «не на автомобили, дома и драгоценности, а на то, чтобы мир стал лучше». У нас чаще встречаются «быстрые» деньги, тратятся они опять же в хорошем скоростном режиме, вот только мир от этого лучше не становится.

Студент, отстегивающий в отеле на турецком Черноморье по 2500 долларов в сутки и выражающий персоналу ресторана человеческое спасибо, когда его закрывают для других, оставляя его наедине с друзьями и девушкой, — сын украинского

президента Виктора Ющенко, и какая от него может быть польза миру?

Анонимный олигарх из России посылает певице Мэрайе Кери две роскошные шубы из натурального меха, и не подумал о том, что звезда может оказаться защитницей прав животных. Та, подивившись глупости незнакомого поклонника, отправляет меховые изделия в школы Америки с целью «презентации для учащихся старших классов, на которых мы будем показывать, как животные становятся жертвами жестокости ради подобных ничемных модных игрушек».

Примеров употребления огромных состояний по-шкурному или напоказ можно назвать сколько угодно, но кто же будет помнить маящихся дурью богатеев?

Вот стоит в самом сердце Детройта памятник Комитасу, и кто бы поставил его здесь, если бы этого не пожелал Алекс Манукян?

— Где бы вы хотели видеть этот памятник? — спросил Манукяна тогдашний мэр Детройта.

Тот подошел к окну мэрского кабинета и показал пальцем на место рядом с памятником великому детройтцу боксеру Джо Луису.

— Я хотел бы видеть его здесь.

— Именно на этом месте он и будет стоять, сэръ.

Еще Манукян построил армянскую церковь со школой при ней, открыл факультет армяноведения в Мичиганском университете, помогал бедным, продвигал умных, понимал всех. И все, бедные или богатые, при условии, что они умные, понимали его. Как понимают Билла Гейтса, который, по словам коллеги Стурра, сегодня увлечен не столько зарабатыванием денег, сколько их расходованием, направляя их прежде всего на борьбу с бедностью.

Каждому из трех детей самый богатый человек мира завещал всего по десять миллионов долларов. Не много, конечно, но ведь точно хватит, чтобы кто-нибудь из Гейтсов-младших приехал в Киев, снял самую престижную гостиницу и закрыл на спецобслуживание лучший ресторан, а то и весь Крещатик. Только в это почему-то трудно поверить.

*Сергей БАБЛУМЯН,
Детройт, штат Мичиган.*

Смешная история с картинками от ЦК КПСС

Один из самых необходимых атрибутов национального государства - одноименная идеология. То есть гимн, герб, президент (парламент), армия и нечто, объединяющее «население» в «народонаселение». А то управлять сложно - граждане без энтузиазма власти подчиняются. Ропщут и скрупулезно ищут недостатки. Потому гражданин должен не просто жить, а еще и гордиться своим местонахождением.

На постсоветском пространстве 15 лет назад разом и одновременно образовалось пятнадцать государств со своими титульными нациями. Ах! Но упс! Нация есть (правда, иногда даже придуманная), а идеологии нет. Была когда-то - пролетарии всех стран и т. д., - но вся вышла. А дети ведь в школу ходят - им историю изучать надо. Вот и пишут учебники. Кто на что горазд. Мне в руки попались выдержки из учебников по истории для средних школ разных стран СНГ. Отхохотавшись, все-таки решил написать эту статью - поделиться с читателями. Вместе...

ПОСМЕЕМСЯ

Оказывается, рецепт создания национальной идеологии прост. Во-первых, за основу берется миф о золотом веке народа, о сказочно прекрасной стране, в которой всем было очень и очень хорошо. Потом добавляется миф о коварном и жестоком враге, на котором и лежит ответственность за плачевное состояние дел в современности. Ну и плюс пикантная приправа - герои. На них следует равняться. И вперед - строить светлое будущее на обломках темного прошлого.

Конечно же, всех прежде всего интересует нежно любимый сосед - Азербайджан. Пожалуйста. «В библейской классификации древние азербайджанцы - мидяне и персы - относятся к единой расе - к сынам Иафета, - говорится в учебнике Т. Мустафы-заде «Всеобщая история». Причем мидийцы более древний народ, первая генерация от Иафета...». Скромничают соседи - прямиком от Адама и надо происходить. Нечего миндальничать и неуместную историческую корректность проявлять. Но мы отвлеклись

- дальше еще интересней. Читайте и завидуйте. «Древнеазербайджанское понимание государственности коренным образом отличалось от деспотического жестокого стиля ассирийского владычества». Понятно? Вот где истоки древнего демократизма! А мы в страбургах ищем. Где хваленые евросоюзцы были, когда азербайджанцы у ассирийцев евронаблюдателями работали?! И далее: «Возрождение независимой азербайджанской государственности происходило здесь задолго до восточного похода Александра Македонского. Одержав победу над Дарием III, Александр, осведомленный о полководческом таланте и военно-политическом влиянии Атропата, отказался от мысли о столкновении с ним и предпочел сближение с азербайджанским правителем, войска которого считались одними из мощных вооруженных сил во всем регионе». Другие цитаты я сокращаю, но эту привел полностью - читатель имеет право насладиться.

С азербайджанцами по древности происхождения могут поспорить разве что наши другие соседи - грузины, которые считают своим прародителем легендарного героя Таргамоса. Как пишет грузинский историк Леонтий Мровели: «Таргамос был сыном Таршиса, внуком Иафета - сына Ноева. По разделении языков, когда воздвигали башню Вавилонову, пришел Таргамос со всем племенем своим и утвердился между двумя недоступными человеку горами - Араратом и Масисом». В Армении, да и везде, принято считать, что Арарат и Масис - это два наименования одной и той же двуглавой горы. Другой грузинский историк, Мариам Лордкипандидзе, пишет о ведущей роли Колхидского царства в становлении античной цивилизации: «Возникновение мифа о Ясоне и аргонавтах можно объяснить лишь одним: уже во втором тысячелетии до нашей эры жителей Микен манит вожделенная страна колхов. Не здесь ли, на Кавказе, впервые выплавили бронзу, сплав меди и олова? Не здесь ли изготовлено знаменитое «золото Трои» - коллекция золотых украшений, обнаруженная Шлиманом?». Конечно, здесь, батано! Где же еще? Шлимановское золото - в Колхиде, французская косметика - на Дерибасовской, украинское сало - в Эмиратах. И еще цитатка из грузинского учебника: «Во времена господства чужеземной силы весь творческий гений нации расходовался в основном на то, чтобы отвоевать независимость. Поэтому времени и энергии на хозяйственное и культурное строительство Грузии почти не оставалось». Элегантно. С нас, дескать, взяты гладки - творческий гений весь израсходовали, ждем с гуманитарной помощью.

Здесь, исходя из золотого правила закавказского анекдота, необходимо присутствие армянских учебно-исторических

ляпов. Но... подходящих цитат не нашел. Да и боязно очень уж скрупулезно искать. Будем считать, что наши учебники по истории безупречны. М- да... Хотя об одном аспекте воспитания молодежи у нас хотелось бы поговорить. Но ниже.

Дальше будет короче. Вот, пожалуй-ста...

НАСЛАЖДАЙТЕСЬ

Эстония. «100 эстонцев были приданы к армии киевского князя Олега и сыграли ведущую роль при штурме Константинополя в 907 году». 300 спартанцев уже многовато. Ну и понятно, что «Великолепная семерка» всего лишь отбракованные претенденты на членство в эстонской сотне. Естественно, об остальных сорока тысячах дружинников Олега тактично умалчивается. Видимо, они отсиживались в ближайшем лесу, когда горячие эстонские парни брали штурмом Константинополь.

Украина. Включение Крымского полуострова в состав Украины, оказывается, было «попыткой переложить на ее плечи моральную ответственность за выселение татарского населения и вынудить взять на себя ответственность за восстановление хозяйственной и культурной жизни полуострова». О чем речь, ребята, кто вам мешает? Перекладывайте обротно.

Молдова. В некоторых молдавских учебниках румынский премьер маршал Антонеску назван «большим либералом и демократом». А вот Адольф Гитлер так отзывался о нем: «Что касается еврейского вопроса, то такой человек, как Антонеску, поступает гораздо решительнее, чем это делали мы до сих пор». Молдаванам, замечу, несладко приходится - то ли румынскую историю в школах изучать, то ли свою придумывать.

Казахстан. «Нужно доказать европейцам, что кочевничество - это особый путь развития цивилизации в определенных условиях, и нельзя смотреть на культуру номадов как на недоразвитую по сравнению с европейской». Все в порядке, ребята, - европейцы на вашу нефть смотрят, а не на культуру номадов. Кочуйте на здоровье.

Узбекистан. «Русско-туземные школы, в которых велось преподавание истории и географии, открывались с одной целью: чтобы дети узнали о дальних красивых городах и странах и перестали любить свою отсталую родину». А ведь они правы - неинформированность населения выгодна властям. Советский «железный занавес» - яркий тому пример. Не устаю повторять, что СССР, в первую очередь, погубили последовательно: транзисторные приемники, магнитофоны, видеомагнитофоны... И уже потом - остальные внутренние и внешние факторы.

Понимаю, что надоел, но... еще не-

сколько цитат. Честное слово, без комментариев. «Планомерные действия по уничтожению Коканда возглавил сам Ленин» (Узбекистан). «Все российские наместники в Баку проводили проармянскую политику» (Азербайджан). «Русские никогда не занимались облагораживанием своих лесов и степей, а пытались урвать их у соседей» (Казахстан). И т. д., и т. п., и проч.

Кстати, одно общее присутствует во всех учебниках - в качестве внешнего врага выбрана Россия. О, это так понятно! Надо кого-нибудь обвинить в своих невзгодах, а то народ вдруг подумает, что власть имущие что-то не так делают. Цитатки? Пожалуйста. «России, как и любой другой стране, стремящейся к захвату земель, не нужна была единая и сильная Грузия». «Завоевывать чужие земли - национальный признак русских» (Казахстан). «Века подневольного существования разрушали не только культуру Украины, но и ее природу. Во все времена властители-чужаки (понятно, кто в виду имеется?) безнаказанно грабили и уничтожали богатства нашей земли, совсем не заботясь о будущих поколениях». В самом деле, Россия - самая удобная для обвинений страна. Правда, там могут разозлиться и энергоносители перекрыть, но на то и существует цивилизованный мир - есть кому пожаловаться. А станешь из равнозначных соседей врага делать - можешь и на конфликт военный нарваться. С большой державой спокойнее - работает «эффект Моськи». Да и вообще-то частенько есть за что обвинять - всякое бывало...

Так что положение с преподаванием истории аховое - надо срочно искать...

КТО ВИНОВАТ

Вернемся к нашим бара... банам и этническим фанфарам! В чем причины (кроме перечисленных) явления? Думаю, в дружной семье народов СССР не у всех фигурантов наличествовала приличествующая национальная генеалогия. Вот и пришлось создавать при идеологическом отделе ЦК КПСС (или прямо в ГБ) структуру по написанию красочных историй для наций и народностей, населяющих широкие просторы нашей общей тогда Родины. С обязательным джентльменским набором: глубокими корнями, прорастающими в глубь тысячелетий, безумно большим вкладом в становление человеческой цивилизации, мыслителями античных габаритов, эпосами (всенепрерывно! Для каждого народа - свой эпос, чтоб никому завидно не было), перманентными национально-освободительными войнами вплоть до финального посещения региона окончательно освободительной...надцатой Красной Армии. И тут стоп. Тут все сразу становится хорошо... И, конечно же, КГБ втихую поощряло националистические настроения в республиках. Госбезопасность готовила мины замедленного действия, дабы иметь рычаги в случае чего. «Случай чего» не заставил себя долго ждать - всего семьдесят лет.

Несколько десятилетий приучали народы к этой яркой игрушке - собственной истории с картинками. А с чего они будут после обретения независимости от нее отказываться? Необходимо было только внести некоторые косметические изменения сообразно новым реалиям. Более того, мне не кажется, что учебники по истории претерпели такие уж радикальные трансформации. Новые авторы, естественно, несколько заострили вопросы богоизбранности своих народов, в поисках национальных корней слегка (чуть-чуть, всего на пару-тройку тысячелетий) углубились в историю цивилизации, освободительные войны оставили в том же количестве, а вот имидж державного соседа пришлось инверсировать. Только и всего. Потому как, повторяю, без наличия внешнего врага трудно управлять страной. Сейчас воевать не с руки? Можно врага в прошлом поискать. С русскими в советское время все было чрезвычайно хорошо (привычка у них такая была - освобождать сопредельные народы), а после, как

оказалось, очень плохо. Не освобождали, а, наоборот, поработали, давили свободу и всячески угнетали...

Лично мне радикально кажется, что для постсоветских стран (в том числе и для России) история не наука, а инструмент воздействия на настоящее посредством манипуляции прошлым. По такому поводу возникает второй классический вопрос...

ЧТО ДЕЛАТЬ?

Спасать самое ценное - детей. Ведь школьнику сегодня пудрят мозги мерзкой кашей исключительности своей нации, а завтра сунут автомат в руки и пошлют защищать постулаты этой каши. В качестве пушечного мяса... Вроде напрашивается вывод: немедленно произвести очередную (n+1, где n - количество предыдущих разов) ревизию учебников истории... Увы, не получится. По множеству причин. Не буду утяжелять материал анализом каждой причины - думаю, и так все всем понятно.

P. S. А теперь то, что особенно не нравится в армянском учебно-историческом процессе. Поза обиженного никогда и никому не приносила дивидендов. Это аксиома. Даже поговорка есть такая: - «На обиженных воду возят». А откройте любой наш учебник истории - проигрывали, проигрывали, проигрывали... Теряли, теряли... Нас предавали, нас резали, нас ОБИЖАЛИ! Всегда! И кого мы собираемся в результате вырастить? Обиженных? Посмотрите, даже с собственной властью (когда она не так себя ведет) мы не боремся, а обижаемся на нее!.. Когда в последний раз становились независимыми, помните, чего боялось 90% населения? Сейчас турки нас сразу слопают! Потому что несколько поколений было воспитано на страхе перед Турцией. Не надо быть наивными - просто так ГБ нам не разрешила бы построить «Цицернакаберд». Цель понятна. Пусть всегда будет перед глазами, пусть напоминает о кровожадных соседях и последствиях ненахождения в составе державы... Войну выиграли! А продолжаем жаловаться на горькую судьбу веками обижаемого. Потому что несколько поколений так воспитано. Надо выбирать: либо победы, либо обиды.

Ара БАГДАСАРЯН.

НАРОД И ДИКТАТОР

Перечитывая Маркеса

Когда Диктатор умер в восемнадцатый раз, народ уже не знал, скорбеть по этому поводу или радоваться. Однако потные востиканос с помощью многофункциональных металлокаучуковых дубинок, присланных в рамках программы по стабилизации переходного периода, разъяснили народу, что и на сей раз Диктатор умер не навсегда. Но ручаться за это все-таки нельзя, а посему народ должен быть безутешен.

В особенно грустных чувствах пребывала матушка покойного. Она была уже немолодой женщиной - как-никак ей шел уже сто пятьдесят девятый год, и она многое повидала в жизни. А вот бабушка Диктатора старалась не волноваться: ей это не рекомендовалось, так как она была в положении. Бабушка брала сохранившимися цепкостью пальцами телеграммы и электронные послания со словами соболезнования, посту-

павшие со всех концов света, и, не читая (читать она не умела), кидала в газовый камин. Камин был единственный на всю республику - что-то там не утрясалось с газификацией регионов и отдаленных полевых домов. Но все равно семья Диктатора крепко ощущала свое единство с народом. А чтобы это ощущение не позабыл народ, на помощь время от времени приходили (или прибежали) востиканос.

В камине телеграммы не сгорали, а целые и невредимые, уже украшенные штампом: «Адресат временно выбыл», вылетали в трубу и возвращались обратно к отправителям. Между тем на кухне царила суета. Там, согласно издревле заведенному адату, варился поминальный бульон из премьер-министра. Утром премьер возражал против такой процедуры: ведь он не виноват, что Диктатор опять усоп, да и не го-

Исторические анекдоты

Каму грядеши?

Древнегреческий баснописец Эзоп был рабом и обязан был носить на шее «рабскую повязку» - веревочную петлю. Однажды, когда Эзоп был послан хозяином с каким-то поручением, городской стражник остановил его и строго спросил, куда это раб идет. «Не знаю...» - ответил Эзоп. Стражник тут же забрал подозрительного субъекта в тюрьму как беглого раба. Тогда Эзоп сказал: «Вот видишь, милый человек, мог ли я знать, что иду прямоком в тюрьму?». Тут стражник засмеялся, отпустил его и вновь спросил: «Ну а сейчас куда идешь?» - «Не знаю...» - снова ответил мудрец. А кто из нас может сказать, куда он идет? Тем более в наш непредсказуемый век.

Не лезь на рожон поперек батьки

Известный советский журналист Михаил Кольцов был командирован в Испанию в годы гражданской войны 1936-1937 гг. Обо всем увиденном и пережитом он написал захватывающую книгу «Испанский дневник». Книга тут же разошлась большим тиражом и имела большой успех. Автор был награжден орденом и избран членом-корреспондентом АН. Но очень скоро после этого Кольцов был арестован, а через несколько лет расстрелян. Подвело его то, что книга об Испании вышла сразу вслед за книгой «Краткий курс истории ВКП (б)», написанной в основном Сталиным. И Сталину сообщили, что весь народ запоем читает книгу Кольцова. «А ведь все должны сейчас читать «Краткий курс», - мрачно изрек вождь. И участь «врага народа» Кольцова была решена...

Нам нынче всем повезло, что наши нынешние руководители не пишут «Краткие курсы!» Хотя «Краткий курс перехода к дикому капитализму» был бы, без сомнения, весьма захватывающим бестселлером в жанре ужасающего триллера.

Бесславный конец

В незапамятные времена во Фригии правил царь Мидас, отличающийся феноменальной жадностью. Конечно, не та-

кой безграничной, как у наших олигархов, но все же достаточно большой. Всю страну он покрыл плотной сетью духанов, харчевен, кафе и бистро, доходы от которых шли прямо в его казну. Всех жителей страны он обложил непосильными налогами, установил высокие тарифы не только на воду, но и на солнечный и лунный свет, ветер, дождь, снег и град. За молнии, которые сверкали во время грозы, жители должны были расплачиваться по особой расценке («за яркость»), за солнечные и лунные затмения - по отдельной («за мрак»)...

Видя плачевное состояние жителей Фригии, которые все свои средства отдавали на эти поборы, милосердный бог виноделия Дионис, чтобы как-то спасти население страны, щедро наделил Мидаса особым даром - чего только ни касался Мидас, причем любой частью своего тела, все мгновенно стало превращаться в золото. Счастливый Мидас стал лихорадочно хватать все подряд, садиться, оголившись, на огромные кучи камней, кататься по песку на берегу моря и загребать золото, золото... Однако продолжалась эта золотая вакханалия недолго. Спустя пару недель Мидас в муках умер от голода - ведь не мог бедняга съесть золотой хлеб, золотого фазана, золотое яблоко.

Выборы голосованием коня

Властитель полумира древности, персидский царь Камбиз, возвращаясь после завоевания Египта, упал с лошади и повредил ногу. Пока он лечился, трон царей завладел его брат Бардия. Камбиз, узнав об этом, пришел в ярость, его хватил удар, и он приказал долго жить. Однако семеро знатных персидских вельмож вскоре решили объявить Бардия самозванцем. Сплетя заговор, они ворвались во дворец, убили Бардия и стали решать, кому из них быть царем. После споров постановили отдать престол тому, чей конь в праздник Солнца заржет первым. Среди этих семерых вельмож был хитроумный Дарий. Вечером он в конюшне рядом со своим конем поставил кобылицу, а потом увел ее и в ночь перед праздником тайно вывел стреноженную кобылицу за городские ворота. И когда семь вельмож выехали в утро праздника Солнца из городских ворот на равнину, конь Дария почуял подругу и призвал ее к себе радостным ржанием. Тотчас шестеро вельмож спешились и, пав ниц, провозгласили Дария царем царей. Так хитрость и смекалка берут не только города, но и целые огромные цар-

ства...

Традиции «грязных» выборов технологий особенно развились в наши дни. Не помогают ни прозрачные урны, ни огромные контингенты наблюдателей, число которых скоро может превысить число избирателей. Даже появились термины, обозначающие неизбежные нечестные приемы, к примеру, «административный ресурс»... Причем претенденты на пост главы государства обычно искусно маскируются в тогу неподкупного и кристально честного демократа. Однако, как правило, в этой тоге бывает много внутренних карманов, которые затем, при достижении желанного поста, не остаются пустыми.

Музыкальный момент

Александр Македонский был весьма способным не только в военном деле, но и в науках и искусствах. Как-то раз, когда, будучи еще отроком, он играл на кифаре, его отец - царь Македонии Филипп - с упреком спросил: «Тебе не стыдно так хорошо играть?» Царь имел в виду, что искусно играют лишь профессиональные музыканты, чтобы хорошо заработать, а царевич не должен им уподобляться.

С тех пор политические деятели (исключая Б. Клинтона) не берут в руки музыкальные инструменты. Один только раз дирижерскую палочку под пьяную руку взял Ельцин. Зато многие политики и вожди хорошо пляшут под чужую дудку. За хорошую плату, разумеется.

Вынос без последующего вноса

В Древнем Риме больниц не было, но зато в лечении каждого больного принимали участие самые широкие слои населения. Для этого больного родственники выносили и укладывали на ложе прямо на улице. Среди прохожих всегда оказывались опытные жрецы или целители, которые осматривали и расспрашивали больного, после чего давали советы родственникам страждущего по принятию тех или иных снадобий или процедур. Нелишне подчеркнуть, что добровольные советчики не требовали за свои советы никакой платы.

В нынешней Армении, когда основной метод лечения - это дорогостоящие операции, подобное устройство здравоохранения вряд ли получится (а жаль!). Поэтому кто солидную массу баксов не накопил, тот, заболев, обречен на вынос тела не только на улицу, но и куда подальше, и уже без последующего вноса.

Роберт ОГАНЯН.

дится без конца менять премьер-министров. Однако по итогам экстренных парламентских слушаний, в которых приняли участие некоторые представители Союза независимых диктаторов (СНД), возобладал все же традиционный подход. В связи с чем очередного премьера на всякий случай посадили - под надзор и на высококалорийную диету.

На элитном кладбище, рядом со свежей могилой (Диктатор любил все свежее), каменотес срочно исправлял дату смерти. Надо было торопиться: похоронная процессия уже следовала через город, двигаясь по продолбленному недавно Юго-Восточному большаку (плод неустанных усилий столичных зодчих). А подвергаться традиционному в таких случаях наказанию и лезть в могилу к Диктатору каменотес совсем не

хотел.

Наблюдая за процессией и задумчиво отводя от себя дубинки востиканос, народ размышлял: «Теперь он умер в последний раз или нет?» И он откликнулся на мысли народа.

- Да, - сказал Диктатор, садясь в гробу поудобнее, - это в последний раз. Все. Прощайте и не пишите. Даже мелким почерком.

И народ сразу успокоился. Хотя в тот же день, по результатам референдума, к власти пришел новый Диктатор, который оказался еще кровожаднее прежнего.

Ашот ГАРЕГИНЯН.

♦ Если вы проснулись утром не в своей тарелке с салатом «Оливье» - значит, вчера была новогодняя ночь.

♦ Когда Снегурочки выходят замуж, они становятся просто снежными бабами.

♦ Искусственная елка - это как безалкогольное пиво.

♦ Сколько Деда Мороза ни корми - он все равно напьется.

♦ Таково мое окончательное решение, но если вы не согласны, у меня есть другое.

♦ А что имеет в виду мужчина, говоря женщине: «Я в вас ошибался?»

♦ Получается, что легче полюбить тех, кто к нам терпим, чем стать любимым к тем, кого мы любим.

♦ Почему-то судьба, прежде чем улыбнуться, обязательно должна ударить.

♦ Пессимист - это оптимист, получивший все, что хотел.

♦ Как бы сделать так, чтобы в споре двух влюбленных всегда побеждала дружба?

Яна ДЖАНГИРОВА.

♦ Воспитанная совесть старается как можно меньше беспокоить хозяина.

♦ Причина смерти - слишком глубокое удовлетворение.

♦ Юпитер, ты не сердись - значит, я неправ?

♦ Чистоплотность - последняя остановка по дороге из грязи в князи.

♦ Даже самое непринужденное молчание на вторые сутки становится напряженным.

♦ Это бессовестно - называть совестью то, что проявляется только угрызением.

♦ Если что-то уж очень долго кажется, значит, так оно и есть.

Ара БАГДАСАРЯН.

♦ Неизвестно, что лучше - формальная благодарность или искренний плевок в лицо.

♦ Завершение бывает в основном на стадии. Развитие бывает в основном на этапе или в процессе. Вот только начало бывает в основном в принципе.

♦ Эйнштейн был очень осторожным и дальновидным человеком. Про вероятность придумал - про лото умолчал.

♦ У некоторых сны рожают мысли, страхи, опасения. У меня - желание снова поспать.

♦ Возвращаться - плохая примета. Суперпроект - «Не жди меня!».

♦ В неравной дружбе с интеллектом победила борьба.

♦ Вставанием, киванием и чоканьем, голося за здоровье, пытаться сохранять равновесие и продолжать желать. Это благородно.

♦ На девять греческих девчонок - один Аполлон. На девять армянских девчонок - три продюсера. На девять французских девчонок - один сутенер. А Риму достаточно всего семи холмов.

♦ Не зная, что делать, люди прибегают к помощи пословиц и поговорок. И я не исключение.

♦ Мексиканцы лишили перца. Ответственность за совершенную акцию взял на себя неизвестный, ранее подозреваемый в избиении младенцев. Ведется размышление.

♦ На очень престижном аукционе челюсть Григория Распутина была распродана по частям, методом «зуб за зуб».

♦ Затмив характерным акцентом блестящее знание русского языка, армянский дипломат бойко продолжал пить за русское поле.

♦ Полупустая или полуполная? Странно, делим людей на разных, а допиваем все.

♦ Смерть не страшна - она обидна, когда приходит после долгого ожидания, но в самый неподходящий момент.

♦ Он долго и бестактно проявлял свою любовь. В конце концов не выдержал - женился.

♦ Ей было тесно в рамке, и цветы кололи, и это глупое название - натюрморт.

♦ Радуюсь утром, необязательно ночью грустить. А наоборот - тем более.

♦ Бледность - это не следствие болезни или испуга. Это универсальнейший способ скрывать реальность.

♦ Молчание - это роза. Ее надо вырастить, уколоться, а потом уже решать - нюхать или нет.

♦ Снизу падение оставляет впечатление полета.

Рубен ПАШИНЯН.

Сталин и Армения (в анекдотах и реальности)

Мартiros Сарьян рассказывал, что, принимая в Москве армянскую делегацию, Сталин спрашивал о поэте Чаренце и говорил, что его не нужно трогать. А через несколько месяцев Чаренц был арестован и убит.

Католикос Геворг VI под страшным секретом рассказывал поэту Аветику Исаакяну, что после войны его вызвал к себе Сталин и сказал:

- У вас в Армении не хватает земли? Вам куда деть прибывающих репатриантов? Вы хотите вернуть земли, отнятые у вас турками? А у нас в стране много земель. Например, мало заселен Алтай. Его можно заселить армянами.

На одной из встреч в годы войны Сталин угостил У. Черчилля армянским коньяком. Черчилль этот коньяк одобрил, но отметил, что он недостаточно крепок. Сталин вызвал к себе Арутюнова и спросил, нельзя ли сделать коньяк крепче. Был сделан коньяк очень высокой крепости - 70 градусов, однако в таком коньяке пропадал аромат. Аромат возвращался только при снижении

крепости. Наконец, не без проведения репрессивных мер крепость и аромат пришли в равновесие.

Однажды в Тбилиси кинорежиссер Сергей Параджанов столкнулся с группой приезжих, осматривающих почтенные захоронения. Стихийно Параджанов стал их гидом, и, дойдя до могилы матери Сталина, сказал: «А вот могила матери деспота. Деспот ни разу здесь не был».

В конце 30-х годов самым сильным человеком в мире стал немецкий тяжелоатлет Мангер. Это уязвило самолюбие Сталина, и он приказал найти в нашей стране сильнее человека. Им оказался армянин Серго Амбарцумян. Когда его привезли в Кремль, вожда сказал: «Фашист не должен быть самым сильным человеком. Его нужно победить. Советский человек должен быть самым сильным. Серго, ты сможешь!». Серго пообещал и благодаря тренировкам и замечательным природным данным выполнил обещание.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

**АВТОР ПРОЕКТА-
ВАГРАМ БЕКЧЯН**

Зам. гл. редактора -

Роза ГУЛЯН

**Գլխ. խմբագրի տեղափախված
Ռոզա ԴՈՒԼՅԱՆ**

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций

Регистрационный номер

ПИ № 77-5015

Авторские материалы

не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.

*Материалы со знаком **Գ** публикуются
на правах рекламы.*

*Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.*

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,5 п.л.
тираж 1500 экз. Зак. № 385

*Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.*

*В номере использованы материалы
«АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР»,
«ԿԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՄԱՆԱԿ», «ԻՐԱՎԱՆԿ»,
«ՉԻ», «НОВОЕ ВРЕМЯ», «ВОЗНИ».*

Цена свободная.

Адрес редакции:

248001, г. Калуга,

ул. Суворова, 160.

тел.: (4842)-56-59-29,

E-Mail: gortsarar@mail.ru

E-Mail: gortsarar@kaluga.ru

факс: (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru